

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Tanja Geršak

RAZVOJ IN GLOBALIZACIJA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Tanja Geršak

Mentorica: doc. dr. Maja Bučar

RAZVOJ IN GLOBALIZACIJA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2006

Hvala

staršema, ker mi že vse življenje stojita ob strani in ker se tako dobro razumemo. Nataliji, najboljši prijateljici, za nesebično pomoč in da preprosto verjameš vame. Babici za vso dobrodušno podporo v času študija. Mentorici, doc. dr. Maji Bučar, za vse koristne nasvete in pomoč, ki niso bili nujno vedno neposredno povezani z diplomskim delom, in za potrpežljivost. Svetlani, Andreji in Diani za dolga prijateljstva in ker ste me v času pisanja tega dela znale razveseliti, sprostiti in pomagati ter sploh vsem, ki ste tako ali drugače pripomogli k nastanku diplomskega dela. Predvsem pa se zahvaljujem Marinku za vso pomoč ob nastajanju diplomskega dela in za neprecenljive ideje, med katerimi so nekatere zajete v tem delu, za druge pa veva samo midva.

POVZETEK: Razvoj in globalizacija

Pojem razvoj se je rodil po drugi svetovni vojni, da bi množico ljudi, ki živi v revščini in pomanjkanju, povzdignil iz nerazvitosti. Kljub na prvi pogled pozitivni konotaciji, ki jo pojem sproži, se za idejo razvoja skrivajo več kot le altruistična dejanja. V pričujočem delu bomo skušali spoznati okoliščine in vzroke nastanka in utrjevanja pojma razvoj. Ugotavljali bomo, kako se vzpostavlja in deluje (prevladujoč) razvojni diskurz od svojega nastanka pa vse do danes, ko živimo v t. i. (neoliberalni) dobi globalizacije. Ta razprava bo zaokrožena z dobrim upravljanjem, najnovejšim terminom v razvojni terminologiji. Zakaj, kljub procesom razvoja in globalizacije, ki naj bi prinesli blaginjo vsem ljudem, mnogo ljudi na svetu še vedno živi v (absolutni) revščini? Zakaj razvoj, ki je pustil razočarano množico ljudi, še vedno ostaja magična formula, ki bo nerazviti svet rešila iz bede?

Ključne besede: *razvoj, razvojni diskurz, globalizacija, dobro upravljanje.*

SUMMARY: Development and Globalization

The notion of development was born after the Second World War. Its intentions were and still are to lift a large number of people out of poverty. At first sight this notion may create a positive impression. However, there are not just unselfish actions behind the idea. This paper will try to investigate the circumstances and causes of the origin and consolidation of the notion of development. How is the (dominant) discourse of development established and how does it work from its beginning until now, the so called (neoliberal) era of globalization? This discussion will end with the latest term in the development terminology – good governance. Why do many people in the world still live in (absolute) poverty in spite of the processes of development and globalization, the goals of which are to bring welfare to every human being? Why does development, which has let down a mass of disillusioned people, still remain the magic formula that will save the underdeveloped areas from their misery?

Key words: *development, development discourse, globalization, good governance.*

KAZALO

	SEZNAM KRATIC	7
1	UVOD	8
2	RAZVOJ	15
2.1	Vzpon super sile	15
2.2	Okolje teorij	17
2.2.1	Modernizacijske teorije	18
2.2.2	Dependenčne teorije	23
2.2.3	Naproti splošni teoriji razvoja	25
2.3	(Statistična) dejstva	26
2.4	Razvojni diskurz	28
2.4.1	Razvoj – zgodovinsko proizveden diskurz	29
2.4.2	Korenine in nastanek pojma razvoj	31
2.4.3	Posebnosti razvojnega diskurza	33
2.4.4	Vzroki za nastanek pojma razvoj	35
2.4.5	Institucionalizacija razvoja	36
2.4.6	Razvojna pomoč po koncu hladne vojne	37
2.4.7	Režim resnice	38
2.4.8	Kriza razvojnega diskurza?	39
3	GLOBALIZACIJA	43
3.1	O definicijah pojma globalizacije	43
3.2	Raznovrstnost definicij globalizacije	46
3.3	Neoliberalno razumevanja globalizacije – prevladujoče razumevanje	49
4	GOOD GOVERNANCE IN RAZVOJNI DISKURZ: nov obraz, stari red	53

4.1	Začetki dobrega upravljanja in njegov razvoj	53
4.2	Okolje nastanka dobrega upravljanja in njegovo utrjevanje	55
4.3	Vloga demokracije	55
4.4	Uporaba pojma dobrega upravljanja in njegovo definiranje	57
4.5	Vpeljevanje pogojev	58
4.5.1	Svetovna banka in njena (nevtralna) vloga	59
4.5.2	Zaton pogojevanja	60
4.5.3	Vstop selektivnosti	61
4.6	Globalizacija in dobro upravljanje – kritičen pogled	62
4.7	Prihodnost dobrega upravljanja ter kritike na njegov račun	62
5	ZAKLJUČEK	66
	VIRI	70

SEZNAM KRATIC

BDP	Bruto domači proizvod
G7	Group of Seven (skupina sedmih industrijsko vodilnih držav sveta)
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade (Splošni sporazum o carinah in trgovini)
IMF	International Monetary Fund (Mednarodni denarni sklad)
SZ	Sovjetska zveza
UNDP	United Nations Development Programme (Razvojni program Združenih narodov)
ZDA	Združene države Amerike
ZN	Združeni narodi

1 UVOD

Razvoj v prvem trenutku ponavadi asociira na gospodarsko razvitost nekega prostora. Toda razvoja se ne more obravnavati izključno z gospodarskega vidika, temveč tudi družbenega in političnega. Če omenim besedo razvoj v povezavi z državami v razvoju ali, še boljše, z najmanj razviti državami, potem se naš (evropocentrični) pogled ustavi na točno določenem predelu sveta. To je za nas prostor revščine in pomanjkanja. Zanj prevladuje prepričanje, da je ravno zaradi mnogih problemov pravzaprav sam postal svetovni problem. Mediji izpostavljajo prizore lakote, naravnih katastrof v obliki suš, poplav, potresov itd., etničnega nasilja in vojn ter neurejenih političnih razmer, ki naj bi bili vsakodnevna stalnica. Ravno zaradi vseh teh težav sta svetovna javnost in mednarodna skupnost mnogokrat primorani posredovati v obliki pomoči (dostava nujnih življenjskih potrebščin in zdravil), odpisa dolgov ali celo mirovnih operacij za stabilizacijo razmer. Zdi se, kot da nihče ne dvomi, da je nerazvitim državam potrebno pomagati in jim *pokazati* pot k razvoju. Tu razvoj pomeni dolgoročno rešitev, in sicer rešiti nerazviti svet iz njihove bede. Zakaj se nam ob prvem razmišljanju o teh državah v glavi prebudijo slike podhranjenih in bolnih ljudi, brez osnovnih življenjskih pogojev, ki so nam v tem delu sveta, tj. razvitem svetu, že skoraj samoumevni? To je samo eno od vprašanj, na katere bom iskala odgovor v tem diplomskem delu.

Sam pojem »razvoja« pogosto implicira teleološko prepričanje v napredek v smeri predhodno zastavljenega cilja, tj. doseči tip gospodarstva in družbe, ki ju najdemo v visoko razvitih zahodnih državah (Castles, 2000: 3). Veliko let je veljalo, da naj bi industrializirane države Severne Amerike in Evrope služile kot modeli za družbe azijskih, afriških in latinsko-ameriških držav oz. za t. i. Tretji svet ter da morajo te družbe uloviti industrializirane države, mogoče celo postati takšne kot one. To prepričanje še danes živi v mnogih delih sveta. Razvoj je bil in še ostaja (čeprav manj prepričljiv kot nekoč, saj se njegove obljube ne uresničujejo) *magična formula* (Escobar, 1995: vii)¹. Sanje o razvoju so bile sprva zelo mikavne, saj so obljubljale življenjski standard, ki so ga poznali v razvitih državah, toda kmalu je bilo vsem

¹ Zanimiv je vpogled v Slovar slovenskega knjižnega jezika, kjer nedovršni glagol *razvijati* (dovršni *razviti*) med drugim pomeni tudi »[...] *spreminjati, navadno v popolnejšo, bolj dovršeno obliko*: razvijati gospodarstvo [...]« (1994: 1143). Torej, če se spoštuje zgoraj omenjeno magično formulo, se jo uspešno izvaja in če se le-ta uresniči, potem nas na koncu ne čaka nič drugega kot uspeh, uspeh kot ga pozna razviti svet. Kajti stanju, ki je na Zahodu, naj bi težile nerazvite države. Toda kot je že bilo zgoraj povzeto po Escobarju, so se nad razvojem zgrnili črni oblaki (*ibid.*).

jasno (kljub določenim pozitivnim premikom), da se razpad med bogatimi in revnimi državami samo še povečuje (Thomas, 2001: 559).

Danes živi na svetu preko 1,2 milijarde ljudi v absolutni revščini in pomanjkanju, njihovo število se še povečuje (UNDP, 1999: 23-28). Še več, prepad med revnimi in bogatimi je danes večji kot kdajkoli prej (Clark, 2001: 642). Po drugi strani pa je tudi res, da nekatere države, predvsem v Vzhodni Aziji, beležijo zelo hitro rast, ki je masi ljudi izboljšala življenjske pogoje. Vendar se je pri osupljivem številu ljudi, ki živijo v revščini, potrebno zavedati, kakšen je (pre)vladujoč način osmišljanja revščine. Kot pravi Escobar (1995: 23-24), je bila revščina konstruirana izključno v ekonomskih terminih, kot pomanjkanje dohodka. Bruto domači proizvod (BDP) pa se pri tem vzpostavi kot vrhovno merilo razvitosti določene države. Kljub temu, da so vse pogosteje prepoznane tudi drugačne dimenzije revščine, ki niso osmišljene zgolj skozi ekonomsko dimenzijo, pa je vendarle v ospredju in daleč najbolj razširjena prav takšna. Revščina je v tem diplomskem delu vredna omembe zato, ker sta razvoj in revščina med seboj tesno povezana. (Ne)razvoj je nekakšna kontinuiteta revščine, vsaj s stališča razvitega sveta, oz. lahko gremo še dlje, in sicer je razvoj kontinuiteta z (nikoli končanim) epilogom, kajti razvoj pomeni trajno rešitev: končni cilj je industrializirati in razviti revne regije sveta in ko se to uresniči, je razvoj *opravi* svojo dolžnost, torej njegovih *uslug* nerazviti svet več ne potrebuje, saj je postal del razvitega sveta. Še dobro (za razviti svet seveda), da se kaj takega (kmalu) ne bo zgodilo.

Pomembno vprašanje, s katerim se bom ukvarjala v diplomskem delu, je torej koncept razvoja. Govorili bomo o *evropocentričnem poimenovanju in osmišljanju razvoja* ter o *implementaciji neoliberalnega razvojnega modela*, ki ga v ne dovolj razvitih deželah sveta vzpostavljajo že več desetletij. *Kdaj in zakaj ter kako se pojavi beseda razvoj, komu predvsem služi? Ali služi deželam v razvoju oz. najmanj razvitim državam, da bi se z razvojem končno približale življenjskim pogojem ter stilu razvitih držav? Ali pa mogoče služi zahodnemu svetu, ravno tistim, ki so ta pojem konstruirali?* Prav tako bo po končanem branju pričujočega dela moč spoznati zmoto mnogih, ki trdijo podobno kot Sachs: »Ideja razvoja je bila nekoč presenetljiv monument, ki je navdihoval mednarodni zanos. Danes ustroj razpada in je v nevarnosti totalnega propada« (1992: 5). Kot bomo videli, *ne obstaja nikakršna nevarnost propada razvoja*, vendar bomo hkrati posvetili posebno pozornost *spremembam razvojnega diskurza*, ki svojo retoriko in problematiziranje prilagaja spremembam (zgodovinskih) družbenopolitičnih kontekstov, znotraj katerih se nahaja.

Kot je moč razbrati iz vsega do sedaj povedanega, lahko opazimo, da bo to diplomsko delo hibrid mnogih pojmov in diskusij okrog njih, ki so neposredno povezani z nerazvitim

svetom, posredno pa seveda s celim svetom, glavni poudarek pa bo na razvoju. Ker živimo v dobi globalizacije, se bom razprave o razvoju težko izognila brez obravnavanja pojma globalizacije. Sicer si tega tako in tako ne bi niti želela, ker, kot bomo videli, je globalizacija v povezavi z razvojem še kako zelo zanimiva.

Če smo iz do sedaj povedanega o razvoju ugotovili, da ta pojem uporabljamo preveč laično oz. da se v povezavi z njim skriva veliko pasti, ki si jih v vsakdanjem življenju ob omenjanju te besede niti ne zavedamo,² kaj bi potem šele rekli za uporabo pojma globalizacija. Ta pojem se uporablja tako množično, da se o njegovem pomenu v vsakodnevni uporabi niti ne razmišlja. Globalizacija in z njenim korenem povezane besede so postale t. i. *catchall* besede. Skoraj na vse kar pomislimo, lahko na takšen ali drugačen način povežemo s tem pojmom (globalizirani so mediji, govorimo o globalnem gospodarstvu, razmišljamo globalno, okolje se globalno segreva itn.).

Eden izmed korakov, ki jih predpisuje Zahod revnim državam, da bi se le-te izkopale iz revščine in pomanjkanja, je pridružiti se in sprejeti proces globalizacije, saj vodi v napredek. Se pravi, da ima na ta način globalizacija vlogo nekakšne poti in načina, kako pristopiti k razvoju. Še več, tako kot razvoj tudi proces globalizacije vodi h končnemu stanju.

Kar bom skušala dokazati je, da se *način razumevanja globalizacije v povezavi z razvojem tolmači tako, kot ga razume razviti svet. Prevladujoča definicija pojma globalizacije oz. dojetje globalizacije*, ki je splošno sprejeto ter prevladujoče v mednarodni javnosti, je tisto, ki se prilagaja neoliberalnemu razumevanju globalizacije. Tako moj namen ni poiskati tiste "prave" oz. "končne" definicije globalizacije, tega so se lotili že številni avtorji, temveč me zanima, kako se *ta pojem vzpostavlja in kaj privede do neoliberalne (definicije) globalizacije, ki je ključna definicija takrat, ko razviti svet skuša reševati probleme najmanj razvitih držav v času globalizacije*. Prav tako bo govora o tem, *na kakšen način je takšno razumevanje globalizacije uspelo pridobiti status univerzalnega, prevladujočega, obče sprejetega ter kakšno je sploh to neoliberalno razumevanje globalizacije*.

Za neoliberalni globalizacijski diskurz je značilno teleološko dojetje procesa globalizacije. O tem piše Pikalo, ki dodaja, da so tehnološke spremembe predstavljene kot gonilna sila razvoja ter s tem globalizacije. »Tehnologija je po teleološkem pojmovanju tista, ki bo pripeljala do boljšega jutri. Zgodba tega otroka razsvetljenskega optimističnega gledanja

² »Kar precej pogosto in dovolj dolgo smo poslušali in uporabljali, da ne rečem premetavali, pa tudi bistrili in brusili pojem *razvoj*. Beseda je kar vrela iz političnih govorov, z njo so bili napolnjeni najrazličnejši razglasi in najave (svetle) prihodnosti. Te besede je bilo dovolj v znanosti kot v navadnem in neobveznem pogovoru. Pa ni ostalo le pri tem. Iz pojma razvoj so nastala naslavljanja določenih držav, ki so bojda »v razvoju« (Južnič, 1991: 1016).

na evolucijo predvideva, da gre razvoj – trenutno v obliki globalizacije – naprej, ker je to dobro in neizogibno« (Pikalo, 2003: 28-29). Če se torej razvoj trenutno predstavlja v obliki globalizacije, potem takem je povsem jasno, da neoliberalci trdijo (*ibid.*), da je globalizacija usmerjena h konvergenci, tj. poenotenju (neenakomerno razvitega) sveta, tako kot to velja za razvoj, kar sem že omenila zgoraj. V neoliberalnih razpravah se globalizacijo »predstavlja kot benignen proces [...] z blagimi in pozitivnimi posledicami« (Pikalo, 2003: 30, 31). Konflikti v družbi so možni, vendar le na stopnji prilagajanja globalizacijskim procesom, torej na prehodu k svetli prihodnosti (*ibid.*). Slednje je že desetletja prej veljalo tudi za razvoj, in sicer je že leta 1951 *Department of Social and Economic Affairs* Združenih narodov (ZN) podal naslednje: hiter gospodarski razvoj je mogoč, vendar ne brez bolečih prilagoditev, zato ni veliko skupnosti, ki bi bile voljne plačati polno ceno gospodarske rasti (Escobar: 1995: 3).

Razpravo o razvoju in globalizaciji pa bomo zaokrožili z novejšim terminom v razvojni terminologiji, tj. *dobrim upravljanjem* (*good governance*). Zdi se mi pomembno, da se v okviru tega diplomskega dela dotaknemo malce bolj podrobno tudi razvojnih praks oz. politik, ki so trenutno v teku. Predvsem me zanima, *kaj se skriva v ozadju tega novega koncepta*. V povezavi z njim pa bo zanimivo pogledati, *na kakšen način se lahko koncepta razvoj in globalizacija predstavljata navzven kot vrednotno nevtralna*.

Pričujoče delo se bo torej vrtelo predvsem okrog dveh pojmov: razvoja in (neoliberalne) globalizacije. Glavno analitično vprašanje, ki gradi na osnovi omenjenih pojmov je, *na kakšen način se vzpostavlja in deluje (prevladujoč) razvojni diskurz od svojega nastanka ter še posebej v kontekstu (neoliberalnih) globalizacijskih procesov*.

Osrednje vprašanje služi vzpostavitvi okvira, znotraj katerega se bodo odpirala še marsikatera druga vprašanja; nekatera od njih sem že omenila. Pomembno je, da gre v diplomskem delu za interpretacijo razvojnega diskurza skozi različna zgodovinska obdobja in s tem posledično tudi različne družbenopolitične kontekste. Pri tem bom posebno pozornost namenila sodobnemu osmišljevanju in konkretizaciji razvojnega diskurza, ki je bistveno povezan z globalizacijo in vse bolj tudi z novim normativnim projektom dobrega upravljanja, ki ga mednarodne institucije predlagajo nerazvitim državam.

Analitični in metodološki okvir diplomskega dela bo črpal predvsem iz post-razvojnih teorij. Predpona »post« nakazuje na prelom s starim in vzpostavitev novega. Post-razvojna teorija je teorija, ki s kritično distanco preišča koncept razvoja in razvojne teorije nasploh. Zavrača razvoj in zanj pravi, da gre za orodje, s katerim Zahod vzpostavlja in ohranja hegemonijo. Zaradi »dokazov« iz zgodovine, kjer se je vedno znova izkazalo, da so razvojne politike vse prej kot uspešne, post-razvojne teorije zahtevajo opustitev koncepta, saj gre le za

sistem dominacije, ki razširja zahodni način razmišljanja in vedenja ter je pravzaprav nadaljevanje kolonialnega projekta (Nustad, 2001: 480).

Post-razvojna teorija se opremlja z analitičnim orodjem, ki je zavezano post-strukuralistični misli.³ Post-strukuralistične strategije poskušajo odkriti in izpostaviti prevladujoče predpostavke ter na ta način pokažejo prevladujoče politike, inherentne vzpostavljenim diskurzivnim formacijam. Očitno je torej, da je diskurzivna analiza pomembna metoda, s katero poskuša post-razvojna teorija razumevati koncept razvoja. Ideja razvoja je diskurz, ki je vsidran v razmerja moči. Na podlagi Foucaultjevih teoretskih idej o diskurzu in razmerju med močjo in védenjem lahko razmišljamo o razvoju v pogojih diskurza, kar nam obenem omogoča, da se osredotočimo na dominacijo ter hkrati bolj uspešno raziskujemo okoliščine, možnosti in najprodornejše učinke razvoja (Agrawal, 1996). Tudi Escobar (1995) je takšnega mnenja. Diskurzivna analiza ustvari možnost, da se oddaljimo od razvojnega diskurza/razvoja z namenom, da analiziramo teoretični in praktični kontekst, s katerim je bil povezan.⁴ V tem diplomskem delu se zgodba o razvoju ne bo končala s prikazovanjem razvoja kot univerzalno sprejetih ciljev in postopkov, ampak bo razvoj predstavljen kot zgodovinska kontingentna oblika znanja, ki je zelo povezana s prevladujočimi strukturami in silami moči. Razvojni diskurz tako nastopi kot odločilen za razumevanje razmer v Tretjem svetu.

Pri orisu post-razvojnih teorij je potrebno omeniti tudi kritike, ki se pojavljajo ob njihovem razumevanju koncepta razvoja. Glavna obtožba leti predvsem na t.i. nihilistično držo post-razvojnih teoretikov. Tovrstne kritike pravijo, da je teorija sposobna le kritizirati in zavračati paradigmo razvoja, vendar alternative, ki bi jo ponudile razvoju, nimajo (glej Nederveen Pieterse, 2000).⁵ Medtem ko Nustad (2001) opozori, da teorije same po sebi zaradi neizdelanih alternativ ne gre zavreči iz prve roke, pa Matthews (2004) pokaže, da je mogoče iz izkušenj (neuspelega) implementiranja razvojnih politik na afriškem kontinentu povleči ideje, ki bi lahko gradile alternativo. Poleg tega je pomembno tudi dodati, da je vrednost post-razvojnih teorij ne toliko v iskanju alternative, temveč v refleksiji in vpogledu v razvojne prakse, ki se na ta način razkrijejo vse prej kot racionalne, objektivne in vrednotno nevtralne, za kar se sicer izdajajo. Post-razvojna teorija pokaže, kako globoko so teoretične zasnove

³ Post-structuralism, <http://en.wikipedia.org/wiki/Poststructuralism> (23. 02. 2006).

⁴ Proučevanje razvoja kot diskurza je relativno novo, delno inspirirano s strani Saida in njegovega preučevanja orientalizma kot diskurz. Po njegovem je orientalizem sistematična disciplina, s katero je evropska kultura lahko upravljala in celo proizvedla Orient politično, družbeno, vojaško, ideološko ter znanstveno v postrazsvetljenskem obdobju (Said 1978: 3). Ta definicija nam pride prav tudi pri razumevanju razvoja, samo da zamenjamo Orient s Tretjim svetom ter Evropo z Zahodom (Abrahamsen, 2000: 15).

⁵ O problematiki nekaterih metodoloških predpostavk post-razvojne teorije glej Kiely (1999).

razvoja in razvojne politike vpete v razmerja moči, hierarhizirane pozicije in hkrati prežete z normativnostjo.

V diplomskem delu bodo uporabljene metode analize in interpretacije skoraj izključno sekundarnih virov (analize ter interpretacije primarnih virov se bom samo dotaknila). V zvezi s tem bom uporabila konceptualno analizo, s katero bom ugotavljala pomen določenega pojma, njegovo uporabnost, njegovo spreminjanje. Pot, po kateri se bom skušala dokopati do odgovorov na prej zastavljena vprašanja in potrditev ali zavrnitev podanih hipotez, bo potekala, kot je že bilo omenjeno, po metodi diskurzivne analize. Prav tako mi bodo kot metodološka opora služile tekstualne analize ter analize vsebin. Analiza je usmerjena v opisovanje, interpretiranje, s čimer bom poskušala najti odgovor na vprašanje, *kako se določena zamisel pojavi, uveljavi, še več, postane prevladujoča*.

Razprava diplomskega dela se bo začela na deskriptivni ravni, kjer bo govora o konceptu razvoja skozi njegove razvojne faze vse od tistega trenutka, ki je sprejet kot nekakšen etabliran mejnik, od koder je razvoj v teoretskem in praktičnem smislu izšel. Pri tem bo poseben prostor namenjen tudi teoretskemu »okolju« in teoretično-konceptualni gradnji ideje razvoja, ki je seveda eden bistvenih momentov za nadaljnje razumevanje konkretnih praks in udejanjanja razvoja »na terenu«. V tem smislu bom predstavila in poskusila prikazati tudi razmerja med razvojno teorijo, modernizacijsko teorijo in dependenčno teorijo. V drugem delu prvega poglavja sledi interpretacija razvoja kot diskurza. V tem delu bom z diskurzivnim pristopom predstavila razvoj v luči kontekstualne vpetosti koncepta, predvsem pa bo interpretacija poskušala odkriti razmerja moči, hierarhičnih struktur produkcije védenja in (re)prezentacij, ki so pripeti k idejno-konceptualnemu sklopu razvoja.

V nadaljevanju diplomskega dela bom usmerila pozornost k procesom globalizacije, ki so pomembni za razumevanje sodobnih načinov osmišljanja in teoretizacije razvoja. Posebej se bom poskusila ukvarjati z vprašanjem, kaj sploh pomeni globalizacija, zakaj obstajajo »težave«, ko se jo skuša definirati in nenazadnje, zakaj so ti poskusi, če ne vedno, pa vsaj največkrat vprašljivi. Kot odgovor zgornjemu razmisleku sledi razumevanje globalizacije, kot je konceptualno postavljena, v okvir razvojnih teorij in praks. Predstavila bom, kako se jo dojema, predvsem pa bom poskusila pokazati, kako (neoliberalna) globalizacija znotraj razvojnega diskurza drug drugega prežemata, se dopolnjujeta in skupaj gradita hegemonsko oz. prevladujočo pozicijo pri razumevanju sodobnih globalizacijskih procesov in politik razvoja, ki s tem postanejo samoumevni, logično prisotni, nevtralni, neškodljivi, še več, celo (potencialno) izredno koristni.

V zadnjem delu bom pravzaprav nadaljevala tam, kjer sem končala drugo poglavje. Posebej se bom namreč navezala na idejo nevtralnosti obeh konceptov razvoja in globalizacije in pokazala, kako s to prevladujočo podobo koristno služita pri razlagi in utemeljevanju razvojnih praks in »dejanskih« politik. Posebej bom pokazala, da koncepta vendarle nista to, za kar se izdajata – sama po sebi prisotna, niti ne vrednotno nevtralna. Poleg tega bo posebna pozornost namenjena novemu »razvojnemu obratu«, novemu idejnemu sklopu znotraj razvojnih praks, ki se skriva v propagiranju paketa *dobrega upravljanja* (*good governance*). Šlo bo za interpretacijo politik, ki se skrivajo za novim konceptom in predvsem ugotavljanje, zakaj je postopoma *dobro upravljanje* vstopilo v sklop predlaganih razvojnih politik s strani velikih mednarodnih institucij.

V zaključku diplomskega dela sledi še povzetek ugotovitev, do katerih bom prišla skozi preišljanja zastavljenih problemskih sklopov, ki bo, jasno, zaokrožen okoli zastavljenega glavnega analitičnega vprašanja. Ob koncu bom podala še zadnjo sklepno misel.

Iz vsega do sedaj napisanega neoliberalna globalizacija in razvoj ne predstavljata velik izziv samo za svet, ampak sta tudi velik zalogaj za pisanje diplomskega dela.

2 RAZVOJ

»Razvoj je postal emocionalno nabit pojem. To je beseda upanja in brezupa, pričakovanj in razočaranj. Ne gre se potemtakem sploh čuditi, da je iz takega pojma nastala in delovala bržkone največja ideologija našega časa.«

Stane Južnič, Ideologija razvoja

Ko razmišljamo o temi kot je razvoj, se je pomembno zavedati, da vse predstave o razvoju nujno odsevajo poseben krog družbenih in političnih vrednot (Thomas, 2001: 562). Razvoj je lahko ustvarjen le znotraj ideološkega okvira (Roberts, 1984: 7).

Ko govorimo o razvoju kot nezadržnem in neprestanem napredovanju človeka in človeške družbe, pravzaprav zadevamo v bržkone največjo ideologijo evropske civilizacije po uveljavitvi humanizma in renesanse. Nastopala je tik pred našim časom z različnimi teorijami modernizacije. Po drugi svetovni vojni pa je prav ideologija razvoja postala temeljno gibalno in programsko načelo tako imenovanih držav v razvoju, ki naj bi pospešeno dosegle »razvojno raven« industrijsko potentnih držav (Južnič, 1991: 1186).

2.1 Vzpon super sile

To podpoglavje je kratek pregled dogodkov, ki so se odvijali po drugi svetovni vojni, tj. v času rojstva razvoja in njegovega nadaljnjega razvijanja. Menim, da je za to diplomsko delo koristno predstaviti vzpon držav, ki so imele in še vedno imajo največ besede pri konstruiranju razvojnih strategij in politik.

Leto 1945 beleži globoke spremembe v svetovnih zadevah. Takrat Združene države Amerike (ZDA) dobijo nesporno gospodarsko in vojaško premoč in si vzamejo pod svoje okrilje celoten Zahod (Escobar, 1995: 32). Že pred drugo svetovno vojno so ZDA ujele gospodarsko razvitost, kot so jo že prej imele zahodno-evropske države. Tako so tudi one prišle do faze, kjer je nadaljnja gospodarska rast odvisna od zunanje ekspanzije na trge drugih dežel, dostopa do surovin ter od investicijskih možnosti po svetu. Medtem ko so si ZDA

zavarovale prevlado nad Latinsko Ameriko,⁶ le-tega niso imela nad Azijo in Afriko, kjer so bili prisotni predvsem britanski, francoski ter nizozemski kolonializmi. Da bi si pridobila teritorije slednjih kontinentov, so se ZDA zavzemale za načelo nediskriminatornega mednarodnega gospodarskega sistema t. i. politika odprtih vrat (*Open Door policy*), s čimer so izkazovale sovražnost do vplivanja velikih sil ter podpirale samoodločbo in suverenost narodov, ki so bili zatirani s strani kolonizatorjev. Druga svetovna vojna je prinesla zmagovalce in poražence, toda nobena država ni bila večji zmagovalec kot so to bile ZDA (Hoogvelt, 1997: 33). V zameno za izgubo ameriških življenj, ki so pomagali evropskim zaveznikom, so ZDA zahtevale plačilo. Slednje se je izražalo kot nova mednarodna gospodarska ureditev, na čelu katere so bile ZDA.⁷ V ta namen je bil že v prvih letih vojne z ameriške strani pripravljen memorandum, v katerem je bila zapisana politika ZDA v svetu, kjer bodo same imele nespodbirno vojaško in gospodarsko premoč brez Zahodne Evrope in ki bi se imenoval *Grand Area* (Chomsky, 1972: 4). Še preden se je prah druge svetovne vojne polegel, je bilo večino *Grand Area* uresničenega: države zmagovalke so sklenile dogovor o upravljanju svetovnega gospodarstva preko učinkovitih mednarodnih institucij in načel pod priznanim vodstvom ZDA⁸ ter dogovor o politični in vojaški povezanosti⁹. Začela pa se je že hladna vojna, kjer vsi niso hoteli igrati po pravilih ZDA. Leta 1947 nastopi Trumanova doktrina, kjer ZDA formalno napovejo svoje namene, in sicer da se bodo obnašali kot globalni policaji, ki bodo branili svobodne ljudi pred zunanji pritiski vseh svetovnih svetov (Rist, 1997: 75, 76 in Hoogvelt, 1997: 34). Brettonwoodski instituciji¹⁰ sta skupaj s Trumanovo doktrino ustvarili sistem neformalnega imperializma pod zaščito *Pax Americana*, ki je zaščitni znak neokolonialnega obdobja in ki traja do 1970. leta. Prav neformalnost in posrednost sta temu sistemu dali neopaznost, zaradi katere so ga ljudje spregledali. Vendar ko so posredne taktike neformalnega imperializma bile neuspešne, so ZDA velikokrat uporabile direktne taktike (vojaške intervencije), da bi s tem zaščitile stabilno investicijsko klimo in ohranile odprt trg ter dostop do surovin za svoboden svet (Hoogvelt, 1997: 34).

⁶ Dominantnost nad Latinsko Ameriko so si ZDA zagotovile z razglasitvijo Monroeve doktrine iz leta 1823 (več o tem glej Roy, 1999 – tretje poglavje).

⁷ Vendar ta položaj ZDA ni bil nespodbijan. Obstajal je vzpenjajoč vpliv socialističnih režimov v Vzhodni Evropi ter uspešen pohod kitajskih komunistov na oblast, hkrati pa so kolonije v Aziji in Afriki zahtevale neodvisnost. Tako star kolonialistični sistem izkoriščanja in kontrole ni bil več mogoč (Escobar, 1995: 32).

⁸ Nastanek IMF-a, Svetovne banke (leta 1944) ter GATT-a (1947).

⁹ Vzpostavitev NATA (Rist, 1997: 70).

¹⁰ Besedna zveza *brettonwoodske/i institucije/i* se nanaša na IMF (*International Monetary Fund* – Mednarodni denarni sklad) ter na Svetovno banko (*World Bank*), ki sta nastali leta 1944 v Bretton Woodsu (Woods, 2001: 279). Več o t.i. brettonwoodskih dvojčkih glej Mrak (2002: 341–383 in 417–516).

2. 2 Okolje teorij

Od konca druge svetovne vojne je svetovna javnost priča svetovnega boja za izboljšanje življenjskih pogojev v nerazvitih državah. Na začetku je bilo malo vprašanj glede vzrokov in narave nerazvitosti. Nerazvitost in pot do razvitosti je bilo moč razložiti z zahodnega ali pa socialističnega pogleda. Industrializirane države, novo nastale neodvisne države in telesa ZN so skušali pospešiti razvoj s tem, da so vse usmerili v *kako se razviti* po vzoru industrializiranih držav. V nerazvitih državah so preko strokovnjakov širili znanje, razvijali infrastrukturo itd. S časoma pa je postalo jasno, da se s takšnim prizadevanjem ne rešuje vzrokov nerazvitosti. Razkorak med razvitimi in nerazvitimi državami se je postopoma začel večati (Kuhnen, 1987: 11).

Preko prevladujočih teorij o razvoju bom v naslednjem podpoglavju skušala pokazati, zakaj je prišlo do vse večjega brezna med razvitimi in nerazvitimi državami, kljub velikemu prizadevanju za nasprotno. Iz kratke predstavitev obeh teoretičnih pogledov bo moč ugotoviti, kaj teorije zajemajo in kaj bistvenega so izpustile, da vse države sveta niso deležne pozitivnih prispevkov razvoja.

Moderna teorija razvoja je dokaj mlada tvorba, vendar se ni mogla otresti starejših predstav, ki so tesno vgrajene v evropsko civilizacijo. »Za najpomembnejši »korpus« idej, ki zadevajo moderno pojmovan razvoj, imamo še vedno lahko tistega, ki ga označujemo kot *teorijo progressa in evolucije*« (Južnič, 1991: 1187). Ta teorija, ki se je utrdila na koncu 18. stoletja in v začetku 19., je odsevala prepričanje v neustavljivi človeški napredek in vero v zmagovitost človekovega racionalnega duha (Južnič, 1991: 1187, 1188). V svojih temeljnih postulatih ima teorija progressa in evolucije vsaj dve *napajališči*, in sicer racionalizem¹¹ in razvojni nauk¹² (Južnič, 1991: 1188-1190). »Najvplivnejšo teorijo razvoja pa je vsekakor sproducirala *zgodovina*, in to tista, ki se je uveljavila kot znanost v Evropi [...] Prav občutek zgodovine (kot pretoka časa) je tipičen proizvod evropske civilizacije in zgodovinska zavest se je v njej izoblikovala izrazito evropocentristično.« »Nerazviti, torej Neevropejci, se v obzorju zgodovine pojavljajo šele, ko so kolonialno obvladani in postanejo »del« evropske

¹¹ Racionalisti so menili, da vse kar obstaja, je po meri razuma in v skladu z naravnimi zakoni (Južnič, 1991: 1188).

¹² Razvojni nauk (lahko tudi darvinizem) je neoporečna znanstvena teorija, ki pravi, da so se vsa živa bitja razvila iz enostavnejših ter dosegla dovršenost, ki je izhodišče in zasnova oblikovanja še bolj dovršenih bitij (Južnič, 1991: 1189).

zgodovine« (Južnič, 1991: 1190). »Kot nekakšna korektura ali prilagoditev ideje razvoja je nastala teorija oziroma koncept *modernizacije*« (Južnič, 1991: 1191).

2. 2. 1 Modernizacijske teorije

Modernizacijske teorije so se po Soju razvile v 50-ih letih prejšnjega stoletja kot odgovor na velik vzpon ZDA, širjenje komunističnega vpliva ter propad kolonialnega sistema (Erdmann, 2004). Escobar temu doda še *odkritje* masovne revščine v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki (1995: 21). Preston ugotavlja, da so te teorije lahko razumljene kot ideološki otrok hladne vojne. Tako so teoretiki iz ZDA delovali znotraj meja stališča zadrževati sovražnika, da bi s tem zavarovali svoje zaveznike v Tretjem svetu¹³. V tem tekmovanju in prikrievanju koristoljubja je Sovjetska zveza (SZ) ponudila socializem, ZDA pa modernizacijo in članstvo v svobodnem svetu. Na področju gospodarstva je to pomenil keynesianski pesimizem in zaščito pred vladno intervencijo. Gospodarska rast je možna le v svobodnih tržnih pogojih. V teh pogledih lahko opazujemo izdelavo teorije modernizacije kot proizvod ZDA. Pot do teoretizacije razvoja je sprožila nastanek nizov dihotomnih konstruktov, ki so hoteli razložiti osnovno dihotomijo med tradicionalnim in modernim (1987: 11, 12).

»Izhodiščna misel je bila vsekakor v antropologiji uveljavljena domneva, da se ves svet pravzaprav *evropeizira*, je področje globalne akulturacije [...] Vdor Evrope v svet je torej cel svet izpostavil modernizaciji, ki je pojmovana kot splošno »usklajevanje« sveta v Evropi nastalim civilizacijskim normam« (Južnič, 1991: 1192).

Modernizacijske teorije so nekritično sprejele strukturo odnosov med bogatimi in revnimi državami, ki so nastajali v predhodnih obdobjih kapitalistične ekspanzije. Napisale so priročnik za manj razvite države "*kako se razviti*". Te teorije so *problem-solving* in *policy-oriented* teorije družbenih sprememb in gospodarskega razvoja (Hoogvelt, 1997: 35).

Glede na modernizacijske teorije so notranji dejavniki, kot so nepismenost, tradicionalno kmetijstvo, majhna delitev dela, pomanjkanje komunikacij in infrastrukture, tradicionalno reševanje rasti prebivalstva itd., krivi za nerazvitost držav (Kuhnen, 1987: 12). Torej odgovornost za nerazvitost pripisujejo kulturnim vrednotam – nerazvite države so

¹³ Pojem Tretji svet se ni nikoli izkazal kot popolnoma zadovoljiva analitična kategorija za razumevanje družbenega, gospodarskega in političnega položaja držav Afrike, Azije in Latinske Amerike. Seveda je večino časa po drugi svetovni vojni uspešno služil kot izraz za podobne izkušnje ter obnašanja držav teh regij. Zaton koncepta danes uspešno zrcali razkol samega Tretjega sveta, s tem ko so nekatere države Tretjega sveta (predvsem tu mislimo na države Vzhodne Azije) postale uspešni svetovno-gospodarski centri, druge pa visijo nad prepadom (Hoogvelt, 1997: X). Kljub omenjenemu bo v tem diplomskem delu ta besedna zveza uporabljena. Mislim, da dobremu bralcu ne bo delalo težav, katere države prej omenjenih regij so zaobjete znotraj tega pojma in katere lahko izločimo.

nerazvite zato, ker so njihove družbe nezadostno "moderne". Nerazvitost je tako lokalno zakoreninjen problem (Moles, 1999: 1). Razlike v strukturi držav in njihovo zgodovinsko poreklo so smatrani kot ne zelo pomembni. Zato je sprememba teh notranjih dejavnikov strategija za razvoj. Industrializirane države služijo kot model nerazvitim državam, ki bodo prej ali slej tudi same postale razvite. Razlika med razviti in nerazvitimi državami je v zaostalosti slednjih, ki pa se jo, če se ubere prava pot, da zmanjšati ali celo preseči (Kuhnen, 1987: 12). Modernizacija naj bi se dosegla z gospodarsko rastjo, le-ta pa bi se dosegla z industrializacijo in urbanizacijo države, zunanjo pomočjo in investicijami ter na splošno z neoliberalnimi ekonomskimi politikami. Rezultat naštetega bi pomenil razvoj (Erdmann, 2004).

Vendar sam koncept modernizacije, kot pravi Južnič, ostaja nedoločen, nejasen in negotov. »Že sam pojem je dvomljiv, kaj pomeni, če kakšna družba postaja »moderna« in kaj modernost določa« (Južnič, 1991: 1192). Konkretni razvojni politiki so npr. enačili modernizacijo z industrializacijo. Iz tega sledi gospodarska modernizacija, njej sledi socialna modernizacija (zmanjšanje moči tradicionalnih oblik politične oblasti, večja enakopravnost spolov), kateri sledi psihološka (sprejemanje racionalnosti kot osnovnega vodila v preobrazbi družbe in njene mentalitete) (Južnič, 1991: 1192).

Preston pravi, da so po njegovem modernizacijske teorije lahko videne kot zamenjava oz. nadomeščanje teorije rasti (*growth theory*), kot razvojna študija znotraj določenega konteksta tekmovanja v hladni vojni med dvema poloma moči, ki skušata vplivati na Tretji svet. Modernizacijske teorije in rast predstavljajo bistvo ortodoksnosti znotraj razvojnih študij (Preston, 1987: 11, 12). Prevladujoče oz. ortodoksno razumevanje (favorizirano s strani večine vlad in multilateralnih agencij ter teoretično podprto s strani modernizacijskih teorij) od druge svetovne vojne naprej o razvoju je bilo, da sta razvoj in gospodarska rast sinonima znotraj konteksta svobodnega mednarodnega gospodarskega trgovanja. Gospodarska rast je pojmovana kot nujnost za boj proti revščini¹⁴ (Thomas, 2001: 562). Razvojna pomoč je v največji meri bila gospodarske narave, kar je povezano s tem, da se je razvitost države merila z rastjo BDP-ja (Barbanti, 2004). To je dobro razvidno iz številnih (vplivnih) poročil Svetovne Banke¹⁵, kjer so države kategorizirane glede na višino njihovega BDP na prebivalca

¹⁴ Revščina je s tega vidika definirana kot nezmožnost ljudi, da pridejo preko denarnih transakcij v kontakt z osnovnimi materialnimi potrebščinami (Thomas, 2001: 562). To dominantno razumevanje globalizacije, ki temelji na denarju, se je razvilo kot rezultat globalizacije zahodne kulture in spremljajoče ekspanzije trga. Od konca druge svetovne vojne je bil pomen revščine homogeniziran in skoraj univerzaliziran. Revščina nasplošno karakterizira Tretji svet. Zato se je razvilo stališče, da je razviti svet dolžen pomagati nerazvitemu pri izkoreninjanju revščine. Rešitev je zavzemati se za nadaljno integracijo v globalno gospodarstvo (Thomas, 2001: 541).

¹⁵ Glej World Bank Atlas (2004), Dollar (2004), Otsubo (1996), Global Economic Prospects and the Developing Countries (1995).

(tiste države, ki imajo ta dohodek nizek, so smatrane za manj razvite kot tiste z višjimi dohodki; za prve se razume, da je za njih nujno potrebna povečana integracija v globalno trgovanje) (Thomas, 2001: 562)¹⁶.

Leta 1949 je ameriški predsednik Truman objavil *Point Four Programme of Development Aid*. Takrat je postala politika ZDA pomagati ljudem iz gospodarsko nerazvitih območij izboljšati življenjske pogoje. Toda ta politika ni bila mišljena kot popolnoma altruistična, ampak se je razvila kot posledica hladne vojne. Nujno potrebno je bilo novo politično neodvisnost držav Tretjega sveta ubraniti od komunističnega vpliva (Hoogvelt, 1997: 35). Gospodarska in tehnična pomoč je sprva veljala za najpomembnejšo. Kmalu pa je bilo jasno, da prenos kapitala in tehnologije v Tretji svet ne bo prinesel sadov, če ne bodo hkrati potekale obsežne in dosledne družbene, kulturne in politične spremembe. Prve teorije modernizacijske šole so bile pogosto podprte s strani ekonomistov, ki so jih najele ZDA kot praktične svetovalce, ki so potem delali v državah Tretjega sveta. Le-ti so opazili, kako sta kulturna razpršitev in uvedba tehnologije od zunaj neučinkoviti zaradi negativne vloge, ki jo je igrala tradicionalna kultura pri blokiranju razvoja. Tako so bili prvi, ki so klicali po vseobsežni družbeni in gospodarski spremembi (Hoogvelt, 1997: 36). Na tem mestu je vreden omembe Rostow, ki je v ameriški administraciji zasedal več funkcij, in čigar delo (*The Stages of Economic Growth: A non-Communist Manifesto*) je bilo v tistem času zelo vplivno. Bil je mnenja, da je vse družbe možno identificirati v njihovih gospodarskih dimenzijah znotraj ene izmed petih kategorij: tradicionalna družba (*the traditional society*), faza, v kateri so vzpostavljeni osnovni pogoji za razvoj (*the preconditions for take-off*), faza vzleta (*the take-off*), pot do zrelosti (*the drive to maturity*) in doba visoko-masovne potrošnje (*the age of high mass-consumption*) (Rostow, 1966). Šele koncem 50-ih let 20. stoletja se začno s to problematiko ukvarjati sociologi.¹⁷ Medtem ko so bili prispevki ekonomistov osredotočeni le na posamezen vidik človekovega življenja, so se sociologi lotili tematike vseobsežno (Hoogvelt, 1997: 36).

Med drugo svetovno vojno so zavezniške sile spoznale, da so protekcionistične trgovinske politike iz 30-ih let 20. stoletja v veliki meri prispevale k izbruhu vojne. ZDA in Velika Britanija so se lotile načrtovanja stabilnega povojnega mednarodnega reda skupaj z

¹⁶ Alternativni vidik razvoja se je pojavil v očeh nevladnih organizacij, posameznih vlad, agencij ZN, različnih gibanj in nekaterih znanstvenikov. Njihova zaskrbljenost je v največji meri bila osredotočena na *upravičenost* in *distribucijo*. Medtem ko je pri dominantnem razumevanju revščine poudarek na pomanjkanju denarja, pri alternativnem vidiku poudarek ni samo na denarju, ampak tudi na duhovnih vrednotah, vezi skupnosti ter na razpoložljivosti javnih virov. Glasovi opozicije postajajo čedalje glasnejši, saj univerzalno očitno zmagujejo ideje ekonomskega liberalizma (Thomas, 2001: 562).

¹⁷ Glej Smelser (1964).

ZN ter IMF-om (*International Monetary Fund* – Mednarodni denarni sklad), Svetovno banko in GATT-om (*General Agreement on Tariffs and Trade* – Splošni sporazum o carinah in trgovini), ki so služili kot institucionalna osnova. Slednje tri institucije so osnovale temelje za liberalni mednarodni ekonomski red, temelječ na težnji po svobodnem trgovanju, ki pa dopušča primerno vlogo državne intervencije na trg v primeru zaščite nacionalne varnosti ter nacionalne in globalne stabilnosti (Rapley, 1996). To so poimenovali *embedded liberalism*.¹⁸ Procedura sprejemanja odločitev v teh mednarodnih ekonomskih institucijah je bila naklonjena majhni skupini razvitih držav (Thomas, 2001: 563).

V prvih povojnih letih je bila s strani ZDA na prvem mestu rekonstrukcija prej razvitih držav. To je imelo za posledico obrambo kolonialnih sistemov, zato ker je bilo za okrevanje Evrope izjemno pomemben konstanten dostop do surovin iz njenih kolonij (Escobar, 1995: 31). Ta pomoč je dobila pravi zagon v času hladne vojne, in sicer je bila to bilateralna pomoč ZDA Evropi v sklopu Marshallovega plana iz leta 1947¹⁹. Ko se je v 50-ih in 60-ih letih dekolonizacijski proces poglobljajal, so se oči Svetovne banke in ZN osredotočale na potrebe držav v razvoju. ZDA so bile kot najpomembnejši ustanovitelj Svetovne banke in ZN ter zaradi same zmožnosti intenzivno vključene v to pomoč. Na Zahodu in pri ZN je vladalo prepričanje, da so države Tretjega sveta gospodarsko zaostale in zato v veliki nuji po procesu razvoja, za kar pa bi bila potrebna intervencija v njihova gospodarstva. To pa je bilo v veliki meri sprejeto s strani zahodno usmerjenih elit iz držav Tretjega sveta. V kontekstu gibanj za neodvisnost je bil razvojni imperativ podprt tudi s strani mnogih ljudi iz Tretjega sveta. Predpostavljalo se je, da sta zahodni način življenja ter oblika ekonomske organizacije superiorna, za kar bi si morali prizadevati vsi (Thomas, 2001: 564). Domnevalo se je, da se bodo uspešne metode, tehnike in načini reševanja problemov v ZDA in drugih gospodarsko naprednih državah pokazale za enako uspešne v nerazvitih državah. Takšno pomoč so imenovali "*one size fits all*". Vendar pomoč ni bila le tehnične narave, ampak tudi politične – med hladno vojno so ZDA namenile pomoč v večji meri državam, ki so bile ali pa bi lahko prišle pod vpliv SZ (Barbanti, 2004).

V času hladne vojne sta Vzhod in Zahod tekmovala za zaveznike iz Tretjega sveta. Sovjetska zveza je poskušala prodati svoj gospodarski sistem kot najučinkovitejše sredstvo, s katerim bi nanovo nastale neodvisne države dosegle industrializacijo in razvoj. Na drugi strani pa so ZDA skušale prepričati te države, da jih bo pot liberalne gospodarske rasti pripeljala do

¹⁸ Več o tem glej *Embedded liberalism*, http://en.wikipedia.org/wiki/%22embedded_liberalism%22 (13. 05. 2006).

¹⁹ Več o Marshallov planu glej Eichengreen (1991).

blaginje. Proces industrializacije je ojačal pojmovanja razvoja na obeh polih. Medtem ko je bilo na Vzhodu centralno planiranje države motor rasti, je bil pri kapitalistih to trg. Večino držav Tretjega sveta se je odločilo za zahodno, kapitalistično pot, ostali pa so izbrali socialistično. Vendar pa so v prvih postkolonialnih letih vse države sveta favorizirale pomembnost vloge države v procesu razvoja (Thomas, 2001: 564).

S koncem hladne vojne in razpadom vzhodnega bloka²⁰ je neoliberalna ekonomska in politična filozofija začela dominirati v razvojnem mišljenju po vsem svetu. To je predstavljalo pomemben ideološki premik. Zmagoslavje pravih liberalno ekonomskih vrednot je igralo pomembno vlogo v pospeševanju procesa globalizacije. *Embedded liberalism* prvih povojnih let je dal prostor pravih neoklasičnim ekonomskim politikam, ki se zavzemajo za minimalno državo in trg brez omejitev. Vladalo je prepričanje, da bo globalna blaginja ustvarjena z liberalizacijo trga, financ in investicij ter s prestrukturiranjem nacionalnih gospodarstev, s čimer bi se vzpostavilo ugodno okolje za kapital. V Tretjem svetu je država tako stopila v ozadje in dala prostor trgu, ki je postal motor rasti, kateremu naj bi sledil razvoj. Ta ukrep je bil predstavljen kot *common sense*, hkrati pa ga je spremljalo mnenje, da alternative niso možne (Thomas, 2001: 564).

Koncept modernizacije je dvoumna kategorija oz. pojmovanje razvoja v večpomenskem smislu: a) koncipiranje razvoja v smislu zunanjega dejavnika, kjer naj bi bil model razvoja uvožen, domače družbene, politične in gospodarske strukture pa naj bi se s tem modelom uskladile in b) vzpodbujanje razvoja od znotraj. V slednjem pojmovanju je že vsebovano nekaj prvega. »Razvoj naj bi vsaj v končnem cilju bil usklajevanje z modelom razvitih. In ta model je pogosto pojmovan kot tisti, ki velja v Združenih državah Amerike« (Južnič, 1991: 1192). Dejstvo, da so ti modeli družbene evolucije bili prepisani od zgodovinskih izkušenj razvoja na Zahodu, ni preprečilo, da ne bi postali normativni in predpisujoči. Obrnili so abstraktno, splošno zgodovino evropskega razvoja v nujno logiko. Formalni zahodni modeli so opisovali medsebojne procese, preko katerih bi nerazvite družbe vseh dob postale razvite. Teoretizirali so združljivost in ustreznost med določenimi naprednimi institucijami (denar, trg, maksimiziranje profita) na eni strani ter določenimi *modernimi* političnimi, kulturnimi in družbenimi oblikami na drugi strani, s tem da so slednji nujni oz. logični pogoji za prve. Če tradicionalne institucije ali vrednote niso ustrezale, so bile

²⁰ Propad komunizma konec 80-ih let prejšnjega stoletja predstavlja za Fukuyamo zmagoslavje Zahoda, predzno zmago ekonomskega in političnega liberalizma in totalno izčrpanje možnih sistematičnih alternativ k zahodnem (neo)liberalizmu (Fukuyama, 1989: 3).

smatrane kot disfunkcionalne za proces razvoja in so veljale kot problem, ki pa ga je vseobsežno družbeno-ekonomsko načrtovanje lahko popravilo. Razvoj postane stvar predpisanih družbenih reform (Hoogvelt, 1997: 36).²¹

Po Soju so največji rezultati modernizacijskih teorij opravičenje za asimetrično razmerje moči med "tradicionalnimi" in "modernimi" družbami, pogon za gospodarski razvoj, nadomestitev tradicionalnih vrednot, institucionalizacija demokracije ter legitimizacija zunanje politike in pomoči ZDA (Erdmann, 2004).²²

Modernizacijske teorije so širile programe in politike od svojega nastanka vse do danes. Mnogi so mnenja (npr. Schech in Haggis), da so to najbolj razširjene in vztrajne teorije razvoja (Erdmann, 2004).

2. 2. 2 Dependenčne teorije

Modernizacijske teorije so prišle v prakso z namenom, da zblížajo manj razvite družbe z zahodnim modelom. Hkrati pa so tudi pomagale okrepiti iluzijo neodvisnosti in suverenosti držav v razvoju (Hoogvelt, 1997: 37). Kot kritika modernizacijskih teorij so se pojavile teorije odvisnosti oz. *dependenčne teorije*, ki so mnenja, da modernizacijske teorije gradijo na tem, da prikrivajo trajno imperialistično naravo odnosov med bogatimi in revnimi državami (Hoogvelt, 1997: 35). Dependenčne teorije so vse svoje moči osredotočile na analizo kapitalizma kot svetovnega sistema, ki se širi po državah in jim naloži različne pozicije, odvisno od njihovega strukturnega mesta v zgodovini razvoja mednarodne delitve dela. Čeprav so se te teorije pojavile v povojnem obdobju, so svoje korenine, tako kot že prej omenjene modernizacijske teorije, pognale že prej (Hoogvelt, 1997: 37).

Velik vpliv na te teorije so imele marksistične teorije. Klasične marksistične teorije imperializma so se v največji meri osredotočale na vprašanje, kaj je takšnega v zvezi s kapitalističnim sistemom, da ga je pripeljalo do takšnega obsega. Ker pa klasične teorije imperializma zanimajo skoraj izključno le vzroki imperializma, se niso ukvarjale preveč z učinki imperializma na prekomorska ozemlja.²³ Tako se tudi dependenčne teorije

²¹ Za dobro razpravo o zgodovinski specifičnosti ideje razvoja kot obliko zahodno vsiljene administrativne reforme glej Preston (1982).

²² Ne smemo pozabiti, da modernizacijske teorije med drugim nudijo koristne podatke za analiziranje določenih situacij, ki obstajajo v nerazvitih državah (Moles, 1999: 5).

²³ Izjema med klasičnimi marksisti je Trotsky, ki je zagovarjal, da z razvojem kapitalizma kot svetovnega sistema svetovna zgodovina postane kontradiktorna, vendar trdna celota. V tej celoti se države razvijajo v neenakomerni hitrosti in tudi znotraj zaostale države napredno in zaostalo gospodarstvo ter družba koeksistira. To ustvari edinstveno zgodovinsko situacijo, ki je zrela za družbeno revolucijo. Ta pogled na zgodovino

koncentrirajo na lociranje vzrokov zaostalosti Tretjega sveta znotraj dinamične in protislovne rasti svetovnega kapitalističnega sistema (Hoogvelt, 1997: 37, 38) in se ne zanimajo preveč za strategije, ki bi izboljšale stanje nerazvitih držav. Razvoj tu pomeni (vendar zelo nejasno) osvoboditev oz. neodvisnost (Kuhnen, 1987: 18-22).

Dependenčne teorije menijo, da je vzrok za nerazvitost odvisnost od industrializiranih držav oz. zanašanje na njih, medtem ko notranji dejavniki nerazvitih držav veljajo kot nepomembni ali pa so smatrani kot posledice odvisnosti (torej ravno obratno od modernističnih teorij). Razvoj, ki ga poznajo industrializirane države, in nerazvitost držav Juga sta del istega zgodovinskega procesa. Nerazvite države so odvisne države. Gospodarski in politični interesi industrializiranih držav determinirajo (ne)razvoj nerazvitih držav. Nerazvitost ni zaostalost kot to menijo modernizacijske teorije, ampak nameren ne-razvoj (Kuhnen, 1987: 18-22). Revne države v periferiji niso revne zato, ker niso integrirane oz. niso popolnoma integrirane v ta svetovni sistem, temveč so revne zaradi načina, kako so integrirane v ta sistem.²⁴

Kljub temu da se vzroki za odvisnost nerazvitih držav od razvitih med različnimi dependenčnimi teorijami razlikujejo, pa vseeno vedno prevladujejo ekonomski dejavniki. *Zunanje trgovinske teorije (external trade theories)* se osredotočajo na gospodarske odnose med državami, *imperialistične teorije (imperialism theories)* poudarjajo politično-gospodarske interese, *odvisnostne teorije (dependencia theories)* pa so se usmerile na deformacijo notranjih struktur, ki je nastala zaradi odvisnosti (Kuhnen, 1987: 18-22).

Tako kot modernistične tudi dependenčne teorije prikazujejo napredne kapitalistične države zahodnega sveta kot prisposodbo ali model *kaj pomeni biti razvit*. Med tem ko modernistične teorije vidijo močne vezi med Severom in Jugom kot "normalen" odnos med starši in otroci in kot nujne za razvoj Tretjega sveta, pa dependenčne krivijo takšne vezi za odstop Juga z njegove "naravne poti" in ohranjanje njegove odvisnosti (Manzo, 1991: 20).

Te teorije pravijo, da je nerazvitost posledica procesa svetovne kapitalistične integracije pod nadzorom kapitalskega monopola. Njihovi privrženci (med drugimi Frank, Dos Santos in Amin) trdijo, da se problem nerazvitosti lahko reši zgolj v povezavi z mednarodnim sistemom: odvisnost je položaj, kjer ima določena skupina držav svoje gospodarstvo pogojeno z razvojem in ekspanzijo drugega gospodarstva, kateremu je prvo podrejeno. V vseh primerih osnovni položaj odvisnosti neke države vodi v globalni položaj

omogoči Trotskemu, da prekorači evolucionistično doumevanje zgodovine kot nasledstvo togih vnaprej določenih stopenj (Hoogvelt, 1997: 37, 38).

²⁴ Dependency theory, http://en.wikipedia.org/wiki/Dependency_theory (12. 02. 2006).

odvisnih držav, ki jih postavijo v zaostalost in so izkoriščane s strani dominantnih držav (Moles, 1999: 1).

Bistvo dependenčne teorije je trditev, da je kot rezultat prodora kolonialnega kapitala v državah Tretjega sveta kreirana pohabljena struktura gospodarstva in družbe, ki bo čez čas ponovno proizvedla vseobsežno gospodarsko stagnacijo in drastično obubožanje množic (Hoogvelt, 1997: 38).

Poudarek oblikovanja in določanja narave zunanjih odnosov med bogatimi in revnimi državami je vodil dependenčne teorije v neokolonialni dobi v zagovarjanje popolne prekinitve s svetovnim kapitalističnim sistemom, da bi na ta način rešile razvoj v revnih državah. Njihov vpliv na politične ideologije veliko revnih držav tistega časa ne sme biti podcenjevan. Pomagale so ojačati že prej močno populistično tradicijo, ki je zagovarjala notranje politike gospodarskega nacionalizma in zanašanja nase. Na mednarodni ravni so bile nekaj časa zaslužene za učinkovito t. i. *Third Worldist* perspektivo pri mednarodnem trgovanju in mednarodnih tokovih kapitala. Na številnih mednarodnih pogajalskih forumih so države Tretjega sveta zavzele skupno stališče pri zahtevah bistvenih sprememb v svetovnem trgovinskem sistemu (Hoogvelt, 1997: 42).²⁵ Ker so bile dependenčne teorije pogosto napačno prikazane oz. napačno razumljene v drugih (vplivnih) besedilih, so njihovi glavni dosežki v večji meri neprepoznavni. Največji prispevek teh teorij je vsekakor kljubovanje buržoaznim modernističnim teorijam (Manzo, 1991: 5).²⁶

2. 2. 3 Naproti splošni teoriji razvoja

Obstaja veliko razlag o pojmu razvoja in nerazvitosti. V tem diplomskem delu so na kratko predstavljene le nekatere teoretične razlage razvoja, tiste, ki se največkrat smatrajo za najpomembnejše (glej Kuhen). Te teorije koristno pojasnjujejo določene poglede na razvoj in nerazvitost, vendar ne pojasnijo povsem vzroke nerazvitosti, kljub temu da veliko časa posvetijo iskanju le-teh. Razlage so ustrezne za določene zgodovinske dogodke in specifične okoliščine produkcije, medtem ko za druge niso tako primerne. Ponujajo strategije, da se

²⁵ Več o dosežkih držav Tretjega sveta na mednarodnih pogajalskih razpravah, kjer so trdno zagovarjale svoja stališča, glej Hoogvelt (1982).

²⁶ Na tem mestu je vredno omeniti še en vidik razvojne odvisnosti. O tem govorijo t. i. *world system theories*, katerih glavni predstavnik je Immanuel Wallerstein. Te teorije, ki so nastale v 70-ih letih prejšnjega stoletja in so bile zelo vplivne v desetletju svojega nastanka ter v desetletju po njem, v svoji osnovi niso tako zelo drugačne od dependenčnih teorij, zato se jih velikokrat izenačuje (Hoogvelt, 1997: 59). Zaradi dejstva, da jih nekateri izenačujejo z dependenčnimi teorijami, spet drugi pa pravijo, da so *world system theories* v bistvu kritika dependenčnih teorij, to diplomsko delo ne obravnava podrobno teh teorij. Več o teh teorijah glej World Systems Theory, http://en.wikipedia.org/wiki/World_system_theory (18. 04. 2006).

premaga obstoječe stanje in da se vzpostavi proces razvoja. Vendar so te strategije primerne za določene gospodarske in družbene okoliščine, niso pa uporabne za druge. Obča teorija razvoja tako še vedno manjka (Kuhnen, 1987: 22).

Če se bolje poglobimo v obe teoriji, vidimo zanimivo ironijo. Tudi modernizacijske teorije temeljijo na Marxovi premisi, in sicer da vse države sledijo vnaprej določeni zgodovinski poti oz. da industrijsko bolj razvite države predstavljajo manj razvitim državam sliko njihove prihodnosti. Po drugi strani pa dependenčne teorije temeljijo na osnovni premisi klasične ekonomske teorije, da so posamezniki racionalni ekonomski akterji, zato so razlike v njihovem vedenju posledica različnih situacij, v katerih se posamezniki znajdejo, oz. posledica informacij, ki so dostopne posameznikom. Žal nobena teorija ni porabila veliko časa na samokritiziranju (Moles, 1999: 7).

Razkorak med obema teorijama kar vabi v skušnjava po sintezi obeh teorij v novo splošno teorijo, takšno, ki bi ustvarila kompromis med različnimi učinki kulture in globalnimi učinki mednarodnega gospodarstva. Trenutne "neoliberalne" ali "neoortodoksne" teorije politične ekonomije, ki dominirajo diskurzu po razpadu sovjetskega bloka, jasno kažejo svoje modernizacijske korenine. Vendar ko se je evforija, ki je nastala zaradi konca hladne vojne polegla, so zopet postale priljubljene analize, ki obravnavajo zunanje dejavnike kot vzrok za nerazvitost (s čimer se ukvarjajo dependenčne teorije) (Moles, 1999: 7, 8).

2. 3 (Statistična) dejstva

Sedaj bom na kratko predstavila stanje regij in držav Tretjega sveta, kar nam bo prišlo prav za daljnje branje diplomskega dela. Kot bomo videli, Tretji svet še zdaleč ni povsod nerazvit, po drugi strani pa so nekatere države v tako globokem breznu, da izboljšanje stanja v bližnji prihodnosti trenutno ni moč napovedati.

Povojna leta so bila polna optimizma. Proces razsvetljenstva in demokracije naj bi neizbežno našla pot v novih državah Azije, Afrike in Latinske Amerike. Teorije, ki so rasle v tem obdobju kot gobe po dežju, so skušale ta pričakovanja uresničiti. Toda namesto tega je sledilo razočaranje in pomanjkanje "pravega" teoretičnega vodenja. Stopnje gospodarske rasti so bile v mnogih državah neznatne, kljub zunanji pomoči. Tudi v hitro industrializiranih državah Tretjega sveta (npr. Brazilija, Južna Afrika, Iran) so bila dolgoročna pričakovanja glede družbene enakosti in politične demokracije zelo majhna (Manzo, 1991: 3, 4).

Po podatkih Svetovne banke živi danes več kot milijarda ljudi v pogojih ekstremne revščine, definirane z manj kot 1 \$ na dan za preživetje. Položaj je še posebej obupen v

Podsaharski Afriki – skoraj polovica populacije je revne, revščina se je povečala v zadnjem desetletju. Okoli 17 % populacije ali 799 milijona ljudi v državah v razvoju je podhranjenih (v Podsaharski Afriki je takšnih tretjina populacije), številka pa še raste (World Bank, 2006). Po drugi strani pa smo pričali velikega napredka še posebej v Vzhodni Aziji, kjer se je število ljudi, ki živijo v ekstremni revščini prepolovilo (s 30, 5 % v letu 1990 na 15, 6 % v letu 1999). Tudi v Južni Aziji, regiji, ki ima največje število revnih na svetu (okoli 488 milijonov), je odstotek ljudi, ki živijo v revščini, močno padel v zadnjem desetletju (*ibid.*).

Če pogledamo gospodarsko rast, tj. stopnjo rasti BDP na prebivalca (s čimer se, kot smo ugotovili, pogosto meri razvitost države), so države Podsaharske Afrike od 1980. leta naprej igrale zelo slabo partijo (z izjemami seveda). Veliko afriških držav ima danes višino BDP na prebivalca nižje kot leta 1980. Še več – tiste države, ki so šle skozi izkušnjo državljanske vojne, imajo višino BDP na prebivalca nižjo kot v 60-ih letih prejšnjega stoletja. Vendar pa na drugi strani nekatere vzhodno-azijske države beležijo stopnje rasti, ki zgodovinsko nimajo precedensa (Addison, 2004: 1, 2). Tudi Latinski Ameriki je šlo do konca 70-ih let prejšnjega stoletja dobro, nato pa je zašla v globoko recesijo, potem ko so izbruhnile dolžniške krize. Latinska Amerika si je sicer opomogla, vendar je regija po velikem gospodarskem kolapsu Argentine zopet postala nestabilna. Države Bližnjega Vzhoda in Severne Afrike so dvignile življenjski standard ljudi s svojim naravnim bogastvom (nafto), vendar so bile v veliki meri neuspešne pri povečanju gospodarske diverzifikacije in pri ponudbi zaposlitve svoji hitro rastoči in mladi populaciji. Vojne pa so države, kot je npr. Irak, pahnilo v skupino držav z najnižjimi dohodki (*ibid.*).

Mislím, da v tem trenutku ne bi bilo neumestno, če se preprosto vprašam, kaj se je s procesom razvoja dogajalo? O razvoju se je veliko govorilo, vloženega je bilo veliko truda in napa. Teorije so se razpisale o vzrokih nerazvitosti in ustvarjale strategije za pot k razvitosti. Ali bi bile revne države danes na slabšem, če procesa razvoja, kot se je manifestiral, sploh ne bi bilo? (Neo)liberalni razvojni model, ki so ga začeli uvajati po koncu druge svetovne vojne in se ga (z določenimi spremembami) uvaja še danes, ni dal pričakovanih rezultatov. Res je, da se je določenim regijam Tretjega sveta uspelo približati ali celo dohiteti razvite države, vendar je ta model pustil razočarane množice ljudi. Kaj je vzrok za neučinkovitost razvojnih politik in strategij?

Namesto iskanju vzrokov za nerazvitost, kot so to počele različne teorije, se bom jaz v nadaljevanju diplomskega dela posvetila iskanju vzroka za nastanek pojma razvoj. Vprašala

se bom, zakaj se je pojem razvoj pojavil v obdobju po drugi svetovni vojni in ne že prej, kljub temu da je bilo pomoči potrebnih ljudi že desetletja in stoletja nazaj. Komu razvoj zares služi – nerazvitim državam, da jim pomaga iz njihove revščine, ali pa mogoče razvitim državam in njegovim ustvarjalcem? Prav tako me zanima, kako močna je še vedno ideja razvoja. Ali njena moč pojenja ali se mogoče krepi? Preko razvojnega diskurza, ki je predstavljen v naslednjem podpoglavju, se bom skušala dokopati do odgovorov na zastavljena vprašanja.

2. 4 Razvojni diskurz

Nekoč proglašen kot najbolj prizadevna kolektivna spodbuda za človeštvo (Robertson, 1984: 1), danes razvoj v očeh svetovne javnosti ni deležen takega statusa, saj mu ni uspelo izkoreniniti svetovne revščine in je postal prostor spora in prerekanja (Abrahamsen, 2000: ix).

Medtem ko *razvojna industrija* skuša izboljšati in popraviti svoje teorije in strategije, da bi končno le rešila probleme nerazvitosti, se je na drugi strani pojavila kritika, ki dvomi v sam projekt razvoja. Te kritike se osredotočajo na same domneve, ki podpirajo razvoj, ter trdijo, da je diskurz razvoja vpleten v odnose moči in služi ohranjanju mednarodnih odnosov v smislu dominantnosti nasproti podrejenosti oz. odvisnosti (Abrahamsen, 2000: ix).

O tem bo govora v nadaljevanju tega podpoglavja. Prikazana bo zgodovinska kontingenca in kulturna specifičnost narave razvojnega diskurza ter njegov odnos do spreminjanja ravnotežja moči v času hladne vojne. Torej bo govora o trenutnem razvojnem diskurzu in praksi.

Da razumemo razvoj kot diskurz, ne smemo gledati samih elementov, ki opisujejo oblikovanje razvojne teorije,²⁷ temveč sistem odnosov, ustanovljen med njimi. Ta sistem je tisti, ki omogoča sistematično ustvarjanje objektov, konceptov in strategij. Določa, kaj se bo govorilo in mislilo. Ti odnosi (ustanovljeni med institucijami, družbeno-ekonomskimi procesi, oblikami vedenja, tehnološkimi faktorji) definirajo pogoje, pod katerimi so lahko objekti, koncepti, teorije in strategije vključene v diskurz. Sistem odnosov ustanovi diskurzivno prakso, ki določi pravila igre: kdo lahko govori, s kakšnega stališča, s kakšno avtoriteto ter s kakšnim kriterijem strokovnega znanja. Določi pravila, ki se jih je potrebno

²⁷ Najpomembnejši elementi so: proces kapitalskega oblikovanja ter različni faktorji povezani z njim (tehnologija, populacija, viri, monetarne in fiskalne politike, kmetijski razvoj in trgovina), potem so tu tudi faktorji povezani s kulturnimi zadevami (izobraževanje ter potreba po gojenju modernih kulturnih vrednot) in končno je tu potreba po ustvarjanju ustreznih institucij, ki bi izvajale zadane naloge (mednarodne organizacije – Svetovna banka, IMF ter agencije ZN; nacionalne agencije ter različne tehnične agencije) (Escobar, 1995: 40).

držati ob določenem problemu, ali pa nasprotuje, da bi se nekaj pojavilo in bilo imenovano, analizirano in končno preoblikovano v načrt ali politiko (Escobar, 1995: 40, 41).

Od vseh pojmov, ki podpirajo in jačajo idejo Tretjega sveta, ni noben toliko prodoren ter hkrati tako težko opredeljiv kot je razvoj.²⁸ Razvoj je bil zamišljen, da združuje različne priložnosti za človeški napredek, ožvitev koncepta pa hitro spomni na skupno prizadevanje, da se premaga lakota, bolezni, revščina in neenakost. Od 50-ih let 20. stoletja dalje se je pojem razvoja združevalo s konceptom Tretjega sveta, le-to je besedna zveza, ki obsega veliko različnih družb in kultur. V nasprotju s statičnimi kategorijami, kot so Tretji, Drugi in Prvi svet, se je za razvoj domnevalo, da je dinamičen proces prehajanja iz enega v drugega (Fouad, 2004:149).²⁹

2. 4. 1 Razvoj – zgodovinsko proizveden diskurz

Razvoj je začel funkcionirati kot diskurz. Ustvaril je prostor, kjer se lahko govori in predstavlja le določene stvari. Diskurz je proces, preko katerega družbena realnost oživi. Je artikulacija vedenja in moči. Razvoj postane prostor za sistematično ustvarjanje konceptov, teorij in praks (Escobar, 1995: 39). Razvojni diskurz nadomesti oz. potisne v ozadje prej prevladujoči kolonialni diskurz ter postavi in ohranja zahodne vrednote kot univerzalne in s tem merilo ostalim družbam (Grovgui, 2002: 147).

²⁸ Za primere definiranja razvoja glej Rist (1997). Rist se poglobi v iskanje definicij razvoja, opiše težave, ki spremljajo posameznike, ki se lotijo takšne naloge. Na začetku poglavja Rist predstavi nekaj konvencionalnih definicij razvoja, kot sta npr. definicija iz *Poročila Komisije Juga (Report of the South Commission)* napisanem pod predsedovanjem bivšega tanzanijskega predsednika Nyerere in definicija *Poročila o razvoju človeštva (Human Development Report)* iz leta 1991 pod pokroviteljstvom UNDP (United Nations Development Programme). V prvem poročilu se razvoj nanaša na proces, ki omogoča ljudem uresničiti njihov potencial, zgraditi samozavest in živeti dostojanstveno in izpopolnjeno; je proces, ki osvobodi ljudi strahu pomanjkanja in izkoriščanja; je gibanje stran od političnega, gospodarskega in družbenega zatiranja; preko razvoja politična neodvisnost zasije v vsej pomembnosti; to je tudi proces rasti, gibanje, ki pravzaprav nastaja znotraj družbe, ki se razvija. Drugo poročilo pa pravi: osnovni cilj človeškega razvoja (*human development*) je povečati obseg izbir oz. alternativ za ljudi in s tem narediti razvoj bolj demokratičen in kjer bo sodelovalo čim več ljudi. Te izbire naj obsegajo dostop do priložnosti zaposlitve in dohodka, izobraževanja in zdravstva ter varnega fizičnega okolja. Vsak posameznik naj ima tudi možnost, da docela sodeluje pri odločitvah skupnosti in da uživa človekove, gospodarske in politične svoboščine (1997: 8, 9). Rist nato nadaljuje in poda svojo definicijo razvoja ter nato razčleni in analizira vse elemente definicije: »Razvoj' se sestoji iz niza praks, za katere se zdi, da so včasih v konfliktu druga z drugo in ki zahtevajo – za reprodukcijo družbe – veliko preoblikovanje in uničenje naravnega okolja in družbenih odnosov. Njegov cilj je povečati produkcijo komoditet (dobrin in storitev), ki jo poganja (z izmenjavo) učinkovito povpraševanje« (Rist, 1997: 13).

²⁹ Pojma nerazviti in Tretji svet sta diskurzivna proizvoda. Pojma nista obstajala pred letom 1945. Pojavila sta se kot delovni načeli znotraj procesa, s katerim je Zahod (v drugačnih pogledih tudi Vzhod) redefiniral sebe in ostali svet. V 50-ih letih so bili pojmi Prvi (svoboden in industrializiran), Drugi (industrializiran in komunističen) ter Tretji svet (reven in neindustrializiran) že v polni uporabi. Tudi po propadu pojma Drugi svet, Prvi in Tretji (Sever in Jug) še vedno artikulirata režim geopolitičnega predstavljanja (Escobar, 1995: 31).

Če vidimo razvoj kot zgodovinsko proizveden diskurz, to sproži pregled, zakaj je toliko držav v obdobju po drugi svetovni vojni sprejelo sebe kot nerazvite. Kako se razviti, je za njih postal osnovni problem in končno so se lotile razvijanja sebe s tem, da so podredile svoje družbe vedno bolj sistematičnim in vseobsežnim intervencijam. Ko so zahodni politiki in znanstveniki opazili stanje v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki kot problem (videno kot revščino in zaostalost), se je začela nova domena mišljenja in izkušenj tj. razvoj (Escobar, 1995: 6).

»Ko se je koncept razvoja *izkristaliziral*, pridobil bolj ali manj razpoznavno izoblikovanost s številnimi predelavami, dodelavami in razčlenitvami, je že postal okvir razvojne politike, torej se je vzporedno z njegovo kristalizacijo oblikovala »strategija« razvoja« (Južnič, 1991: 1192). Ustvarjena v ZDA in Zahodni Evropi je ta strategija v nekaj letih postala močna sila v Tretjem svetu (Escobar, 1995: 6).³⁰

Ena izmed največjih sprememb, ki so se zgodile v prvih letih po drugi svetovni vojni, je *odkritje* masovne revščine v Afriki, Aziji in Latinski Ameriki. Razvoj je bil odgovor na problematizacijo revščine in ne naraven proces vedenja, ki je postopoma odkril probleme in se je začel ukvarjati z njimi. Kot tak mora biti viden kot zgodovinski konstrukt, ki je priskrbel prostor, kjer so revne države prepoznane, zaznamovane in v katere se intervenira. Diskurz vojne nadomesti družbena domena in novo geografsko območje – Tretji svet. V hitri globalizaciji prevlade ZDA kot svetovne sile je *vojna proti revščini* v Tretjem svetu zavzela najpomembnejšo pozicijo. Da so opravičili to novo vojno, so bila predstavljena zgovorna statistična dejstva, koliko svetovnega prebivalstva živi v hudi lakoti³¹. Izjave s takšno vsebino so bile zelo pogoste v 40-ih in 50-ih letih. Poudarek je bil na spoznanju, da takšne kronične razmere revščine ter družbenega nemira v revnih državah predstavljajo grožnjo za razvite države. Tako je problem revnih vpadel na mednarodno prizorišče, kar je privedlo do spoznanja, da je nekaj nujno potrebno storiti, preden ta nestabilnost postane neznosna za ves svet, saj je obstajalo prepričanje, da je usoda revnih in bogatih predelov sveta zelo povezana. Tako je revščina postala organiziran koncept in objekt nove problematizacije, ki prinese rojstvo novih diskurzov in praks, ki krojijo realnost, na katero se nanašajo. Ker je bila

³⁰ Evrocentričnost razvojnega diskurza izhaja iz tega, da je razvoj zahodna (zato evrocentrična) ideja, ki je vsiljena Tretjemu svetu. Glede na to evrocentrično idejo je zahodna modernost norma in cilj, ki ji Tretji svet, ki je zaostal in nerazvit, mora slediti (Bazz, 1994: 381).

³¹ Skoraj z ukazom je bilo leta 1948 dve tretjini svetovnega prebivalstva preobraženih v revne s tem, ko je Svetovna banka definirala kot revne tiste države z BDP per capita pod 100 \$. Tako je bila revščina ustvarjena izključno v ekonomskih terminih. Če je bil problem nezadosten dohodek države, je bila rešitev jasno gospodarska rast (Escobar, 1995: 23, 24).

bistvena značilnost Tretjega sveta njegova revščina in je rešitev bila gospodarska rast, je razvoj postal samoumeven, nujen ter univerzalna resnica (Escobar, 1995: 21-24, 44-45).

2. 4. 2 Korenine in nastanek pojma razvoj

Ideja razvoja³², takšna kot se kaže v svoji manifestni obliki v današnjem času, se je kristalizirala v razpoznavnost ideologije/diskurza in politike pravzaprav po drugi svetovni vojni.³³ Vendar je v svojem bistvu mnogo starejša, saj ima korenine globoko v zahodni civilizaciji in njeni zgodovini (Južnič, 1991: 1187)³⁴. Moderna ideja razvoja je povezana s pojmi *napredek* in *evolucija*, ki sta imela velik učinek na zahodno kulturo že iz renesanse (Rist, 1997: 28-43 in Južnič, 1991). Z rastjo znanosti in vzponom kapitalizma ter industrializacije, je pojem napredek postopoma zamenjal pojem *skrb*. Dojemanje, da je prihodnost lahko nadzorovana in obvladovana s strani znanja, postane iz vidika zahodne perspektive nedvomljivo (Abrahamsen, 2000: 15). Kljub temu da je ideja razvoja tesno povezana z vzponom kapitalizma in modernosti v Evropi 19. stoletja, se je institucionalizacija razvoja začela šele po drugi svetovni vojni. Povojno obdobje je lahko upravičeno imenovano kot doba razvoja.

Predhodnik materializacije razvojne ideje je Britanski razvojni zakon (*British Development Act*) iz 40-ih let prejšnjega stoletja. Zakon je bil odgovor na izzive v Afriki v 30-ih letih (vedno večje nezadovoljstvo v kolonijah in rastoči upori proti kolonialnim oblastem) in je služil kot okrepitev imperialistične moči. Primer Latinske Amerike je precej drugačen

³² Ideja razvoja pa je naslonjena »prav na zaznavo *asimetričnosti svetovnega sistema*. Svetovno gospodarstvo je nastalo v izraziti neenakosti in neenakopravnosti dveh polov: svetovnega centra, ki so si ga prilastile evropske države in njihovi civilizacijski podaljški [z ZDA na čelu], in svetovne periferije, ki je bila v prvi vrsti status kolonialno obvladanih dežel. V tem je zarisan prepad med razvitostjo in nerazvitostjo« (Južnič, 1991: 1186, 1187). Torej iznajdba razvojnega diskurza signalizira pomemben premik v zgodovinskih odnosih med Evropo in ZDA na eni strani ter večino držav Azije, Afrike in Latinske Amerike na drugi. Prav tako je v obstoj prinesel nov režim reprezentacije ne-zahodnih držav v očeh evro-ameriške kulture (Escobar, 1995: 26). Ali drugače, razvoj se pojavi kot kulturna in zgodovinska kontingenca in osredotočanje se premakne iz *kaj je* v *kako* so subjekti formirani znotraj diskurza kot razviti in nerazviti.

³³ Začetna točka raziskovanja narave razvoja kot diskurza so njegove osnovne premise, ki so bile izoblikovane v 40-ih in 50-ih letih 20. stoletja. Premisa je bilo zaupanje v vlogo modernizacije kot edine sile sposobne uničiti zastarela/arhaična praznoverstva in odnose ne glede na družbeno, kulturno in politično ceno. Industrializacija in urbanizacija sta bili smatrani kot neizogibni in nujni napredujoči poti k modernizaciji. Samo preko materialnega napredovanja je lahko dosežen družbeni, kulturni in politični napredek. Takšno stališče je determiniralo prepričanje, da so investicije kapitala najpomembnejša sestavina gospodarske rasti in razvoja (Escobar, 1995: 39, 40).

³⁴ »Vsekakor je vsestransko zagotavljanje civilizacijskih in drugačnih superiornosti postalo temelj in izhodišče evropocentrizma. Prav ta pa je kot ideologija evropske domnevne pravice in bržkone celo dolžnosti v odnosu na manj »razvite« utrjeval tako rekoč naravne pravice Neevropejcem vladati in jih voditi po poteh napredka in v smeri vrednot evropske civilizacije« (Južnič, 1991: 1187).

kot afriški.³⁵ Drža superiornosti je prepričala ZDA, da imajo pravico in zmožnost intervenirati v revne in šibkejšje države.³⁶ »Expatriate«³⁷ iz ZDA so popolnoma narobe razumeli situacijo v Latinski Ameriki (Escobar, 1995: 26-29). Pogosta metafora je bila, da je bil Tretji svet predstavljen kot otrok, ki potrebuje smernice staršev, kar se popolno prilega razvojnemu diskurzu. Infantilnost oz. nerazvitost Tretjega sveta je bila integrirana razvoju kot sekularna teorija odrešitve (Nandy, 1987).

Ne glede na pomembnost teh zgodovinskih procesov, je možno govoriti o nastanku razvoja v prvih letih po drugi svetovni vojni. V duhu velike poveljne preobrazbe so v manj kot desetletju odnosi med bogatimi in revnimi državami izkusili drastične spremembe. Samo v nekaj letih se je pojavila in prevzela točno določeno obliko popolnoma nova strategija za obravnavanje problemov revnih držav. Kar je bilo pomembnega v družbenem, kulturnem, političnem in gospodarskem življenju teh držav, je vstopilo v to novo strategijo (Escobar, 1995: 30).

Razvoj se je prvič pojavil kot domena védenja in intervencije v prvih poveljnih letih v govoru ameriškega predsednika Harryja Trumana, pogosto identificiranega kot mejnik v tej tematiki (Abrahamsen, 2000: 15).³⁸ Truman je objavil koncept *fair deal* za celoten svet (Escobar, 1995: 3). Bistveno tu je, da je vpeljal termin *nerazvita področja* (*underdeveloped areas*), kar označuje začetek globalnega navora, ki bi razvil svet in izbrisal revščino (Rist, 1997: 72).³⁹ S Trumanovo doktrino se začne nova doba razumevanja ter vodenja svetovnih zadev. Sam namen je bil zelo ambiciozen, in sicer da bi po celem svetu ustvarili takšne

³⁵ Ko sta si Afrika in Azija utirali pot v neodvisnost, so države Latinske Amerike imele že 130 – 150 let svojo politično neodvisnost, kljub temu da so bile na številnih področjih pod okriljem evropskega gospodarstva in kulture. Koncepta narod in država sta tu bila bolj zakoreninjena, hkrati je Latinska Amerika bila bolj industrializirana (Roy, 1999). Z dvajsetim stoletjem prevzamejo ZDA vpliv na države Latinske Amerike, saj so bile mnenja, da so upravičene intervenirati v te države. Namen Wilsonove intervencije je bil promoviranje republikanskih demokracij, kar pomeni aristokratske režime. Velikokrat so bili ti nameni nabiti z etnocentričnimi in rasističnimi stališči (Escobar, 1995: 27, 28).

³⁶ Ko se je začel latinsko-ameriški nacionalizem krepiti, so ZDA sredi 20-ih let zmanjšale odprti intervencionalizem in razglasile načeli dobrega sosedstva in politiko odprtih vrat. Čeprav je takšno obnašanje ZDA odkrilo njihove velike interese v Latinski Ameriki, ni utemeljilo jasno vseobsežno strategijo, kako ravnati s temi državami. To se je spremenilo po drugi svetovni vojni. ZDA so insistirale na politiki odprtih vrat, tj. na svobodnem dostopu vseh držav do surovin in poštenem ravnanju do tujega kapitala (Escobar, 1995: 28, 29).

³⁷ Besedo »expatriate« uporabljata Južnič v Ideologiji razvoja (1991: 1197), in sicer se nanaša na vse (gospodarske) strokovnjake, ki so bili poslani v nerazvite države in so na terenu živeli zunaj obstoječe stvarnosti. Expatriate v angleščini sicer pomeni pregnati iz domovine oz. naj bi to bila oseba, ki se je izselila iz domovine. Vendar je to pomenilo osebo, ki živi v kakšni (nerazviti) državi, ne da bi bila tam doma.

³⁸ Trumanov govor z dne 20. 1. 1949 je (med drugimi) za Escobarja (1995) in Rista (1997) datum rojstva razvoja.

³⁹ Po besedah Ivana Illicha je koncept, ki se trenutno imenuje razvoj, šel skozi šest stopenj preobrazbe od starega veka. Dojemanje *outsider-jev* kot tistih, ki potrebujejo pomoč, je šlo zaporedoma po naslednjih modelih: barbar, pogan, nevernik, divjak, domorodec ter nerazviti (Trinh v Escobar, 1995: 227). Toda v mnogih kontekstih je tudi zadnjemu izrazu – nerazviti – spodletelo popraviti negativno konotacijo, ki so jo uvedli zgodnejši termini (Escobar, 1995: 227).

okoliščine, ki so nujne, da se napravi kopijo tistega časa že naprednih družb. Kapital in tehnologija naj bi bila glavni sestavini, ki bi to revolucijo naredili možno (Escobar, 1995: 3, 4).

Trumanov nastop nudi odkrit pregled glede glavnih razvojnih problemov in sredstev za njihovo rešitev. Kljub temu da je preteklo že več kot petdeset let odkar je Truman sprožil prizadevanje glede izkoreninjenja revščine, osrednji pomen razvoja ostaja v veliki meri nespremenjen. Slavne štiri točke Trumanovega govora kličejo po drznem novem programu, ki bi prinesel korist nerazvitim deželam ob znanstvenem in industrijskem napredku, ki mu je bil svet priča. Truman opiše situacijo v teh deželah s temi besedami: »Več kot polovica ljudi na svetu živi v pogojih, ki se približujejo bedi. Njihova hrana je nezadostna. So žrtve bolezni. Njihovo gospodarsko življenje je primitivno in v mrtvilu. Njihova revščina je ovira in grožnja tako njim kot tudi uspešnejšim področjem« (Truman v Rist, 1997: 249-251). Vendar glede na Trumanovo mnenje zdaj obstaja upanje, kajti prvič v zgodovini si človeštvo lasti znanje in izkušnost, da lahko pomaga tistim, ki potrebujejo pomoč (*ibid*). Upanje je izviral predvsem na strani ZDA, ki so se najbolj izkazale med industrijsko razvitimi državami. Medtem ko so bile po Trumanovih besedah surovine razpoložljive za nerazvita področja omejene s strani ZDA, pa je tehnično znanje neprestano raslo oz. je bilo neizčrpno (*ibid*).⁴⁰

2. 4. 3 Posebnosti razvojnega diskurza

Iz vsega tega lahko vidimo potek diskurza: nerazvita območja in njihovi prebivalci so predstavljena kot pasivni (sami ne storijo nič zase), kot žrtve bolezni, revščine in stagnacije. Njihova pasivnost oz. lenoba je v nasprotju z dinamiko in vitalnostjo razvitih predelov sveta, še posebej pa z ZDA, ki omogočajo, da se nerazvita področja rešijo iz svoje bede ter jim pomagajo preiti iz primitivnosti v modernost, kjer se nahaja tehnično znanje, večja produkcija, osebna svoboda ter sreča za vse človeštvo (Abrahamsen, 2000: 16).

Trije vidiki tega poteka diskurza si zaslužijo nadaljnje obdelovanje predvsem zato, ker so konstantno obveščali in jačali razvojni diskurz. To so *strah*, *pomanjkanje* in *hierarhija*. Na tak ali drugačen način so ti vidiki igrali ključne vloge pri razvoju že od njegovega začetka (Abrahamsen, 2000: 17).

⁴⁰ Od julija do novembra 1949 je potekala gospodarska misija v Kolumbiji, ki jo je organizirala Mednarodna banka za obnovo in razvoj (IBRD). Njen namen je bil izoblikovati vseobsežni razvojni program za to državo. To je bila prva misija takšne vrste namenjena nerazviti državi, ki jo je organizirala IBRD. Razvoj je pomenil edino rešitev za to državo. Le preko razvoja bi Kolumbija postala vzpodbuden primer za ostale države nerazvitega sveta. Zavedali so se, da je zastavljena naloga kompleksna, vendar je na srečo Zahod imel v rokah ustrezno orodje (znanost, tehnologija, mednarodne organizacije) (Escobar, 1995: 24-26).

Strah

Strah se mogoče zdi nenavadna kategorija v tem kontekstu. Razvoj je vedno prezentiran kot humanitarna in moralna zadeva oz. skrb, etična obveza bogatih, da pomagajo revnim. Toda za to sapico človekoljubnosti se skriva določen strah pred revščino in revnimi (Abrahamsen, 2000: 17). V povojnem času so bile revne države povezane z nemir in nestabilnostjo in so čedalje bolj postajale grožnja liberalnemu svetovnemu redu. Strah je bil močno povezan z novimi geopolitičnimi razmerami v svetu, tj. z rastjo ugleda in vpliva SZ ter vzponom komunizma kot privlačnega alternativnega modela kapitalističnemu sistemu pod vodstvom ZDA. Materialno pomanjkanje naj bi naredilo ljudi naklonjene neracionalnim in ekstremnim politikam, ki bi lahko potencialno zamajale globalno ravnotežje moči. SZ je bila sprejeta kot velika grožnja kapitalističnemu sistemu, ki je dominiral na Zahodu (Cammack, 1997: 10 in Gilman, 2003: 32). Revščino je bilo potrebno voditi in upravljati tako na notranjem kot tudi na mednarodnem nivoju (Abrahamsen, 2000: 17). Preko različnih tehnik za boj proti revščini, so revne opazovali in klasificirali, vodili in nadzorovali. Postali so očitni objekti disciplinske moči (*disciplinary power*) (Foucault, 1991). Razvoj je dopustil Severu, da zbere dejstva z namenom, da določi ter izboljša situacijo revnih z Juga. Tako Tretji svet postane kategorija intervencije, torej prostor, ki se ga lahko upravlja in reformira (Abrahamsen, 2000: 17).

Pomanjkanje

Naslednja posebnost razvojnega diskurza je, da je pripovedovanje o nerazvitosti predstavljeno kot niz *pomanjkanja*. Tretji svet je karakteriziran prvotno s *tistim kar ni*, raje kot s *tistim kar je*. Bistvo Tretjega sveta je v njegovem pomanjkanju razvoja, tehničnega znanja, blaginje in napredka itn. Medtem ko se je razvojni diskurz spreminjal in prilagajal razmeram držav donatoric in prejemnic pomoči, se je specifična narava tega pomanjkanja spreminjala (Abrahamsen, 2000: 18). Nerazvitost je bila različno opisana, in sicer kot pomanjkanje rasti, osnovnih potreb, strukturnega prilagajanja, trajnostnega razvoja ipd. Toda žarišče je bilo vedno na pomanjkanju. Učinek te reprezentacije je dvojen. Prvič, služi temu, da zbriše razlike znotraj Tretjega sveta. Skupna karakteristika vseh držav tega dela sveta je njihovo pomanjkanje razvoja (vsi so revni, nepismeni, primitivni itn.). Tretji svet postane homogen, ki potrebuje en in edini proces – razvoj (Rist, 1997: 79). Drugič, tolikšno pomanjkanje legitimizira akcije intervencije v Tretjem svetu, ki samo čaka na izboljšanje stanja. Tako razvoj postane sredstvo reševanja tega dela sveta, legitimna in nujno potrebna oblika intervencije, ki bo odpravila bedo in trpljenje, ki sta posledici nerazvitosti. Na ta način

razvoj ne obljublja samo konec pomanjkanja v Tretjem svetu, ampak tudi konec samemu Tretjemu svetu, ker le-ta postane bolj podoben Prvemu (Abrahamsen, 2000: 18).

Hierarhija

Pojem pomanjkanja ustvari jasno *hierarhijo*, kjer je Prvi oz. razviti svet postavljen nad Tretjim oz. nerazvitim.⁴¹ V razvojnem diskurzu se pojavi evolucionarna črta, ki je najbolj očitna v prvih razvojnih modelih iz 50-ih in 60-ih let prejšnjega stoletja (Abrahamsen, 2000: 18). Eden izmed primerov so Rostowe faze gospodarske rasti, ki smo jih že omenili, kjer bodo vse države v končni fazi dosegle stopnjo visoke masovne potrošnje. Na ta način bo Tretji svet sledil Prvemu. Čeprav po koncu 60-ih let evropocentrična in teleološka narava razvojnega diskurza ne odmeva več tako glasno, obstaja le majhen dvom, da zahodne industrijske države ne bi bile več model za razvoj Tretjega sveta (Abrahamsen, 2000: 18, 19).

Sama ideja razvoja vedno vzbudi podobo spremembe na boljše. Pred razvojem ni ničesar drugega kot pomanjkanje, zato se mora nerazvita država zbuditi iz svoje more in slediti edini poti do rešitve, tj. razvoju, ki je brez dvoma edinstvena priložnost v njeni dolgi mračni zgodovini (Escobar, 1995: 26). Nerazvita področja nimajo svoje zgodovine, če pa je že obstajala, ni smisla, da bi jo oživel. Vse pred razvojem je lahko opuščeno. Države Tretjega sveta so prazne in čakajo, da jih napolni razvoj, ki bo prišel iz Zahoda. Dominantnost in superiornost Prvega sveta nad Tretjim je tako preko tega diskurza konstantno ojačana (Abrahamsen, 2000: 19, 20).

2. 4. 4 Vzroki za nastanek pojma razvoj

Razvoj je zgodovinski konstrukt in njegov pojav mora biti viden v zgodovinskem kontekstu. Pojavil se je v prvih povojnih letih zaradi vzpona nacionalizma v Latinski Ameriki ter zaradi povečanih zahtev Afrike in Azije po neodvisnosti (Escobar, 1995: 26-29). Vendar ni nič bolj pomembnega kot dejstvo, da se je razvoj pojavil v času hladne vojne. Konflikt Vzhoda in Zahoda se je v največji meri odvijal v Tretjem svetu (Abrahamsen, 2000: 19 in Escobar, 1995: 33, 34). *Strah Zahoda pred komunizmom* je bila ena od osnovnih motivacijskih sil, ki so se skrivale za razvojnimi naporji. Na splošno je bilo sprejeto mnenje (predvsem v začetku 50-ih let), da če revnih držav ne bodo rešili iz revščine, se bodo le-te

⁴¹ Razvoj je ustvaril anomalije kot so nepismenost, nerazvitost, podhranjenost itn., ki bi jih kasneje obravnaval in reformiral. Ukrepi, ki bi lahko imeli pozitivne učinke, v smislu lajšanja materialnih pritiskov, so postali instrumenti moči in kontrole (Escobar, 1995: 41, 42).

obrnile na Vzhod (Abrahamsen, 2000: 19 in Escobar, 1995: 34). Tako razvoj postane sredstvo zadrževanja razsežnosti komunizma (Escobar, 1995: 32). S tem so ZDA dobile podporo domače javnosti za veliko denarja, ki se je porabil za ljudi iz tako oddaljenih območij (Abrahamsen, 2000: 19).⁴² Konfrontacija med ZDA in SZ tako dodeli legitimnost nastanku razvoja in modernizacije (Escobar, 1995: 34).

Razvoj pa je služil tudi za zaščito drugih interesov, kot je npr. *zaščita območij dostopa do primarnih proizvodov in novih trgov Tretjega sveta*. Širjenje svetovnega kapitalističnega sistema, kjer so ZDA imele nesporno premoč, je zahtevalo dostop do cenejših surovin (Escobar, 1995: 32, 33). Tako so v okviru nove svetovne ureditve in ZN oblikovali pravila, ki so bila tesno povezana z novimi univerzalnimi načeli, temelječimi na zahodnih interesih, ki naj bi ohranjali dominacijo Zahoda (Grovgui, 2002: 147). S tem, ko so razvite države (predvsem ZDA) obdržale nerazvite države znotraj vpliva zahodnega območja, je razvoj omogočal, da surovine območij Tretjega sveta ne padejo v roke komunističnega sovražnika (Abrahamsen, 2000: 20).

Naslednji faktor, ki je vplival na vojno proti revščini, je bila povečana pozornost *populacijskemu problemu* tistega časa (Escobar, 1995: 32, 35). Ekspanzija populacije na Jugu je bila povezana s skrajno rasističnimi pogledi in vedenjem. Zato je bila strah in trepet, češ da obstaja možnost, da se bo nad tem izgubila kontrola in bosta ogrožena red in stabilnost. V industrijskih državah je gospodarska rast zmanjšala populacijsko rast in glede na to izkušnjo je razvoj postal sredstvo kontroliranja populacijske eksplozije v Tretjem svetu (Abrahamsen, 2000: 20).

Tudi *optimistično prepričanje v zahodno znanost in tehnologijo* (o čemer je govoril že Truman), ki sta veljali za neizčrpn in zmožni premagati revščino ter rešiti probleme nerazvitosti, je spodbujalo rojstvo razvoja (Escobar, 1995: 32, 35-38). Kot posledica prenosa tehnologije je bil pričakovan napredek. Tako je bil napredek v večji meri vprašanje prave tehnologije in prave oblike intervencije (Abrahamsen, 2000: 20).

2. 4. 5 Institucionalizacija razvoja

Nastanek razvoja nujno vsebuje ustanovitev institucionalnega polja, iz katerega so diskurzi proizvedeni, zabeleženi, utrjeni, prilagojeni ter začno krožiti. Institucionalizacija

⁴² Zanimiv je primer, ki ga je opazoval Packenham, in sicer v povezavi z amerškimi uradniki, ki so se ukvarjali s pomočjo državam Tretjega sveta v 60-ih letih. Le-ti so na vprašanje, kaj je razvoj, največkrat odgovorili, da je politično razvoj antikomunistična in proameriška stabilnost (Packenham v Abrahamsen, 2000: 19).

razvoja je potekala na vseh ravneh: od mednarodnih organizacijah⁴³, nacionalnih agencij v Tretjem svetu do lokalnih razvojnih agencij, razvojnih komitejev, privatnih volonterskih agencij in nevladnih organizacij (Rist, 1997: 88-92). Védenje o Tretjem svetu te institucije uporabljajo preko točno določenih programov, konferenc, lokalnih praks, svetovalnih agencij itn. (Escobar, 1995: 46). Te organizacije so nenehno izboljševale in posodabljele znanje, kako najbolje doseči razvoj (Abrahamsen, 2000: 20, 21). Noben ekonomski subjekt ni zbudil tolikšne pozornosti tako hitro, kot je bilo reševanje ljudi iz revnih držav iz njihove bede (Galbraith, 1979: 29). Vendar je potrebno poudariti, da delo razvojnih institucij ni bil nedolžen trud v korist revnih, temveč je bil razvoj uporabljen v tolikšni meri, da je lahko integriral, upravljal in kontroliral države in njihovo populacije na vedno bolj podroben način (Escobar, 1995: 46, 47). Preko teh institucij je védenje o Tretjem svetu postalo aktivna sila, oblikovana v političnih izjavah, izvršena kot ruralne in urbane reforme, operacionalizirana kot razvojne strategije. Tako je postopoma preobrazila družbeni svet nerazvitosti (Abrahamsen, 2000: 20, 21).

2. 4. 6 Razvojna pomoč po koncu hladne vojne

S koncem hladne vojne in propadom komunizma kot alternativnega razvojnega modela, ki je za mnoge države Juga veljal kot organizacijski in inspiracijski model, se povrne zahodnim državam položaj, da kot edine nudijo razvojno pomoč državam Tretjega sveta. Ker strah pred izgubo zaveznikov zaradi komunizma ne obstaja več, so v zameno pomoči lahko sedaj dani bolj strogi pogoji (Rist, 1997).

V 80-ih letih 20. stoletja je Zahod preko brettonwoodskih institucij vsilil državam v razvoju programe strukturnega prilagajanja (*structural adjustment programmes*), in sicer z deklarativnim namenom stabilizirati gospodarstva teh držav, ki so zaradi kriz hudo trpela. Programi, navdihnjeni s strani neoliberalizma, so zelo povečali hitrost vključitve teh držav v globalno gospodarstvo. Vendar niso prinesli pričakovanega: na splošno so še poslabšali življenjske pogoje že prej revnih ter povečali revščino. Imela pa so ta strukturna prilagajanja velike posledice na nadaljnji družbeni, politični in gospodarski razvoj teh držav. Ali so ti programi poslabšali stanje v teh državah ali pa bi bilo to stanje podobno oz. še slabše brez te intervencije, ni bistveno vprašanje. Kar je tukaj pomembno, je to, da je preko teh politik

⁴³ Te institucije med drugimi so: United Nations Development Programme, World Food Organization, World Health Organization, Svetovna banka (Escobar, 1995: 46). Svetovna banka je največja mednarodna razvojna agencija (Escobar, 1995: 163).

zunanji akter postal aktiven udeleženec pri formuliranju nacionalnih politik teh držav (Abrahamsen, 2000: 9, 10). Z aktivnim oblikovanjem in usmerjevanjem reakcij na krize sta se Svetovna banka in IMF vpletla v notranje politike držav Tretjega sveta. Tako se je skozi čas *notranje* in *zunanje* začelo prepletati, celo mešati in s tem se zamegli jasna ločitev med njima. To je problematično tako za brettonwoodski instituciji kot tudi za bilateralne darovalce in kreditodajalce, in sicer zato, ker se vzpostavi problematika suverenosti držav in samoodločbe narodov. V času dekolonizacije, nekaj desetletij prej, so se donatorji skušali otepti domneve neprimerne vmešavanja v notranje zadeve v deželah prejemnicah pomoči, in sicer s tem, da so skušali državam Tretjega sveta nuditi razvoj in razvojno pomoč kot *nevtralna podjetnost*. To je postalo še bolj vsiljivo z nastankom dobrega upravljanja (*good governance*)⁴⁴, ki je naredilo razvojno pomoč pogojeno z reševanjem takšnih političnih vprašanj, kot je uvajanje demokracije, odgovornosti itn. (Abrahamsen, 2000: 11).

2. 4. 7 Režim resnice

Skozi leta je razvojni diskurz dosegel *status resnice* – uspešno oblikuje in omeji poti, ki dajejo smernice, kako se o nerazvitih državah govori in z njimi ravna (Abrahamsen, 2000: 21). Danes je težko govoriti in razmišljati (in večina ljudi iz Zahoda ima pri tem težave) o Tretjem svetu in ljudeh v kakršnih koli drugih terminih kot tistih, proizvedenih s strani razvojnega diskurza, saj so besede razvoja edine na razpolago, da se z njimi opiše te države. Izrazi, kot so stalna grožnja lakote, revščina, nepismenost, prenaseljenost itn., delujejo kot najbolj splošni znanilci in so že stereotipni (Escobar, 1995: 12). Slike in hierarhije razvojnega diskurza so nenehno reproducirane in potrjene v predstavljanju nerazvitih dežel s strani Severa (Abrahamsen, 2000: 21). Slike o Tretjem svetu v medijih so najjasnejši primeri razvojnih predstav (Escobar, 1995: 12). To nam ne more uiti, saj vsakodnevne slike lačnih otrok ter težko garanje kmetov v medijih zasenčijo alternativne predstave o deželah z Juga (Abrahamsen, 2000: 21).

Dominantnost razvojnega diskurza je tako velika, da tudi tisti, ki razvoju kot je običajno definiran (tj. v prevladujočih kapitalističnih strategijah) nasprotujejo, ostajajo še do nedavnega ujeti v njegov jezik in predstave. Ker kritiki ne morejo pobegniti terminom hegemonističnega diskurza, uporabljajo alternativne oblike razvoja, kot sta npr.

⁴⁴ Diskurz *good governance* je le nedavna reprodukcija sanj o razvoju in podobno kot razvojni diskurz da pravico Severu, da razvije in demokratizira Jug po podobi, ki si jo je sam zamislil (Abrahamsen, 2000: xi). O njem bo več govora v predzadnjem poglavju pričujočega diplomskega dela.

nekapitalistični razvoj ter socialistični razvoj. Na ta način reproducirajo in utrjujejo vidike diskurza, ki jih sami tako želijo zavreči (Escobar, 1995: 5).

Moč razvojnega diskurza, da definira družbeni svet in ustvari *režim resnice*, je vidna tudi v tem, da vlade in ljudje nerazvitih držav občasno in v določenih kontekstih vidijo sami sebe v teh terminih. Po eni strani so te identitete oz. naslavljanja dale nerazvitim državam določeno stopnjo moči nasproti razvitim državam, da so s tem dobile orodje, s katerim so zahtevale več pomoči, več strokovnjakov za razvoj itn.⁴⁵ Po drugi strani pa so te identitete razvoja vcepile stopnjo manjvrednosti, željo po begu iz nerazvitosti, hierarhijo, kjer so nerazvite države in njihovi državljani večni premaganci, ki bodo nenehno reformirani ter preobraženi (Abrahamsen, 2000: 21, 22). To ne pomeni, da ljudje neposredno ali pasivno sprejemajo ta hegemonistični diskurz. Objekti razvoja niso pasivni prejemniki, izključno zatirani, temveč so aktivna sila, ki se lahko upira, bori ter manipulira z aktivnostmi, ki se izvajajo v imenu razvoja, in pogosto to tudi stori.⁴⁶ Na ta način je razvoj lahko viden kot polje spora. Njegova ustvaritev terminov, kot so nerazvitost, nepismenost, revni itn., omogoča Zahodu njegovo dominantnost v Tretjem svetu, hkrati pa odpira nove strategije za odpor (Abrahamsen, 2000: 22).

Toda zdi se nemogoče konceptualizirati družbeno realnost v kakršnihkoli drugih terminih kot je razvoj. Kamorkoli pogledamo, vidimo ponavljajočo se ter povsod pričujočo stvarnost razvoja – vlade načrtujejo in implementirajo ambiciozne razvojne načrte, znanstveniki proučujejo nerazvitost, institucije izvajajo razvojne programe itn. Dejstvo, da se mnogim ljudem s časoma življenjski pogoji niso izboljšali, v bistvu so se še poslabšali, izgleda, ne moti večino znanstvenikov. Realnost je bila kolonializirana s strani razvojnega diskurza. Tisti, ki niso bili zadovoljni s tem položajem, so se morali boriti za sleherno drobtinico svobode znotraj te realnost v upanju, da bo sčasoma ustvarjena drugačna realnost (Escobar, 1995: 5).

2. 4. 8 Kriza razvojnega diskurza?

Čeprav je diskurz šel skozi vrsto strukturnih sprememb, se arhitektura diskurzivne tvorbe, ki se je vzpostavila med leti 1945 – 1955, ne spreminja. S tem se omogoča diskurzu,

⁴⁵ Bandung konferenca (1955) (Rist, 1997) in gibanje neuvrščenih sta dva izmed primerov skupnih zahtev držav Tretjega sveta nasproti državam Prvega.

⁴⁶ Disharmonija med institucionaliziranim razvojem in gibanji za pravičnost iz Tretjega sveta raste z vsakim desetletjem, saj popularne skupine postajajo vedno bolj zmožne demonstrirati (Escobar, 1995: 47).

da se prilagodi novim okoliščinam. Rezultat je niz razvojnih strategij vedno znotraj meja diskurzivnega prostora (Escobar, 1995: 42).⁴⁷

Kljub krizi ideologije razvoja, ki se vidi predvsem iz dveh kotov: a) nerazvite države niso zmogle splošnega razvojnega tempa v svetu in so v bistvu še bolj zaostale za razvitimi ter b) doseženem določenem uspehu na področju gospodarske rasti, ni sledil nek splošen napredek v političnem in družbenem življenju (Južnič, 1991: 1195), ta še vedno vztraja. Trenutno ni nikakršne bojazni, da bi se (kmalu) obrnilo v neprid razvoju, saj si je dobro načrtal in utrdil svoje temelje in smernice. Razvojni diskurz je oblikoval in določil poti, po katerih so nerazvite države predstavljene svetu in kako se do njih obnašati. Ustvaril je režim resnice. Njegove predstavljajoče prakse oblikujejo trenutne razmere med Severom in Jugom. Razvojni diskurz je proizvedel obliko védenja o Tretjem svetu, ki je pospešil, legitimiziral ter opravičil določene oblike upravljanja in intervencije. Prvi svet je zase prihranil pravico kategorizirati Tretji svet in si je izmislil nove strategije za izkoreninjenje revščine iz nerazvitega sveta (Abrahamsen, 2000: 22, 23). Če pogledamo tekste o razvoju, vidimo, da so bili vedno odkrito strateški in taktični, in sicer promovirajo, dovoljujejo, zagovarjajo določene intervencije in prakse, delegitimizirajo in izključujejo druge (Crush, 1995: 5).

Najpomembnejše, kar je razvoj izključil, naj bi bilo njegovo bistvo: to so ljudje. Razvoj je bil in je v veliki meri še vedno etnocentrična in tehnokratska pot, ki ravna z ljudmi in kulturami kot z abstraktnimi pojmi, statističnimi številkami, ki se jih premika gor in dol v tabeli napredka. Razvoj je nastal kot sistem z več ali manj univerzalno uporabnimi tehničnimi intervencijami, katerih namen je bil dostaviti nujno potrebno blago ciljni populaciji. Zato ni presenečenje, da je razvoj postal tako pogubna sila za države Tretjega sveta, ironično – v imenu interesov ljudi. Nerazvitost postane podložnik političnih tehnologij, ki so jo skušale izbrisati, vendar so namesto tega nerazvitost pomnožile do neskončnosti (Escobar, 1995: 44, 52).

To poglavje smo začeli z vzponom ZDA, ki imajo pri razvojnih strategijah in politikah veliko vlogo, nadaljevali z (najpomembnejšimi) teorijami, ki so se začele (nekatero prej kot druge) ukvarjati z razvojem od njegovega začetka pa do danes, ter ugotovili, da so razvojne strategije pustile razočarane množice ljudi. (Neo)liberalni razvojni model, ki ga prakticirajo že več kot pol stoletja, (še) ni dal pričakovanih rezultatov. Zato sem se odločila, da bom razvoj predstavila skozi oči tistih, ki dvomijo v sam projekt razvoja. Le-ta pogled mi je dal odgovore

⁴⁷ Seveda je jasno, da so tudi drugi zgodovinski diskurzi vplivali na posamezne reprezentacije razvoja. Tako sta npr. patriarhalnost in etnocentričnost vplivala na obliko razvoja (Escobar, 1995: 43).

na moja vprašanja, na katera mi na začetku diplomskega dela predstavljene teorije niso dale. Kdaj in zakaj se pojavi pojem razvoj, komu služi ter kaj so njegove posledice? Naj še enkrat zelo kratko odgovorim na ta vprašanja. Kot povojni otrok se pojem razvoj pojavi predvsem zaradi strahu pred vse večjim vplivom komunizma. Razvojni diskurz je proizvedel Tretji svet kot nerazvit (ta beseda je prvič vpeljana v Trumanovem govoru) in ga dal hierarhično nižje kot Prvi svet. Ta diskurz (še naprej) legitimizira pravico razvitega sveta, da intervenira v razvoj Juga. Razvojnega diskurza zato ne smemo obravnavati kot nedolžnega in neškodljivega nosilca nevtralnega znanja, ločenega od družbenih odnosov in struktur moči, kjer se nahaja. Namesto tega je osnova za razumevanje trenutnih razmer med Severom in Jugom (Abrahamsen, 2000: 2).

Preden končam to poglavje bi rada omenila zanimiv, a drugačen pogled na razvoj, ki ga predstavi Sen v svojem delu *Development as Freedom*. Sen definira razvoj kot proces širjenja osnovnih svoboščin, ki jih ljudje uživamo. Osredotočanje na človekove svoboščine ne sovпада z ozkimi pogledi na razvoj, kot so identificiranje razvoja z višino BDP-ja na prebivalca ali z rastjo osebnega dohodka ali z industrializacijo, tehnološkim napredkom ali družbeno modernizacijo. To vse so seveda pomembna sredstva za širitev svoboščin, ki jih uživamo člani družbe. Vendar so svoboščine odvisne tudi od drugih determinant, kot so družbeni in gospodarski ukrepi (priložnosti in ugodnosti za izobraževanje in zdravstvo itd.) ter politične in državljanske svoboščine (svoboda govora in participacije v javnih razpravah itd.). Če razvoj pospešuje svobodo, potem se je potrebno osredotočiti na širši cilj, kot pa samo na določena sredstva, ki sicer igrajo pomembno vlogo v procesu (1999: 3).

Po Senu razvoj zahteva odstranitev glavnih vzrokov nesvobode: revščino, tiranijo, slabe gospodarske priložnosti, načrtno družbeno prikrajšanje itd. Kljub velikega povečanja obilja po svetu, se trenutno velikemu številu, morda celo večini, ljudi zanika elementarne svoboščine (1999: 3,4).⁴⁸

Kot dinamična kategorija, kar razvoj je, ki je s svojo idejo služil kot ključni konceptualni označevalec za razumevanje globalnih hierarhij moči, je imel skozi desetletja priložnost pokazati upravičenost svojega obstoja. Toda veliko dejavnikov je povzročilo, da

⁴⁸ Včasih se pomanjkanje osnovnih svoboščin nanaša neposredno na gospodarsko revščino, kjer so ljudje oropani svobode, ki bi potešila lakoto in žejo, priskrbela zdravila ali zagotovila primerne obleke in zavetje itd. Spet drugič se nesvoboda poveže s pomanjkanjem javnih ugodnosti in priložnosti, kot je pomanjkanje izobraževalnih in zdravstvenih institucij ali učinkovitih institucij za vzdrževanje miru in reda. V tretjih primerih ima kršitev svoboščin posledico v zanikanju političnih in državljanskih svoboščin s strani avtoritarnih režimov ter oviranje sodelovanja v družbenem, političnem in gospodarskem življenju skupnosti (Sen, 1999: 4).

razvoj pričakovanj ni mogel izpolniti. V teh okoliščinah se je pojavila neoliberalna globalizacija kot nov, a hkrati slaboten okvir za artikuliranje globalnih hierarhij.

O (neoliberalni) globalizaciji bo govora v naslednjem poglavju. Obravnavala jo bom v povezavi z razvojem. Dokazati bom poskušala, da se globalizacija v povezavi z njim razume tako, kot to razume razviti svet. Akterji, ki se v največji meri ukvarjajo z razvojno pomočjo, razumejo globalizacijo v povezavi z neoliberalizmom in takšno je tudi prevladujoče dojemanje globalizacije. Zato se bom v nadaljevanju osredotočila ravno na to splošno sprejeto mnenje o globalizaciji. Med drugim me zanima, ali takšno razumevanje globalizacije ustreza nerazvitim državam v njihovem boju proti revščini ali pa je takšno stališče bolj naklonjeno razvitim državam.

3 GLOBALIZACIJA

Namen mojega diplomskega dela ni poiskati tiste »končne« oz. »prave« definicije pojma globalizacije. Nasprotno, pri razumevanju globalizacije je moja začetna pozicija obrnjena stran od zahtev po iskanju definicije, ki bi odsevala tisto, »kar naj bi globalizacija resnično bila«. Ravno zato, da pokažem, kako zelo različni poskusi definicij globalizacije obstajajo in kako različno delujejo v različnih teoretskih kontekstih, bom naredila kratek pregled raznolikosti definicij. V tej luči se bo pokazalo, da je kakršenkoli nov poskus definicije nesmiseln in da je zato veliko bolje kot ugotavljati, kaj nekaj »je«, razumeti, kaj ta »je« pomeni v določenem kontekstu ali diskurzu. Zato bom namenila pozornost globalizaciji, o kateri se govori takrat, ko se hkrati govori tudi o razvoju in najmanj razvitih državah. V povezavi s tem me bo posebej zanimalo dožemanje globalizacije, ki je sprejeto kot prevladujoče, splošno, obče in ki se uporablja takrat, ko se v svetovni javnosti sprožajo polemike reševanja nerazvitega sveta iz njihovega stanja ter na kakšen način je takšno razumevanje uspelo pridobiti takšen status.

3.1 O definicijah pojma globalizacije

O globalizaciji govorijo vsi in povsod. »Globalizacija je postala modna muha, ki jo z veliko lahkotnostjo obravnava skoraj vsak. Vsi smo/so strokovnjaki za globalizacijo, čeprav večina največkrat niti ne ve, o čem govori« (Svetličič, 2004: 10). Pojem zaobjema, prežema ali spremlja skoraj vsako družbenopolitično dogajanje ali proces. Zdi se, kot da vsi vedo, da je globalizacija tu, del našega vsakdana in da se ji ni mogoče izogniti. Zato Scholte (2000: 41, 42) v tem smislu pravi, da je samo danes na milijone ust izgovorilo besedo *globalizacija*⁴⁹, toda le peščica od njih je dosledno uporabila jasno, specifično in razločno definicijo tega termina. Nejasnost, nedoslednost in netočnost definicij (seveda z vsem

⁴⁹ "Global-speak" (globalen govor) je postal popularen šele nedavno. Beseda "globe" se je nekaj stoletij nazaj, ko je bilo dognano, da je Zemlja okrogla, nanašala na planet. Vendar v splošnem izražanju pridevnik globalen (-lna, -o) do 1890-ih ni označeval celotnega sveta (Scholte, 2000: 43). Samostalnik globalizacija se je prvič pojavil v slovarju (ameriške angleščine) leta 1961 (Webster v Scholte 2000: 43). Pred zadnjimi desetletji 20. stoletja so razprave o svetovnem dogajanju skoraj vedno uporabljale besedo 'mednarodni' raje kot 'globalni' odnosi. Kljub temu da je globalizacija ameriški pojem, se je le-ta hitro razširil med mnoge druge jezike (npr. globalizzazione v italijanskem jeziku, globalización v španskem, Globalisierung v nemškem, globalizacija v slovenskem in še mnogi drugi v veliki meri odsevajo angleško izražanje; zunaj indo-evropskih jezikov najdemo med drugimi finski globalisaatio, kitajski Quanqiuhua, indonezijski globalisasi, korejski Gukje Hwa, nepalski bishwavyapikaran, ki so vsi novi izrazi oz. opisujejo nov pomen že prej obstoječega sveta). Trenutna razpršitev globalnega govora (*global talk*) ni naključna. Popularnost tega novega termina prav verjetno odseva široko razširjeno intuicijo, in sicer da so družbeni odnosi v sodobnem času dosegli izjemno pomemben nov pečat. Izziv je (seveda nujno potrebno dejanje) iti preko te "buzzword" (Scholte, 2000: 43, 44).

spoštovanjem do njih) je ustvarilo veliko zmedenosti in zmešnjave ter zastoja v (s)poznavanju in odzivu na globalizacijo. Veliko ljudi je do te dvoumnosti brezbriznih. Sprejemajo globalizacijo kot nejasen pojem in vidijo le malo smisla v poskušanju natančnega definiranja tega pojma. Iz takšnega vidika je globalizacija prilagodljiva, *catchall* beseda, ki se lahko uporablja na kakršenkoli način govorec želi.

Ker je beseda globalizacija v uporabnem smislu tako upogljiva in jo je mogoče pripisati k praktično vsem in vsakršnim družbenim vsebinam, je postala objekt nepregledne množice tudi znanstvenih prispevkov, katerih namen je poiskati najbolj »pravo« definicijo globalizacije, ki bi »resnično« odražala tisto, kar naj bi globalizacija bila. V znanstvenih razpravah se skratka išče tisto končno definicijo, ki bi odgovorila, kaj globalizacija »je«. Tudi Scholte (2000) domneva, da takšna definicija, ki bi odsevala *bistvo* globalizacije, obstaja. Ločuje namreč med uporabo globalizacije, ki je površna in primerna za splošno uporabo, ter definicijo/definicijami, ki morajo biti »točne« in kot take nepogrešljive v znanstvenih razpravah o globalizaciji.

Takšen odnos [površne uporabe globalizacije] lahko služi politikom in tržnim agentom, vendar pa je nezadovoljiv, ko nastopijo resne družbene analize ter politična priporočila, ki izhajajo iz njih. Definicije vplivajo na celotno razumevanje problema. Če je temeljna definicija nezanesljiva, potem bo znanje, ki se gradi na njej, po vsej verjetnosti tudi ohlapno, politike konstruirane na osnovi tega znanja pa so lahko zgrešene. Iz tega sledi, da so definicije več kot le akademski in leksikografski problem. Pojem global (globalen, -lna, -o) ima ogromne politične kot tudi intelektualne pomene ter posledice (Scholte, 2000: 42).

Caselli (2004) je še en avtor, ki meni, da obstaja tista definicija, ki bi bila prava in končna. V tem smislu pravi, da še vedno čakamo definicijo globalizacije, s katero bi se strinjala večina učenjakov, kajti veliko študij na to temo si je med seboj protislovnih (Caselli, 2004: 3).

Iskanje odgovorov, kaj je globalizacija, je postalo v mnogih primerih samo sebi namen. Globalizacija, ki je že zdavnaj postala pomemben objekt znanstvenih debat, je uspela zasesti mesto nepogrešljivega in zato se pogosto zdi, da je neizbežno potrebno najti skupno razumevanje tega pojma. Bartelson (2000: 180-81) pravi, da praktično nihče ne dvomi, da globalizacija je. Sprejeta je kot družbeno dejstvo, kot realnost, ki je ni mogoče zanikati. Ker je sprejeta kot taka, izvira od tod tudi potreba po njeni definiciji. Slednja je potrebna toliko bolj,

ker je zmede in nejasnosti okoli samega pojma veliko, s postavljenimi definicijami pa naj bi se te težave razrešile. Obstaja veliko avtorjev, ki se v družboslovnih razpravah ukvarjajo z globalizacijo in v svojih razpravah uporabijo več definicij, ki jih kasneje skušajo zaobjeti v eni sami, ki naj bi bila tista, ki se najbolj približa temu, kaj globalizacija resnično "je". Posledica tega je zgolj še ena definicija v morju definicij globalizacije. Seveda se skoraj samo po sebi postavlja vprašanje, zakaj in od kod taka silna nujnost po jasni in končni definiciji.

Prakse definicij in njihova uporaba niso nikoli nedolžne. Vedno odsevajo predpostavke o družbenopolitičnem svetu in pogojih njegove razumljivosti. Zato mora biti tudi koncept globalizacije, da ima lahko sploh pomen – tako retorično kot analitično – postavljen v ontološki okvir, ki definira identiteto družbenopolitičnega sveta in njegovih sestavnih delov (Bartelson, 2000: 182). Kot sem že nekajkrat izpostavila, redkokdo dvomi, da globalizacija ne bi obstajala. Prevladuje trdno prepričanje, da globalizacija »tam zunaj« resnično »je« in zato lahko merimo njene učinke, koristi, slabosti, ipd. V ontološkem smislu se takšno dojemanje koncepta prilega pozitivizmu, v družboslovnih analizah pa se prevaja v pozitivistično epistemološko zastavitev. »Pozitivistični pristopi k družboslovju torej trdijo, da so »znanstveni«, ker stvari preučujejo na isti način kot fizične objekte, odnose med njimi pa kot delujoče po vzpostavljenih znanstvenih zakonih. Za pozitiviste imajo takšni zakoni status resnice, za družboslovne koncepte pa veljajo enake zakonitosti kot za naravne, fizične objekte« (Smith v Pikalo, 2003: 48). Ker velja globalizacija kot opredmetljiv pojem, ki *obstaja* in ima svoje zakonitosti, potem mora po tej logiki imeti tudi svojo ustrezno definicijo.

Takšno dojemanje je omejeno in ne priznava, da družboslovje ne deluje po naravnih zakonih, temveč je globoko vpeto v zgodovinske in različne družbenopolitične kontekste. Zato nobena definicija globalnosti (pogoj, stanje biti globalen) niti globalizacije (proces postajati bolj globalen) ne more biti popolnoma jasna, nedvoumna, objektivna, fiksna niti končna. Vsako doumevanje odseva specifičen zgodovinski kontekst, dano teoretično perspektivo, določene normativne obveze ter določene politične interese (Scholte, 2000: 42). Ravno to pokaže tudi Bartelson (2000), ko primerja različne kontekste, v katerih nastopa koncept. Izkaže se, da je njegova pomenskost odvisna od konteksta, vendar poleg tega prikaže še več, in sicer, da celo koncept globalizacije *deluje* na kontekst ter ga spreminja. Izkaže se, da je polje družbenega več kot labilno in da ga ni mogoče ujeti v zakonitosti. Od tod tudi izvirajo težave, ko se poskuša družbeni fenomen, kot je globalizacija, ujeti v definicijske okvire.

3. 2 Raznovrstnost definicij globalizacije

Sedaj bom nanizala nekaj definicij globalizacije, s katerimi bom poskušala prikazati njihovo različno uporabo in raznolikost, številčnost ter raznovrstnost.⁵⁰ Pri tem se bo pokazalo, da so pogosto te definicije same sebi namen.

Med najbolj osnovnimi in tudi najpogostejšimi definicijami je gotovo t. i. sociološka, ki se usmerja predvsem na vpliv globalizacije na časovno in geografsko dimenzijo. Obe naj bi proces močno krčil, kar v praktičnem smislu pomeni, da je katerikoli kraj na zemlji geografsko in časovno vedno bližje določenemu drugemu kraju. V tem smislu je globalizacija proces večanja povezave med družbami tako, da imajo dogodki na enem delu sveta čedalje večje učinke na ljudi in družbe daleč stran. Globaliziran svet je svet, kjer politični, gospodarski, kulturni in družbeni dogodki postanejo vedno bolj povezani, ter svet, kjer imajo ti dogodki večji vpliv (Baylis in Smith, 2001: 7). Globalizacija se nanaša na proces, s čimer družbeni odnosi pridobijo manjšo oddaljenost in brezmejne kakovosti, tako da se človeška življenja odvijajo v svetu, ki je pravzaprav en sam prostor (Scholte, 2001: 14). Globalizacija se nanaša na proces, ki še traja, preko katerega svet v velikih pogledih postaja prostorsko enovit (Scholte, 2001: 19). Tudi Giddens (2000: 92-91) pravi, da lahko globalizacijo definiramo kot okrepitev svetovnih družbenih odnosov, ki povezujejo oddaljene kraje na takšen način, da na dogajanje lokalnih dogodkov vplivajo dogodki, ki se godijo daleč stran in obratno. Globalizacija se nanaša na vse procese, s katerimi so ljudje na svetu vključeni v eno in edino svetovno družbo, t.j. globalno družbo (Albrow v Scholte, 2001: 15).

Globalizacija naj bi vplivala tudi na razmerje med načinom delovanja posameznih gospodarstev in svetovnega gospodarstva (t. i. ekonomska definicija globalizacije). Namesto omejenih trgov se je oblikoval globalen trg, kjer so izdelki lahko distribuirani in prodani kjerkoli po svetu. Transnacionalne korporacije selijo svoje tovarne in proizvodne enote tja, kjer je zanje proizvodnja davčno bolj sprejemljiva, kjer je delovna sila cenejša in/ali kjer je dostop do končnih kupcev produktov lažji in hitrejši (Levitt, 1983; Ohmae, 1990). Tudi finančni tokovi v globaliziranem svetu potekajo svobodno, hitreje in bolj učinkovito. Dokaz, da naj bi tudi finančni trgi bili globalizirani so hitre komunikacije, prodaje in kupovanje najrazličnejših vrednostnih papirjev na borzah na različnih koncih sveta. Pri tem denar kroži

⁵⁰ Moj izbor definicij pojma globalizacije nima nikakršnega skritega motiva, ampak sem izbrala nekaj bolj oz. manj znanih avtorjev oz. njihovih definicij, ki naj bi bile vsebinsko in ideološko čim bolj razpršene. Za drugačen izbor definicij pojma globalizacije glej med drugim Svetličič (2004).

globalno, plačila pa potekajo brez fizično oprijemljivega denarja, ki zato ni več vezan na teritorij. Gre torej za globalizacijo kot proces (oz. skupek procesov), ki vključuje transformacijo v prostorsko organizacijo družbenih odnosov in transakcije. Le-ti so ocenjeni v pogojih njihove obsežnosti, intenzivnosti, hitrosti ter glede na vpliv povzročati transkontinentalne ali medregionalne tokove in mreže aktivnosti, interakcije in tehtanje moči (Held *et al* 1999: 16).

Tudi (neo)marksistična teorija razume globalizacijo predvsem v ekonomskih terminih (glej Sweezy, 1997). Tako naj bi šlo za posebno obliko kapitalizma, razširjanje kapitalističnega načina proizvodnje in kapitalističnih odnosov. Pri tem naj bi šlo za širitev tako v geografskem smislu kot tudi prodiranje v skoraj vsako dimenzijo človekovega življenja (Marcuse, 2000)⁵¹. Obstajali naj bi dve obliki razvoja kapitalističnih odnosov: razvoj v tehnologiji in razvoj v koncentraciji moči, obe obliki skupaj pa naj bi vplivali na spremembe v razrednih odnosih. Pri procesih globalizacije naj bi se v sloganih kot so »človeški kapital«, »dobro upravljanje« in »svobodni trg« pravzaprav skrivale ideje delavskih sposobnosti, investicij in zasebnih trgov (*ibid.*).

V politoloških znanostih je globalizacija pogosto povezana z vprašanjem oblik političnih sistemov in dimenzij odločanja. Pomembno je predvsem vprašanje, koliko in na kakšen način globalizacija načinja strukturo države, ki je bila pred tem dolgo časa center suverenosti in političnih odločitev. Z vzpostavljanjem integracijskih povezav in s tem novih oblik odločanja naj bi v obdobju globalizacije njeni procesi strukturo države načenjali, suverenost in centri odločanja pa naj bi bili preneseni na druge ravni. Gre za pojav več centrov upravljanja na različnih nivojih, zaradi katerih so se posledično pojavile domneve, da je moderna nacionalna država izgubila politično avtoriteto (Della Sala, 2001: 2). Pogosto se govori tudi o prehodu iz moderne oblike državnosti v postmoderno. Postmoderne države, primarno izhajajoče iz opazovanj držav članic Evropske unije (Sørensen, 2001: 179), ne ustrezajo značilnostim moderne države. Pojavljajo se spremembe državnosti, ki so v veliki meri plod novodobnih ekonomskih aktivnosti (Sørensen, 2001: 90). Globalizacija je v tem smislu definirana kot proces, v katerem se vzpostavljajo mednarodne integracijske povezave, s tem pa se politične odločitve prenašajo na druge ravni odločanja. Strukture države in njena suverenost s tem zgublajo na pomenu ali celo izginjajo.

Takšne ideje niso ostale brez kritik, ki ne zanikajo le, da država ostaja brez pomena ali da njena moč izginja temveč, nasprotno trdijo, da na moči pridobiva. Glede vloge in moči

⁵¹ Sklair (2000) globalizacijo razume kot širjenje kapitalistične ideologije.

države obstajajo resni ugovori, da je država še vedno močan akter in da svoje vloge nikakor ne izgublja. Izmed mnogih del, ki ugovarjajo tezi, da država izgublja moč v procesih globalizacije so npr. Weiss (1997), Mann (1997) in Evans (1997).

Globalizacija je nemalokrat razumljena tudi kot ekspanzija in vsesplošna širitev »zahodnih« vrednot, kulturnih običajev in vzorcev. Zato je globalizacija enačena z vesternizacijo in procesi homogenizacije v kulturnem smislu. Svet v teh procesih postaja »zahoden«, moderen in celo amerikaniziran in je kot tak zajet v določeno obliko univerzalizacije, kjer se strukture modernosti, kot so kapitalizem, industrializem, racionalizem in urbanizem širijo preko celega sveta. Pri tem naj bi uničevale obstoječe lokalne kulture in lokalno samodeterminiranost družb. Izrazi kot so »westoksifikacija«, mcdonaldizacija, ipd. skušajo zajeti pomen tega vidika globalizacije (glej npr. Barber, 1992). Še več, nasilna oblika vsiljevanja »zahodnih« kulturnih norm, oblik političnih sistemov, tehnologij in birokratskega upravljanja po evropskem in ameriškem modelu je pogosto označena kot nova oblika imperializma. Slednji na ta način razširja moderne, zahodne družbene odnose preko celega sveta (Scholte, 2002; cf. Amir, 2001).

Nenazadnje obstajajo poskusi definicij, ki želijo zaobjeti vse zgoraj opisane vidike in še kakšnega zraven. Gre za poskuse, ki naj bi v splošni obliki izpostavili ključne vidike in procese globalizacije in na ta način zadovoljili vsakršnim zahtevam in predlogom, kaj naj bi ta izmuzljiv pojem moral zajemati. Tako Castles na primer pravi, da se globalizacija na splošno nanaša na proces spremembe, ki vpliva na različna področja vseh regij sveta, med drugim tudi na gospodarstvo, tehnologijo, politiko, medije, kulturo in okolje (2000: 9). Za Casellija pa je globalizacija niz procesov, ki povečajo število in intenzivnost stikov, odnosov, izmenjav ter medsebojne odvisnosti odnosov med različnimi deli sveta; transformirajo pomembnost prostora in časa z ozirom na te odnose; povečajo in širijo zavest med prebivalci sveta glede obstoja teh odnosov kot tudi glede pomembnosti teh odnosov za njihova življenja (2002: 15-39). Takšne opredelitve, ki zahtevajo poskus najširšega zajema vseh možnih aspektov določenega pojma, so zelo pogoste tudi v enciklopedičnih razlagah:

Globalizacija je izraz za vrsto kompleksnih gospodarskih, družbenih, tehnoloških in političnih sprememb, ki se dogajajo od 80-ih let prejšnjega stoletja. Te spremembe in procesi so dojeti kot povečanje soodvisnosti in interakcije med ljudmi in podjetji na različnih krajih sveta.⁵²

⁵² *Globalization*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Globalization> (05. 06. 2006).

Pri pregledu velike količine poskusov osmišljanja in opredeljevanja obravnavanega koncepta se je izkazalo, da soglasja o enotni definiciji ni. Zakaj je temu tako, sem poskusila razložiti že prej. Problem je, kot smo videli, predvsem v različnih kontekstih in diskurzih, znotraj katere se koncept globalizacije uporablja. Ker so ti družbenopolitični konteksti različni in zgodovinsko spremenljivi, se spreminjajo tudi razumevanja in uporabe različnih družbenih pojmov, med njimi tudi globalizacija. In ne samo to, ti koncepti, ki se jih nasilno skuša uokviriti v rigidne in pozitivistično naravnane definicije, sami vplivajo in spreminjajo kontekste, znotraj katerih se jih uporablja.

V sledečem podpoglavju zato ne bom postavljala ali uporabila definicije, ki bi se mi zdela primerna, niti ne bom, kot predlaga Jameson (2000: 49) združila vse opise in naredila pregled njihovih dvoumnosti oz. nejasnosti, saj se poskusi (tako nadaljuje Jameson) definirati globalizacijo pogosto zdijo le za odtenek boljši kot veliko ideoloških razprav ne o samem procesu, ampak o njegovih učinkih (dobrih ali slabih). Raje kot to, bom poskusila podati interpretacijo, kaj pomeni obravnavani koncept v prevladujočih razvojnih politikah.

3. 3 Neoliberalno razumevanja globalizacije – prevladujoče razumevanje

V podpoglavju bom osvetlila globalizacijo v specifičnem kontekstu, in sicer njegovo uporabo znotraj razvojnega diskurza. Izpostavila bom načine in oblike uporabe globalizacije takrat, ko se govori o razvoju. V povezavi s tem me bo posebej zanimalo točno določeno dožemanje, en opis, ena razlaga, eno stališče, en pogled na globalizacijo, to je tisto stališče globalizacije, ki je v današnjem času splošno sprejeto, še več, je prevladujoče⁵³. Pri tem so gotovo najbolj prevladujoče razvojne politike, ki jih propagirata in implementirata dve morda najbolj razvpiti mednarodni instituciji, Svetovne banke in IMF-a, ki pa sta pri svojem deklariranem izvajanju razvoja najmanj razvitih držav še vedno ključnega pomena v mednarodnem okolju.

Svetovna banka v eni izmed svojih študij (Otsubo, 1996) definira globalizacijo kot integracijo produkcije, distribucije in uporabe dobrin in storitev med gospodarstvi sveta, ki je posebej očitna po koncu druge svetovne vojne. Znaki globalizacije se kažejo predvsem v povečanju tokov kapitala in dela ter produkcijskih nivojev v skladu s povečevanjem svetovne trgovine. Za razvijajoče države v integrirajočem se svetu obstaja ena sama možnost, in sicer

⁵³ To seveda ne pomeni, da bom absolutno izključila vse ostale poglede, toda slednji mi bodo služili le v pomoč pri razlagi 'osredotočenega'.

hitra rast izvoza, ki jo je mogoče doseči samo s kombinacijo domačih politik, ki spodbujajo dolgoročne produktivne investicije, in tržno usmerjeni izvozni sektor, ki ga podpira zunanji kapital (Otsubo, 1996: 38).

Poročilo *Global Economic Prospects and the Developing Countries*, ki ga je izdala Svetovna Banka (1995), globalizacije ne razume zelo drugače. Poročilo navaja, da je globalizacija sprememba, ki preoblikuje svetovno gospodarstvo. Ta sprememba se kaže predvsem v povečevanju mednarodnih povezav v trgovini in finančnem sektorju. Spremembo poganja praktično univerzalen premik k trgovinski liberalizaciji in liberalizaciji kapitala, povečevanje mednarodne proizvodnje in distribucijskih strategij velikih podjetij, tehnoloških sprememb, ki podirajo ovire mednarodni trgovini storitev in blaga ter mobilnosti kapitala. Nobenega dvoma ni, da globalizacija prinaša revnim državam in državam v razvoju poseben izziv in pomembno priložnost. Edini način, da izkoristijo to ponujeno priložnost, je liberalizacija njihovih gospodarstev in navzven orientirana trgovina. To seveda pomeni, da le na ta način globalizacija prinaša prosperiteto in napredek nerazvitim državam, vendar se morajo, da bi se uspešno integrirale v svetovno gospodarstvo, prilagoditi zahtevam, ki so sploh pogoj za uspešen razvoj.

Mednarodna institucija IMF (2002) je v članku *Globalization: Threat or Opportunity?* naredila kratek pregled njihovega razumevanja globalizacije, nje spremljajočih procesov in načine, kako lahko nerazvite države izkoristijo potencial, ki ga prinaša. Ekonomska globalizacija naj bi bila zgodovinski proces, ki je rezultat človeške inovativnosti in tehnološkega napredka. Nanaša se na vse večjo integracijo gospodarstev po vsem svetu, posebej preko trgovine in finančnih tokov. Termin se včasih nanaša tudi na pretok dela in znanja preko mednarodnih meja. IMF (*ibid.*) pripisuje, da obstajajo tudi drugi vidiki globalizacije, kot so kulturni, politični in okoljski, ki pa so potisnjeni ob stran. Sicer naj globalizacija ne bi bila nič skrivnostnega. Gre enostavno za izraz, ki odraža tehnološki napredek, ki je omogočil hitrejše mednarodne trgovske in finančne transakcije. Nanaša se na ekspanzijo trgovinskih sil preko nacionalnih meja, ki so stoletja omejevala gospodarske aktivnosti. Tudi IMF (*ibid.*), tako kot Svetovna banka, ne dvomi v priložnosti, ki jih globalizacija ponuja najmanj razvitim državam. Globalni trgi ponujajo ljudem po celem svetu dostop do kapitalskih tokov, tehnologije, cenejši uvoz in večje izvozne možnosti. Seveda se morajo države zavedati, da priložnost še ne pomeni koristi. Zato, da bi najrevnejše države spremenile priložnost v korist, morajo biti pripravljene sprejeti ukrepe in politike, ki so v ta namen predpisani. Če so ukrepe pripravljene sprejeti, pa morajo biti deležne podpore mednarodne skupnosti (*ibid.*). Seveda se postavlja vprašanje, kakšne so te politike in ukrepi,

ki jih morajo nerazvite države sprejeti. Tudi na to ima IMF pripravljen odgovor. Gre za nekakšen paket politik, ki vključuje med drugim makroekonomsko stabilnost držav, s katerimi ustvarijo prave pogoje za investicije, navzven orientirane trgovinske politike, strukturne reforme, ki bodo prinesle notranjo tržno konkurenco, močne institucije in učinkovito vlado, ki bo razvijala *dobro upravljanje*, itd. (IMF, 2002, poudarila T. G.).

Osmišljevanje globalizacije v znanstvenih argumentih Svetovne banke in IMF-a je praktično identično, saj v obeh institucijah prevladuje retorika, ki globalizacijo podaja predvsem v ekonomskem smislu. Poleg tega naj bi šlo za proces, o katerem sploh ni dvomov, ali zares obstaja. Sprejet je kot dejstvo, ki ga niti ni mogoče zavrniti, temveč, obratno, se mu je potrebno prilagoditi. Nasploh to zadnje še posebej velja za nerazvite države, ki naj bi jim globalizacija ponujala izredno priložnost k hitremu razvoju in približevanju razvitim gospodarstvom oz. državam. Oba pogleda sta močno v skladu z neoliberalnim dojemanjem globalizacije. Neoliberalizem je v svojih pogledih na globalizacijo tesno in neločljivo povezan z neoklasično ekonomsko paradigmo, pojavljajočo kot dominantni model »novega ekonomskega reda«, ki naj bi v kombinaciji s tehnološko revolucijo in liberalizacijo mednarodne ekonomije pozitivno vplival na trgovino, produkcijo, investicije in finance. Globalizacija je zato videna kot edini protagonist tako prosperitete kot svobode v svetovnem merilu (Barnet in Cavanagh v Milward, 2003: 14).

Neoliberalni projekt se ni začel z globalizacijo. Že v 70-ih in 80-ih letih prejšnjega stoletja se je pri razreševanju vprašanja nerazvitih držav afirmiralo obujanje ekonomskega liberalizma, ki so ga vpeljevale mednarodne institucije – IMF in Svetovna banka. Neoliberalizem je predpostavljaval vzpostavitev globalnega tržnega sistema, najmanj razvite države pa so morale v sistem vstopiti preko programov »strukturnih prilagoditev«⁵⁴. Pri projektih »strukturnih prilagoditev« je prevladovala ideja »minimalne države«, ki naj bi se v dobro razvoja in prosperitete, umaknila prostim tokovom kapitala in vsemogočega svobodnega trga (Preston, 1996: 253).

Šele kasneje je, kot sem že predstavila, termin globalizacije prišel v zgodbe razvoja. V programih razvojnih politik obeh pomembnih mednarodnih institucij, IMF-ja in Svetovne banke, koncept predstavlja proces, ki prihaja *od* razvitih k *manj* razvitim. Globalizacija je nosilka razvoja, napredka in hkrati najava prihajajoče odreditve. V retoriki razvoja je globalizacija potencialna emancipacija, vendar je, kot sem pokazala, sklop politik pravzaprav enak kot je bil v času »strukturnih prilagoditev«. Mednarodni instituciji, ki deklarirano skrbita

⁵⁴ Več o »uspehu« strukturnih prilagoditev na afriški celini glej Arrighi (2002).

za razvoj najmanj razvitih držav, opisujeta globalizacijo kot širjenje svobodnega trga, h kateremu morajo države pristopiti, v kolikor se želijo razviti. Razlika med zgodbami globalizacije in njej predhodnimi programi strukturnih prilagoditev je morda le v tem, da naenkrat zahtev po minimalni državi ni več. Državi se ni več potrebno umikati sodobnim trgovinskim in finančnim tokovom, pač pa se, obratno, zahteva močno in učinkovito vlado ter njej pripadajoče stabilne institucije, s katerimi naj bi država uspešno *dobro upravljala*. Skratka, koncept minimalne države odstopi iz razvojnega diskurza in na njeno mesto vstopi ideja dobrega upravljanja (*good governance*).

Svetovna banka in IMF kot razvojni instituciji igrata ključno vlogo pri razvojnih programih. Njuno sprejemanje globalizacije v povezavi z razvojem in nerazvitimi državami je predvsem gospodarske narave. Zato so tudi definicije globalizacije, ki ju podajata, v bistvu ekonomske narave. Po mojem tu tiči eden izmed problemov, zakaj razvojne strategije niso tako uspešne, kot se od njih pričakuje. Že v osnovi so oči usmerjene v gospodarstvo držav. To smo ugotovili že v prejšnjem poglavju o razvoju, kjer smo videli, da sta od začetka konstrukcije razvoja, gospodarska rast (merjena z višino BDP na prebivalca) in razvoj razumljena kot sinonima. Tako je razvojna pomoč v največji meri gospodarske narave, pozabljajo pa se kulturne vrednote, zaradi katerih se ne more vedno nekritično sprejeti pomoč, kljub temu da je le-ta nujno potrebna.

Jasno je, da takšno (neoliberalno) razumevanje globalizacije ustreza predvsem razvitim državam. Prevlada razvitega sveta nad nerazvitim se s tem samo še utrjuje.

Razvite države predlagajo nerazvitim državam, naj se pridružijo procesu globalizacije (sprejmejo že zgoraj napisana navodila, ki jim ju predlagata IMF in Svetovna banka) in na tak način je razvoj neizogiben. Globalizacija naj bi tako kot razvoj vodila h končnemu stanju – razvitosti.⁵⁵ Torej, če se sprejme proces globalizacije, je v končni fazi razvitost neizogibna. Toda, koliko časa je nerazvitim državam potrebno še čakati na razvoj?

V naslednjem poglavju bomo govorili o novejšem izrazu v razvojni terminologiji, tj. o *dobrem upravljanju*. Kako sta globalizacija in dobro upravljanje med seboj povezana? Na kakšen način, če sploh, med njima obstaja sprega znotraj razvojnega diskurza? Kako se dopolnjujeta in gradita skupno vizijo prosperitete in končnega razvoja nerazvitih držav?

⁵⁵ O tem več piše Taylor (2000: 50, 51), ki pravi, da gre pri vseh »izacijah« (globalizacija, amerikanizacija, modernizacija) za dvojnopomenski samostalnik, in sicer »izacija« označuje procese, ki vodijo h končnemu stanju. Oba pomena pa se poimenuje enako oz. se uporabljata kot sinonima, kar pa ne ostane brez posledic, kajti na ta način so vse prihodnje alternative h globalizaciji izključene.

4 GOOD GOVERNANCE IN RAZVOJNI DISKURZ: nov obraz, stari red

Nobena družba ne bi preživela brez sanj ali brez nedosegljive utopije. Globalizacija ne bi nikoli igrala te vloge, če bi bila sprejeta s strani večine ljudi kot kruto dejstvo, ki večinoma zajema nasilje in pritisk. Vendar ima globalizacija veliko prednost v tem, da so ljudje prepričani, da preprosto ne obstaja nikakršna alternativa h globalizaciji (Rist, 1997: 226).

Koncept (neoliberalne) globalizacije je uporaben zato, ker nerazvitim državam prinaša (kot nevtralen, objektivni) proces možnosti razvoja v obliki razvojnih politik. »Uporaba neoliberalnega jezika služi ideološkemu namenom, saj predstavlja politiko, kot da bi jo neposredno narekovala dejstva, in se izogiba razmišljanju o izbiri vrednot in družbene, moralne ter politične odgovornosti za takšne izbire« (Pikalo, 2003: 41, 42). Uporaba numeričnih podatkov ima v sodobni družbi status znanstvenega diskurza, ki se predstavlja kot vrednotno nevtralen, objektivni (Pikalo, 2003: 42). Ker proces razvoja prinaša globalizacija, so razvojne politike domnevane še bolj nevtralne, nevsiljive. Globalizacija in razvojne politike so razumljene kot *value free* in se kot take lepo ujamejo.

V nadaljevanju tega poglavja bomo skušali odkriti ali sta razvoj in globalizacija resnično vrednotno nevtralna ali pa je to le maska, s čimer se lažje prepriča nerazvite države, da sprejmejo razvojne procese in razvojno pomoč, s tem pa v bistvu še naprej utrjujejo hierarhijo, ki se je vzpostavila še pred časom globalizacije in ki služi v osnovi le razvitemu svetu. S pomočjo novejšega termina v razvojni terminologiji – *dobrim upravljanjem (good governance)* – bomo poskušali priti do iskanih odgovorov. Hkrati pa bomo tudi spoznali aktualne razvojne prakse in politike.

4.1 Začetki dobrega upravljanja in njegov razvoj

Kapstein (direktor Sveta ZDA za zunanje zadeve) je bil leta 1985 eden izmed prvih, ki je opozoril na možnost destabilizacijskih učinkov globalizacije v njeni neoliberalni obliki. Prevelike neenakosti v dohodkovni porazdelitvi, ki so posledica (ekonomske) globalizacije, naj bi po njegov mnenju povzročile politično destabilizacijske sile družbenega nezadovoljstva in političnega odpora, kar naj bi otežilo demokratičnim režimom, da bi neoliberalne politike še vedno *prodajali* kot pot k razvoju, in prikazovali proces kot dejansko neukrotljiv. Po Kapsteinu so tudi drugi, še posebej ekonomisti iz Svetovne banke, spoznali, da je nekaj

potrebno storiti, zato so začeli iskati novo možnost, ki bi lahko pripeljala do *dobrega upravljanja* (glej World Bank, 1994).

V tem kontekstu je dobro upravljanje utemeljeno na zbliževanju politik strukturnega prilagajanja in globalizacije v procesu gospodarskega in političnega razvoja. V praksi to pomeni vključitev civilne družbe kot strateškega partnerja v procesu zavarovanja političnih okoliščin, ki se ga potrebuje pri izvršitvi nepopularnega programa strukturnih reform (neoliberalnih politik). Prav tako to pomeni proces decentralizacije – prenos upravnih odgovornosti s centralne vlade na lokalni nivo in tako oblikovati lokalno skupnost v agenta gospodarskega in političnega razvoja. Nenazadnje to pomeni tudi agencijo nevladnih organizacij, ki obrne revne stran od soočenja s politikami in neposredne akcije k alternativnemu razvoju. V bistvu pomeni zanašanje na razvojno strategijo, ki temelji na akumulaciji družbenega kapitala (Veltmeyer, 2005: 12).

Veliko lekcij izhaja iz pregleda izzivov, ki jih prinaša upravljanje. Politični voditelji so prisiljeni s strani domačih dogodkov in zunanjih donatorjev, da premislijo o vlogi države. To pomeni ustanovitev domačih institucij, ki bi podpirale ustroj razvoja, vključno z javnim sektorjem, ki bo prevzel nalogo nadzora pravilnega delovanja trga. V jedru dobrega upravljanja leži primeren finančni management, tako je modernizacija finančnega sistema nujna. Upravljanje je del političnega procesa, vendar dobro upravljanje ne more biti vzdrževano v okolju, ki je izključno politično (Hamdok, 2001: 9, 10).

Podpiranje *dobrega upravljanja* je bilo žarišče in glavna sestavina v razvojnih naporih za revne države in za donatorje od 90-ih let dvajsetega stoletja. *Dobro upravljanje* naj bi bila tista sestavina, ki je manjkala v reformah do njenega nastopa. Medtem ko so prejšnje generacije gospodarskih reform poudarjale stabilizacijo in strukturno prilagajanje z namenom, da trg igra večjo vlogo v gospodarstvu, je pri dobrem upravljanju poudarek na vprašanih upravljanja ter na priznanju, da je za rezultat pomembna tudi narava domačih institucij (glej Hamdok, 2001: 1).

Že več kot desetletje pojem dobrega upravljanja služi kot splošno vodilo donatork s tem, ko zahtevajo vdanost držav prejemnic razvojne pomoči pri primernih administrativnih procesih ter pričakujejo, da bodo prejemnice ustvarile sposobno okolje za ta namen (Doornbos, 2001: 93).

Kaj pojem *dobro upravljanje* točno pomeni? Ali je univerzalen koncept ali se spreminja od konteksta do konteksta? Ali je prav oz. primerno, da je pomoč pogojena z

dobrim upravljanjem? Kdaj in zakaj se je ta pojem pojavil ravno takrat in proti čemu teži? To so vprašanja, na katere bomo iskali odgovore v nadaljevanju.

4. 2 Okolje nastanka dobrega upravljanja in njegovo utrjevanje

Obstajajo tri razlage za vzpon pojma dobrega upravljanja v 90-ih letih. Prva spodbuda je prišla znotraj samih nerazvitih držav. Upanja, da jim bo razvoj, ki je bil začrtan po drugi svetovni vojni prinesel boljši položaj, se niso uresničila.⁵⁶ Naslednji razlog pomeni konec hladne vojne. Zagovorniki sovjetskega režima v nerazvitih državah so naenkrat izgubili močno moralno in materialno pomoč. Tretji razlog izhaja iz prvih dveh. Voditelji nerazvitih držav so izgubili možnost financiranja razvojnih programov in še marsičesa drugega (npr. vojaške opreme). Ker tekmovanje med Vzhodom in Zahodom več ni obstajalo, so bili donatorji manj naklonjeni pomagati svojim 'zaveznikom' (Hamdok, 2001: 4, 5 in Abrahamsen, 2000: 28-36).

Okoli leta 1989–90 je koncept dobrega upravljanja kar naenkrat postal izjemno pomemben na mednarodnem prizorišču pomoči. Tako kot je berlinski zid padel nepričakovano, tako je bilo tudi dobro upravljanje iztrejeno kot donatorski diskurz nenadoma. Med njima obstaja določena povezava. Pred tem obdobjem agencije pomoči in ostale razvojne institucije niso imele v navadi približati svoje razvojne programe na takšen način, kot je to možno z nastopom dobrega upravljanja. Ta pojem se nanaša na način, s katerim so cele države, mesta ali province upravljane oz. vodene. Kontekstualno je kmalu pomenilo, da se vse, kar je povezano z njim, nanaša na države in druge entitete na Jugu, raje kot pa na Evropo ali Severno Ameriko, odkoder sam koncept izhaja. S pridevnikom "dober" je postalo brez dvoma jasno, da se koncept dobrega upravljanja lahko uporablja zato, da se ustvari sodba/ocena o vodenju oz. upravljanju države, mesta ali agencije – omogočil je nastanek vprašanj, ki so ocenjevala in vrednotila pravilne procedure, transparentnost, kvaliteto, proces odločanja itd. (Doornbos, 2001: 93, 94).

4. 3 Vloga demokracije

Ta novi razvojni diskurz je bil edinstven, ker je menil, da je nerazvitost v prvi meri povezana s pomanjkanjem demokracije, ki pa je nujna za gospodarsko rast. Demokracija je

⁵⁶ Za neuspeh programov strukturnih prilagajanj (*structural adjustment programmes*), ki v tem diplomskem delu niso na široko predstavljeni, glej Abrahamsen (2000: 37-42).

sicer bila vedno del opravičila za pomoč, vendar je bila le eden izmed veliko ciljev in ponavadi ni bila smatrana kot prioriteta. V devetdesetih pa postane demokracija glavna sestavina razvojnega diskurza, absolutna nujnost za uspešen razvojni proces in glaven vir za podporo javnosti v državah donatorkah (Abrahamsen, 2000: 25, 32).

Osredotočenje na upravljanje je tudi poudarilo široko segajoče obveze vlad do njenih volivcev, ki so bili do sedaj zaradi gospodarskih kriz zasenčeni. To obsega ustanovitev in vzdrževanje prava in reda, ustvarjanje kreativnih transparentnih administrativnih struktur, razširitev družbene infrastrukture na ruralna področja in ohranjanje miru. Kompleksne informacijske in finančne zahteve globalizacije diktirajo, da države težijo k bolj učinkovitim in transparentnim vladam (Hamdok, 2001: 1).⁵⁷

Kot politični okvir dobro upravljanje naloži zahteve tistim, ki vodijo države prejemnice pomoči. To so učinkovita vlada, ki ima usposobljeno politično in legalno okolje za gospodarsko rast in pravično porazdelitev; civilna družba, ki podpira politično in družbeno povezovanje z državo; privatni sektor, ki mu je dovoljeno igrati neodvisno in produktivno vlogo v gospodarstvu. Dobro upravljanje je produkt kupčij med različnimi interesnimi skupinami v državi. Predvideva se, da je volja večine bistvena. Dobro upravljanje predpostavlja obstoj učinkovitih domačih institucij. Problem pa naj bi bil, ker je slednjih ponavadi malo (glej Hamdok, 2001: 2).

Dobro upravljanje, kot bistveno sestavino procesa reform, so ustvarili donatorji (kot prva Svetovna banka) in ne domači voditelji pod pritiskom svojih volilcev (Doornbos, 2001). Donatorji so v zameno za posojilo postavili pogoje, in sicer izboljšanje upravljanja države v smislu zmanjšanja korupcije⁵⁸ in povečanja domače politične participacije. Podpirali so samo države, ki so kazale gibanje k demokratičnemu vladanju. Medtem ko so se države različno odzvale na domače in zunanje zahteve glede izboljšanja upravljanja, se je pojavilo nekaj značilnosti v zadnjem desetletju, ki kažejo na različne izkušnje držav. Eno skupino zajema omejeno število držav, ki so hitro vstopile v liberalizacijo gospodarstva, ki pa se morajo sedaj lotiti globljih reform s tem, da ostanejo reforme javnega sektorja kot tudi politične reforme še naprej v izvajanju. Drugo skupino tvorijo države, ki so se lotile gospodarskih reform, vendar z majhnim napredkom na področju upravljanja. Za vlade je prevelik zalogaj, da bi ustanovile

⁵⁷ Dobro upravljanje je prvi pogoj za trajnostni razvoj. Rast in razvoj potrebujeta napovedljiv, urejen okvir, učinkovito in transparentno javno administracijo in neodvisno sodstvo, kjer se spori lahko rešijo. Poleg tega, da zagotavljajo razvoj gospodarstva, ki temelji na rasti in političnem okolju, so zgornji elementi tudi nujni za zaščito legitimnosti države. Medtem ko je pomembno, da si država prizadeva za okrepitev rasti in razvojno stopnjevanega okolja, se je potrebno zavedati, da je pridobitev dobrega upravljanja proces, ki se ne more doseči z eno potezo (Hamdok, 2001:1).

⁵⁸ Za odlično analizo (dekonstrukcijo) koncepta »korupcije« v diskurzu Svetovne banke glej Polzer (2001).

solidno domačo koalicijo za izboljšanje upravljanja. Tretja skupina pa so države, kjer je bilo malo ali pa celo nič napredka. Države se ukvarjajo z državljskimi vojnami. V tem primeru je ponovna vzpostavitev miru in prava pred vprašanji upravljanja (Hamdok, 2001: 6).

4.4 Uporaba pojma dobrega upravljanja in njegovo definiranje

Zdaj, ko je že več kot desetletje, odkar je diskurz dobrega upravljanja stopil na mednarodno prizorišče, je presenetljivo videti, kako je v tako kratkem času termin upravljanje (*governance*) postal zelo uporaben. Je ena izmed najpogostejših besed uporabljenih pri agencijah za pomoč, vladah, raziskovalcih in medijih. To je sicer mnogokrat res za t. i. buzz-words, vendar pa tu ne obstaja nekakšen konsenz, kaj besedna zveza točno pomeni in nič ne kaže, da se bo v prihodnosti v to smer kaj spremenilo.⁵⁹ Vendar obstaja in je pridobila ključno mesto, da usmeri vso pozornost na celo serijo vprašanj, ki se nanašajo na procese javnega ustvarjanja politik (*policy-making*) in strukture oblasti. V tem pomenu je hitro vstopila v domišljijo analitikov kot tudi praktikov in je postala osrednja točka za intelektualne in politične razprave (Doornbos, 2001: 94).

Glede na pogoje njegovega obsega ima pojem upravljanje prednost pred pojmom *policy-making*, ker se lahko nanaša na več kot le vodenje ali upravljanje, saj odpira možnost vpogleda na žarišče, in sicer kako se politike ali politični procesi vodijo znotraj velikih struktur. Vendar sam termin skoraj ne nosi določenega pomena. Raje kot to je nejasen in odprt v neskončnost. Njegovo pomanjkanje specifičnosti je zbudilo veliko debat o njegovem pravem pomenu. Iz tega sta nastali, recimo temu, dve struji definicij – prva politično orientirana in druga bolj akademska. Za slednjo velja, da jo je v večji meri zanimalo razviti boljše razumevanje različnih načinov, kjer so odnosi moči in avtoritete strukturirani v različne kontekste. Osredotoča se na boljšo analizo in razumevanje institucionalnih povezav med državo in civilno družbo v različnih kontekstih. V nasprotju se politično orientiran diskurz – zagovarjan s strani donatorjev – osredotoča na odnose med državo in trgom ter specifično na državne strukture, ustvarjene, da se zavaruje odgovornost s procesi prava in podobnimi zaščitami. Pripravlja teren za politično intervencijo. Glavni motiv pri tem intervencionizmu je (kot pravijo nekateri) ustanovitev novih globalnih institucijskih vzorcev hegemonije preko *discipliniranja* države in političnih struktur v individualnih državah v skladu z normami, ki jih

⁵⁹ Ena izmed mnogih interpretacij Svetovne banke je, da je *slabo upravljanje* (*bad governance*) personifikacija moči, pomanjkanje človekovih pravic, veliko korupcije ter neizvoljena in neodgovorna vlada. Tako mora biti *dobro upravljanje* njegovo nasprotje (Weiss, 2000).

postavijo globalne institucije. Eden izmed glavnih ciljev v tem oziru je bilo ustvarjanje mehanizmov *država-trg* v povezavi z državami v razvoju, ki so bili značilni za zahodne liberalno-kapitalistične sisteme (Doornbos, 2001: 96).

4.5 Vpeljevanje pogojev

S koncem hladne vojne se je končala bipolarnost. Pred tem so prejemniki dobili pomoč v zameno za zavezništvo. S koncem 80-ih let prejšnjega stoletja pa so donatorji začeli v zameno za pomoč zastavljati drugačne pogoje, saj po padcu berlinskega zidu ni bilo več potrebno dobiti podpore od ali dati podporo režimom z dvomljivo prakso v njihovih mednarodnih zadevah. Namesto tega je nastopil čas, ko se je zdelo kar upravičeno in ni bilo več ovir, da se postavi pogoje in predpise, ki jih država prejemnica mora upoštevati in uresničiti pri upravljanju državnih zadev, da dobi pomoč (Doornbos, 2001: 97). Gospodarskim pogojem, ki so obstajali že pred padcem berlinskega zidu, so bili dodani politični pogoji, medtem ko so gospodarske še poglobili (Shivji, 2004: 1, 2). Odprto je bilo novo poglavje *pogojnosti/pogojenosti (conditionalities)*, in sicer so to bili notranje usmerjeni politični pogoji, ki se tičejo gradnje in delovanja institucij držav prejemnic. To je seveda potrebovalo ustrezen konceptualen okvir, ki bi omogočal in opravičeval takšne intervencije (Doornbos, 2001: 97).

Seveda je *pogojnost per se* bila znana že med hladno vojno. V bistvu je bila jedro v mnogih odnosih med strankami. Politična podpora Zahodu ali Vzhodu v ZN ali drugje je bila glavni pogoj za materialno ali drugačno vzdrževanje režimov. Dokler se je ta situacija vzdrževala, se ni vmešavalo v države in gradnjo njihovih procesov upravljanja oz. v njihovo notranjo politiko. Po koncu hladne vojne pa se je stvar obrnila. Nova ideja je bila, da se vzpostavi »trda roka« nad nerazvitimi državami – prejemnicami pomoči.⁶⁰ Nacionalna suverenost in nevpletanje v domače zadeve držav sta se srečali z nepotrpežljivostjo držav donatork (Doornbos, 2001: 97, 98).

V krogih Svetovne banke so se zavedali, da se s tem stopa na občutljivo tematiko. Ko je Svetovna banka prvič osredotočila pozornost na tematiko dobrega upravljanja (na letni konferenci o gospodarskem razvoju leta 1991), je bilo pričakovanje, kaj bo to pomenilo za nadaljnje poslovanje Svetovne banke, zelo veliko. V osnovi ni obsegalo nič drugega kot reforme politik v državah, ki so odvisne od podpore. Da so lahko dvignili pogojnosti na

⁶⁰ Pogojevanje sta med drugim narekovali še dve zadevi, in sicer podpora davkoplačevalcev v državah donatorkah ter negativne izkušnje različnih dolžniških in finančnih kriz, ki jim je bil svet priča (Barbanti, 2004).

politične in administrativne reforme, je bilo potrebno uvesti nova pravila ali niz kriterijev. Tukaj potem vstopi pojem dobro upravljanje, ki je dovolj širok, da vključuje javno upravljanje kot tudi politične razsežnosti, medtem ko je dovolj nejasen, da dovoli in upraviči določene fleksibilnost v interpretaciji, kaj bo in česar ne bo dobro upravljanje opravičevalo. V svetu donatorke, ki jih je vodila Svetovna banka, je iznajdba pojma (dobro) upravljanje tako oblikovala instrument, ki omogoča novo generacijo političnih pogojenosti (Doornbos, 2001: 97, 98).

4. 5. 1 Svetovna banka in njena (nevtralna) vloga

Že tako velika vloga, ki jo je imela pri tem Svetovna banka pri izvajanju razvojnih politik, se je kmalu še povečala. Posamezne države donatorke niso bile vedno prepričane, kaj se lahko vključi in zahteva in kaj ne pod pojmom dobrega upravljanja. Velikokrat so se počutile bolj varno, če so vstopile v multilateralno zvezo, kar je pomenilo, da Svetovna banka prevzame glavno vlogo v tej zadevi (Weiss, 2000). Za samo Svetovno banko je bilo to dejanje drzno, še več, ironično, saj njen Statut (kar je bilo že omenjeno v podpoglavju o razvoju) prepoveduje sami Banki, da vstopi v politične akcije (Doornbos, 2001: 98, 99). Dobro upravljanje je za Svetovno banko zelo problematično, ker Sporazum Svetovne banke natančno prepove instituciji, da uporablja neekonomske in politične kriterije v njenih donatorskih operacijah ter da se vmešava v politične zadeve njenih članic. Nevtralnost je bila vedno v središču pozornosti diskurza Svetovne banke (Abrahamsen, 2000: 11).

Kar je tukaj pomembno je, da ta nevtralnost sloni na občem dojemanju ekonomije kot *value-free* znanosti. Ekonomija je razumljena kot *realist*, objektivna, empirična disciplina, ki lahko nudi nevtralne in resnične predstave sveta. Na ta način prava gospodarska politika postane vprašanje objektivnih dejstev in podatkov, brez političnih in kulturnih preferenc. Tako Sporazum Svetovne banke dovoli ekonomske rzsodbe, ki so samo *tehnične* in zanika uporabo političnega kriterija, ki pripada nejasnim vodam ideologije in subjektivnosti (Abrahamsen, 2000: 12). Strokovnjaki se seveda zavedajo politične narave tako Svetovne banke kot tudi IMF-a in nimajo ravno veliko iluzij glede nevtralnosti njihovih programov. Sestava in razdelitev moči znotraj brettonwoodskih institucij in njun zelo tesen odnos z najbogatejšimi državami je zelo jasna⁶¹. To daje bogatim državam moč, da definirajo politiko

⁶¹ Glasovalna moč v obeh institucijah je proporcionalno glede na kapital, ki je notri. Največ glasov imajo ZDA, ker največ prispevajo. Države G7 (sedem industrijsko najbogatejših držav sveta) imajo tako 40 % glasov v Svetovni

znotraj teh dveh institucij. Toda kljub temu da se tega zavedajo, nekateri strokovnjaki celo sprejemajo trditev Svetovne banke, da so njena zanimanja le *tehnične zadeve* gospodarstva, prava in birokracije. Na ta način sodobne interpretacije demokracije še naprej delujejo znotraj empirične oz. pozitivistične epistemologije, čigar znamenje je ontološka razlika med subjektom in objektom in ki proizvede možnost objektivnega védenja (Abrahamsen, 2000: 12, 13).⁶²

Guvernerji Banke so dolgo premišljevali ali naj se absolutno nepolitična linija ohrani ali razširi. Izid je bil, da se ohrani. V svojih zaporednih definicijah tega koncepta je Svetovna banka nekaj let ohranila nedvomno nepolitični vidik glede upravljanja. Vendar so bile glede tega velike razlike znotraj same Banke (med prezentiranimi in izdanimi papirji) (Doornbos, 2001: 98, 99). Leta 1997 (po šestih letih) je Banka zaradi zapletov prestopila zopet na širšo definicijo. Ker pa je morala prejemnike pomoči obravnavati absolutno nepolitično, je Banka prevzela vlogo sekretariata za različne donatorje, kjer se je dogovarjala o političnih pogojnostih. Na ta način je Banka dobila strateško pozicijo, kjer je lahko prenesla politične pogoje donatorjev do prejemnic pomoči ter posledično nadzirala implementacijo, ne da bi s tem ogrožala svoj nepolitični mandat (*ibid.*).

4. 5. 2 Zaton pogojevanja

Začetek devetdesetih let naj bi bil vrhunec razmišljanja o dobrem upravljanju. Veliko se je načrtovalo, mednarodna pričakovanja so bila visoka. Klima, še posebej dojeta s strani

banki v primerjavi z nekaj več kot 4 % celotne podsaharske Afrike. Tako obstaja podobna korelacija med politikami glavnih G7 držav in cilji brettonwoodskih institucij (Curtis, 1998: 81). Več o tem glej Šabič (1999).

⁶² Razvojni diskurz je ustvaril izjemno učinkovito pripravo za produciranje védenja o Tretjem svetu ter izvajanja moči nad njim. Ta priprava je prišla na svet približno v letih od 1945 do 1955 in ni do zdaj prenehala proizvajati nove aranžmaje védenja in moči, praks, strategij itn. V bistvu je uspešno razvila režim vlade nad Tretjim svetom, prostor za podrejene ljudi, ki zagotavlja določeno kontrolo nad tem delom sveta (Escobar, 1995: 9). S tem, ko dejstva in dokaze obravnava kot objektivno dane in identificirane kot resnične, se védenje loči od okoliščin družbenega stvaritve in nima nikakršne povezave s sodobnimi strukturami in odnosi moči. Védenje tako predstavi objektivno *resnico*, da so Svetovna banka in ostali, ki se ukvarjajo z razvojem, odkrili in akumulirali Tretji svet in nerazvitost. Védenje oz. diskurz seveda nista nedolžna v tem empiricističnem okolju, temveč sta zelo povezana z zgodovinskimi specifičnimi strukturami moči in njun nastanek se ne more zgoditi zunaj teh odnosov moči. Zanemarjati moč oz. védenje v konvencionalni empiricistični znanosti vodi do avtomatičnega sprejetja kategorij kot sta Tretji svet in nerazvitost in vsakokrat, ko sta uporabljeni, se njuna pomembnost kot pot razumevanja družbenega sveta okrepi (Abrahamsen, 2000: 13). Ta poseben način sprejemanja in razmišljanja o Tretjem svetu je v zameno ustvaril možnost in legitimiziral določene prakse in politike do teh delov sveta. Tako je na ta način diskurz prispeval k nastanku in vzdrževanju posebnih struktur moči (Abrahamsen, 2000: 13). Foucault poda močan sklep resničnega in nespremenljivega odnosa med močjo in védenjem, ki ima ogromno vrednost pri analizi razvoja ter odnosov Sever-Jug. Trdi, da sta moč in védenje globoko povezana in neposredno vplivata drug na drugega, tako da ni odnosa moči brez vzajemno ustvarjenega polja védenja in tudi ni védenja, ki ne bi predpostavljalo in istočasno ustvarjalo odnosov moči (1991: 27).

globalnih institucij, je bila polna obljub, ki so se nanašala na potencialno ustvarjanje in uravnavanje boljšega in bolj *upravljanega* sveta. V praksi se je zgodilo nekaj pomembnih sprememb. Vendar je bila ideja vključevanja politične pogojnosti v teoriji lažje izvedljiva kot v praksi (Weiss, 2000).

Korak za korakom so se predvidene uporabnosti pogojnosti za dobro upravljanje začele krčiti. Po Doornbosu sta tu vredna omembe dva pogleda. Prvi – v začetni fazi dobrega upravljanja je bilo glavno osredotočenje na demokratizacijo in večstrankarski sistem⁶³. Nekateri avtoritarni režimi so bili z zvijačo transformirali v večstrankarski sistem – postali so dominantne stranke v tem sistemu. Drugi režimi so se zavzemali za priznanje alternative k večstrankarskemu sistemu, saj so bili mnenja, da večstrankarski sistem kot ga poznajo na Zahodu nujno ne pomeni glavne žile demokratičnim političnim procesom ali dobremu upravljanju. Torej to ni obrodilo sadov, kot se je pričakovalo. Kljub temu da sta večstrankarski sistem in demokracija bila glavna vidika politične dimenzije dobrega upravljanja, sta počasi tonila v ozadje. Drugi pogled – ena izmed prvih namer pri agendi dobrega upravljanja je bila, da omogoča donatorjem vpogled v politične strukture in procese držav prejemnic pomoči ter da imajo možnost to izboljšati glede na univerzalne kriterije in pogojnosti, ki so jih postavili donatorji. Ideja je bila, da se v končni fazi skuša transformirati tisto, kar se zdi donatorjem kot *bad governance* v *good governance*. Po desetih letih so donatorji in opazovalci spoznali resnico, da so bile s strani prejemnic dane le prazne obljube in da se implementacija pogojnosti ni uresničila. Pojavili so se dvomi o praktičnosti pogojnostnih instrumentov tako pri donatorjih kot seveda tudi pri prejemnicah. Zadnjih nekaj let so se donatorji v povezavi z novo sektorsko politiko vpletenosti odločili, da koncentrirajo pomoč, s čimer se obljublja v veliki meri organizacijsko in politično vodenje (2001: 100-102).

4. 5. 3 Vstop selektivnosti

Glede na te izkušnje so se oči usmerile iz *pogojnosti* na *selektivnost*, s čimer se želi odpraviti breme glede kontroliranja poskusov izboljšanja političnih procesov, ki potrebujejo več pozornosti in znanja kot pa ga lahko donatorji, tudi Svetovna banka, nudijo. Zato je v *Dollar report-u* iz leta 1998 (imenovano po njegovem avtorju) (glej World Bank, 1998) opisan nov ukrep, in sicer da tisti, ki dobro izvrši delo (v pogojih gospodarske rasti), najlažje učinkovito absorbira in izkoristi vire pomoči. Glede na dokaze v tem poročilu, se selektivnost

⁶³ Več o večstrankarskem sistemu glej Shivji (2004).

zagovarja in racionalizira kot stroškovno najbolj uspešno in k rezultatom orientirano donatorsko strategijo. Vendar so se pojavile kritike glede zanesljivosti in ustreznosti načina tolmačenja te *vpeljave* (Doornbos, 2001: 102,103).

4. 6 Globalizacija in dobro upravljanje – kritičen pogled

Kako dobro upravljanje lahko vpliva na proces globalizacije? Kakšna je povezava med globalizacijo in dobrim upravljanjem?

Globalizacija je še en vir pritiska na vlade teh držav, da bi izboljšale svoje upravljanje. Države v razvoju med seboj tekmujejo za tuje investicije. Iz izkušenj lahko vidimo, da gre kapital v države, ki že imajo gospodarsko okolje, ki je smatrano kot ugodno za domače in tuje podjetnike (Hamdok, 2001: 6).

Veltmeyer je zelo kritičen glede odnosa med globalizacijo in dobrim upravljanjem. Pravi, da sta tako projekt mednarodnega sodelovanja za razvoj kot tudi globalizacija ustvarjena kot makro projekta in na ta način tudi funkcionirata. Oblikovana sta zato, da služita ciljem Zahoda, kar pomeni nadaljnje napredovanje interesov kapitalistične podjetnosti. Globalizacija je s strani Svetovne banke in drugih predstavnikov podobnega ideološkega nazora predstavljena kot model razvoja, in sicer kot najboljša, če ne celo edina, pot, ki bo državam prinesla gospodarsko rast ter bodočo prosperiteto. Vendar se izkaže, da sta tako projekt mednarodnega sodelovanja za razvoj kot tudi globalizacija maska za čisto drug projekt, tj. prevladovanje razvitih držav nad nerazvitimi (Veltmeyer, 2005: 12-14).

Če se nastajajoči agendi dobrega upravljanja aktivno sledi, potem bo v končni analizi to še en instrument, s katerim bo zahodno vodena globalizacija podpirana in pospeševana še naprej (Doornbos, 2001: 100).

4. 7 Prihodnost dobrega upravljanja ter kritike na njegov račun

Kakšna prihodnost čaka dobro upravljanje kot operativni koncept v kontekstu politik pomoči? Ker obstaja še vedno težava glede konsenza, kaj je njegov pomen, bo po vsej verjetnosti dobro upravljanje še naprej nastopalo kot splošen, odprt in hkrati nejasen termin, s katerim se bo beležilo odobritev in neodobritev določenih administrativnih/političnih praks ali dejanskih vlad. V takem primer bo *etiketa good governance* postala politično orodje, da se

opraviči in racionalizira odločitve, ki se sprejemajo na poljubnih področjih (Doornbos, 2001: 104).

Pojem dobro upravljanje je bil prvotno poln obljub kot donatorsko političen koncept in instrument. Postavi se vprašanje ali je tako strogo nujno in sploh razumno, da se *dobro upravljanje* in *politične pogojnosti* poveže tako skupaj, kot so. Če je dobro upravljanje cenjeno (široko definirano z možnimi interpretacijami) kot objektivno, zakaj bi ga potem povezali s pogojnostmi? Ali se ni dalo upoštevati programov razvojne pomoči, ki bi podpirali takšno objektivnost, vendar brez dodanih pogojnosti? To bi pomenilo preobrat v odnosih, na katere se to nanaša (Doornbos, 2001: 105).

Kako univerzalne pa so norme dobrega upravljanja, ki so jih zahodni donatorji vzpostavili? Na prvi pogled v realnosti niso zelo univerzalne. Norme donatorjev izhajajo iz tega, kako donatorji razumejo in dojemajo svet okoli njih, tj. iz njihove perspektive. Če so določeni standardi ali prakse trenutno zagovarjani globalno, to ni zato, ker so resnično univerzalni, ampak ker svet donatorjev želi, da se jih dojema kot univerzalne – verjetno zato, ker se s tem olajša njihovo delovanje (Doornbos, 2001: 99, 100).

Shivji je mnenja, da se diskurz dobrega upravljanja ne nanaša na odnose moči, kar se sicer pričakuje za upravljanje, temveč se kaže kot moralna paradigma, ki razločuje med 'dobrim' in 'slabim'. Kaj je dobro ali slabo upravljanje tako postane na eni strani moralna sodba, na drugi pa relativnost in subjektivnost. Dobro upravljanje je propagandno orodje, s katerim se z lahkoto manipulira s strani tistega, ki ima v rokah moč. Točno na takšen način se je pojem razvil v prevladujočem neoliberalnem diskurzu (2004: 3). Shivji nato nadaljuje, da je dobro upravljanje ena izmed *političnih pogojnosti*, ki je naložena revnim državam s strani mednarodnih finančnih institucij in držav donatork. Po njegovem mnenju je to postalo fleksibilno orodje v rokah globalnih hegemonov, da spodkopljejo suverenost nerazvitih narodov in njihov boj za demokracijo. Tako ljudje niso več agentje sprememb, ampak raje žrtve *slabega upravljanja*, ki ga prinesejo donatorke. Nasprotje revnih zanj niso bogati, temveč donatorji. Neoliberalni diskurz ne vidi zgodovine. Je ideologija in celo propaganda za ohranjanje statusa quo. Na tej nezgodovinski in nedružbeni podlagi je ustanovljen diskurz upravljanja (tj. dobrega ali slabega upravljanja). Diskurz dobrega upravljanja izpade prej kot diskurz dominacije, kot pa osvoboditve in demokracije (2004: 3, 7).

Diskurz dobrega upravljanja je viden, kot da vzdržuje prepričanje v superiornost zahodnih vrednot in političnih sistemov. Kot tak odkrije jasno kontinuiteto s kolonialnim diskurzom in praksami ter s preteklimi razvojnimi teorijami. Ta diskurz ni izraz nedolžnega altruizma ali idealizma. Kot zgodovinska kontingenca, tesno povezana z najmočnejšimi silami

v času svojega nastanka, tako omogoča Zahodu, da ohrani prevlado nad Tretjim svetom, mogoče celo z manj resursi in manjšim odporom, kot je bilo to storjeno v preteklosti. Ponovno potrди hierarhije konvencionalnih razvojnih diskurzov, kjer mora biti Tretji svet še vedno reformiran in rešen iz trenutnega stanja nerazvitosti s strani Prvega sveta. Preko takšnega predstavljanja bogate, industrializirane države obdržijo pravico, da vodijo razvoj in demokracijo v Tretjem svetu. Tu je seveda jasno, da so razvite države demokratične in kot take postanejo simbol demokracije. Zato mora Tretji svet postati bolj podoben Prvemu in to naj bi mu uspelo preko dobrega upravljanja (Abrahamsen, 2000: 36, 43-45).

Pojem good governance je v povezavi s političnimi pogojnostmi kot orodje za intervencijo s strani donatorjev oblikoval temelj za niz političnih kriterijev in iniciativ, ki so zelo pomembne na mednarodnem področju pomoči že več kot desetletje. Nastal po koncu hladne vojne je zbudil velika pričakovanja pri državah prejemnicah pomoči s tem, ko se je predstavil kot politično nevtralen. Kmalu je postalo jasno, da so pričakovanja utopična. Vpeljevanje političnih pogojnostih ni delovalo tako, kot se je sprva načrtovalo. Metafora dobrega upravljanja bi mogoče imela drugačen razvoj, če ji donatorji ne bi dodali političnih pogojnosti (Doornbos, 2001: 106, 107).

Danes se podpira nove relacije *donator-prejemnik*, kjer so natančni sporazumi z izbranimi državami glede vzpostavitve in implementacije vseobsežnih donatorsko podprtih sektorskih programov nadzorovani in implementirani. Ideja *dobro upravljanje* bo po vsej verjetnosti ostala del donatorskega izražanja, vendar brez velikih pričakovanj glede spremembe na področju intervencije in politične preureditve. Znotraj donatorskega diskurza ima pojem dobro upravljanje še eno omembe vredno konotacijo: nekatere donatorke bi ga rade obravnavale kot kriterij selekcije za države prejemnice pomoči, širše gledano pa se razvija v splošno sliko govora brez preveč praktičnih posledic (Doornbos, 2001: 107).

V tem poglavju smo videli, da gospodarska prilagajanja za potrebe novega svetovnega reda (mednarodne gospodarske integracije) zahtevajo ustrezno politiko, da se zagotovi uspešen izid vpletenega procesa, ki se v neoliberalnem pojmovanju imenuje *dobro upravljanje*. Utemeljitelji te ideje so mnenja, da demokratična pravila in procedure vodijo do gospodarskega razvoja. Demokracija in globalni kapitalizem sta tako za dobro upravljanje najboljša kombinacija za razvoj.

Dobro upravljanje (novejši izraz v terminologiji razvoja), ki je vsiljeno s strani Zahoda, v očeh držav Tretjega sveta ne izgleda vsiljeno, saj razvojnim politikam nadene bolj

demokratsko fasado. Z idejo nevtralnosti in objektivnosti razvoj in globalizacija uspešno vodita razvojne prakse.

5 ZAKLJUČEK

Danes ne moremo ubežati slikam nerazvitih področij in njihovih prebivalcev. Zaradi prispevkov globalizacije, ki nam med drugim ponuja možnost vpogleda v skoraj vsak košček sveta, se svetovna javnost danes v večji meri zaveda nerazvitosti in revščine po svetu, kar pa seveda ne pomeni, da se revščine javnost ni zavedala že prej. Tudi o razvojni pomoči, ki so jo deležne države t. i. Juga, se dandanes govori več kot pred leti. Naj v tem trenutku povem, da ne bo pomote, to diplomsko delo ne zanika pomena razvojne pomoči, ki se izvaja, niti ne predlaga konec razvojni pomoči. Namen tega diplomskega dela je, da se o razvoju, o katerem so polna usta mnogih vplivnih politikov, gospodarstvenikov ter drugih znanstvenikov, pogleda tudi na drugačen način, kot pa je ta, ki je vsakodnevno produciran s strani prej omenjenih ljudi, in se nanj kritično pogleda. Torej je namen tega dela, da se razvoj, ki ima v prvem pogledu ponavadi pozitivno konotacijo, preveri še drugače, kajti osebno me statistični podatki še zdaleč niso prepričali, da razvoj teče v (popolnoma) pravo smer. Zanimalo me je, kje tiči težava razvoja, da ob tako velikem prizadevanju (ki ga res ni bilo malo), toliko ljudi na svetu še vedno živi v (absolutni) revščini. Zato sem v diplomskem delu skušala pokazati, kako se vzpostavlja in deluje razvojni diskurz od svojega začetka pa vse do danes, ko živimo v t. i. (neoliberalni) dobi globalizacije.

Na kratko pogledimo, česa smo se dotaknili. Preko modernizacijskih teorij smo spoznali ortodoksno mnenje o razvoju. Diskurzivne teorije, ki so odgovor na modernizacijske teorije, svoje naloge, kot smo videli, niso najbolje opravile. Po pregledu nekaterih statističnih dejstev smo se lotili obširnega obravnavanja razvojnega diskurza, ki smo ga predelovali od njegovega rojstva pa do nastopa dobe globalizacije, ki smo jo bolj podrobno obdelali. Na koncu smo obravnavali dobro upravljanje, trenutno zelo aktualen in uporaben termin pri razvojni pomoči.

Naj na koncu diplomskega dela povem, da se zavedam, da svari niso tako črno-bele, kot so morda ob določenih trenutkih izpadle. Zavedam se, da se trenutne in prihajajoče razvojne paradigme izrazito razlikujejo v nekaterih pogledih od prvih oz. "originalnih" razvojnih projektov. Kot primer navajam skrb za okolje, ki postaja čedalje bolj prisotna v razvojnem diskurzu, ter tehnike, ki so prilagojene domorodnim prebivalcem, in ki so vedno bolj inkorporirane v razvojne strategije za določene regije. Vendar je prvoten razvojni projekt še vedno očiten v trenutnih politikah in programih. Razvojni diskurz, ki se je pojavil v petdesetih letih prejšnjega stoletja, in čigar korenine segajo še dlje v preteklost, je bil reakcija

na vojne po svetu ter novega dojetanja razvoja in nerazvitosti. Osnovan je bil v skladu z zahodnimi vrednotami, na katere je imel velik vpliv razsvetljenstvo, v skladu z obstoječimi institucijami ter odnosi moči. Vrednote drugega predela sveta (marginalne vrednote) se lahko vključijo v razvojni diskurz, vendar je (etnocentrična) domneva, da so zahodni modeli boljši, prevladujoča. Na Zahodu se je pojavilo novo dojetanje sveta, ki je bilo definirano z novo serijo besednega zaklada, ki je okrepila meje med bivšimi kolonizatorji in njihovimi nekdanjimi kolonijami. Izrazi kot je Prvi, Drugi in Tretji svet ter razviti in nerazviti so ločili svet med tiste, ki *imajo* in tiste, ki *nimajo*. Pred tem razlika med zahodnimi in ne-zahodnimi narodi ni bila nikoli tako dramatično določena. Nov jezik je ignoriral raznolikost Tretjega sveta, s tem da je vse ne-zahodne države zajel v eno in edino kategorijo, ki je bila karakterizirana z osiromašenjem in nemočjo (Escobar, 1995).

Po nastopu velikih kriz in nizov sistemskih zapletov ter strateških odgovorov na njih je bil razvoj rekonstituiran v globalizacijo. V pojmovanju globalizacije kot družbene transformacije, ki je karakterizirala svetovni razvoj zadnjih let, je globalizacija videna kot neustavljiv in zaželen rezultat gospodarskih in političnih prilagoditev za uresničitev želja novega svetovnega reda. Morda je res, da demokracija in svoboden trg, ki krožita po svetu na plečih (neoliberalne) globalizacije, trenutno kot dobro upravljanje, resnično pripomoreta k boljšemu življenju vseh ljudi, vendar se moramo zavedati, da to pričakovanje ni objektivno. To pričakovanje je pogojeno s sistemom vrednot, ki je globoko usidrano v našo družbo po drugi svetovni vojni in je bilo manifestirano v razvojnemu diskurzu.

To diplomsko delo bi lahko ocenili kot dokaj cinična oz. predrzna kritika razvoja. Pomembno je izpostaviti, da je veliko znanstvenikov, politikov in gospodarstvenikov veliko bolj optimističnih glede nastanka in nadaljnjega izpopolnjevanja razvoja. Treba je priznati, da je povojno obdobje res bilo čas neodvisnosti za mnogo bivših kolonij ter čas začetka globalnega gibanja za človekove pravice ter drugih dobrodošlih izidov. Vendar ne moremo spregledati, da je razvojni projekt močno spremenil družbene, politične ter ekonomske strukture ne-zahodnih družb, kar ima za rezultat tako negativne kot pozitivne posledice. O tem je bilo napisane veliko razvojne literature. Ne glede, če nekdo podpira ali zavrača trenutni razvojni diskurz, je bistveno, da prepozna in prizna družbeno oblikovane korenine razvoja, ki so vplivne tudi danes. Nemogoče je doseči dobro razumevanje trenutnega razvojnega diskurza brez njegovih zgodovinskih korenin.

Kot smo ugotovili v diplomskem delu, sta Tretji svet in razvoj zgodovinska proizvoda, poseben način vedenja o svetu in obnašanja na njem, ki ima manj povezave z okoliščinami, ki jih opisuje kot pa s konstelacijo družbenih in političnih sil v času vzpostavitve diskurza.

Nerazvitost in revščina ne obstajata kot platonični obliki; sta diskurzivna konstrukta in njuna ustanovitev kot objekta znanstvenega povpraševanja je lahko razumljena edino v kontekstu prevladujočega razmerja sil v času, ko sta nastali. Analiza, oblikovana s takšnim razumevanjem, ne sprejema nobene posebne kategorizacije sveta, ampak išče namesto tega, kako določene predstave postanejo dominante in si pridobijo pozicijo, da oblikujejo poti, po katerih je vidik družbene realnosti predstavljen in na ta način deluje. Specifičnost razvojnega diskurza je v tem, da je ustvaril *režim resnice*, tj. način, ki je splošno sprejet, kako se govori in obnaša do teh držav. V kratkem času je bila družbena realnost urejena v nove kategorije kot so nerazvitost, Tretji svet, podhranjenost, nepismenost in na ta način je razvojni diskurz ustvaril Tretji svet kot *objekt intervencije* – preoblikovati ga v takšnega, kot si ga je zamislil Zahod.

Ob koncu diplomskega dela ostaja vprašanje, kaj se lahko v prihodnosti stori za izboljšanje situacije nerazvitih področjih, oz. kaj so alternative k razvoju. Tega žal v diplomskem delu nisem obravnavala. Lahko pa v danem trenutku povem, da so se o tej temi razpisali mnogi (Rist, Escobar itd.), tudi v povezavi z globalizacijo. Moje raziskovanje se je v največji meri osredotočalo na razvojni diskurz, ki da moč razvitemu svetu in mu jo pomaga vzdrževati. Za to temo sem se odločila predvsem zato, ker se pred prebiranjem literature za to diplomsko delo, sama, tako kot mnogi, nisem zavedala, od kod izvira ta dominantnost Prvega sveta nad Tretjim.

Na koncu diplomskega dela bom podala še nekaj statistik (iz osemdesetih let prejšnjega stoletja), ki jih je v svojem delu predstavil Escobar (1995: 212, 213): industrijske države s 26 % svetovne populacije porabijo 81 % energije, 70 % kemičnih gnojil ter držijo v rokah 87% svetovne vojaške opreme; posamezen prebivalec ZDA porabi toliko energije kot 55 Indijcev, 168 Tanzanijcev ter 900 Nepalcev; v mnogih državah Tretjega sveta izdatki za vojaško opremo presegajo izdatke za zdravstvo; v Braziliji je poraba 20 % najbogatejših ljudi 33 krat večja kot pa poraba 20 % revnih, razkorak med revnimi in bogatimi pa se še veča; tropski deževni gozd preskrbi 42 % kisika in svetovne biomase, samo v Mehiki letno uničijo 600,000 hektarjev deževnega gozdu in prav toliko v Kolumbiji; tekstilni delavci iz Tretjega sveta so plačani do 20 krat manj kot delavci z enako produktivnostjo v Zahodni Evropi, ZDA ali na Japonskem; po dolžniški krizi Latinske Amerike so dolžniki iz Tretjega sveta plačevali kreditodajalcem povprečno \$30 milijard več vsako leto kot pa so prejeli novega posojila in še bi lahko nadaljevali.

Teh statistik tu ne navajam zato, da bi šokirala bralca. Statistike, kot so te, utrjujejo razvojni diskurz, velikokrat ne glede na politični cilj tistih, ki jih razkrivajo. Po prebranem diplomskem delu pa bi bralec/ka moral/a biti zmožen/a drugačnega prebiranja teh statistik, in sicer ne na način, ki reproducira zgodbe o populacijah, potrebnih razvoja in pomoči. Tudi ne na način, ki bi pripovedoval o izkoriščanju Juga s strani Severa. Posameznik bi moral biti sposoben analizirati številke v pogojih njihovih političnih posledic, to je na način, v katerem številke zrcalijo nastanek subjektivnosti, oblikovanje kulture in konstrukcijo družbene moči (Escobar, 1995: 213).

»Doumeti razvojno politiko, nosi potencial, da povzdigne milijone ljudi iz revščine in pomanjkanja. Toda odločiti se za pravo politiko ni samo tehnična zadeva. Zahteva se previdno politično preudarnost glede tega, kako pospeševati gospodarsko in družbeno spremembo na način, ki ima največ možnosti za uspeh.«

Tony Addison, Development Policy

VIRI

Abrahamsen, Rita (2000) *Disciplining Democracy: Development Discourse and Good Governance in Africa*. London in New York: Zed Books.

Addison, Tony (2004) *Development Policy*. Dostopno na <http://run.iist.unu.edu/bitstream/repository/4903/1/dp2004-009.pdf> (21. 08. 2006).

Agrawal, Arun (1996) Postructuralist Approaches to Development: Some Critical Reflections. *Peace & Change* 21(4), 464-477.

Amir, Samin (2001) Imperialism and Globalization. *Monthly Review*, 53(2).

Arrighi, Giovanni (2002) The African Crisis. *New Left Review* 15, 5-35.

Barbanti, Olympio (2004) *Development and Conflict Theory*. Dostopno na http://www.beyondintractability.org/essay/development_conflict_theory/ (21. 08. 2006).

Barber, Benjamin R. (1992) Jihad Vs. McWorld. *The Atlantic Monthly*, 269(3), 53-65.

Bartelson, Jens (2000) Three Concepts of Globalization. *International Sociology* 15(2), 180–196.

Baylis, John in Steve Smith (2001) Introduction. V John Baylis in Steve Smith (ur.) *The globalization of world politics: an introduction to international relations*, 1-12. Oxford: Oxford University Press.

Bazz, Maria Eriksson (1994) Culture and the Eurocentrism of Development: The Noble Third World versus the Ignoble West and Beyond. *Journal of International Relations and Development* 2(4), 380-390.

Cammack (1997) *Capitalism and Democracy in the Third World*. London: Leicester University Press.

Caselli, Marco (2002) *Globalizzazione e sviluppo. Quali opportunità per il Sud del Mondo?* Milano: Vita e Pensiero.

Caselli, Marco (2004) *Some Reflections on Globalization, Development and the Less Developed Countries*. Dostopno na <http://www2.warwick.ac.uk/fac/soc/csgr/research/workingpapers/2004/wp15204.pdf> (20.05.2006).

Castles, Stephen (2000) *Development, Social Transformation and Globalization*. Dostopno na <http://www.theglobalsite.ac.uk/press/012castles.pdf#search=%22Development%2C%20Social%20Transformation%20and%20Globalization%22> (15. 03. 2006).

Chomsky, Noam (1972) *The World Economic Crisis*. London: Zed Press.

Clark, Ian (2001) Globalization and the post-cold war order. V John Baylis in Steve Smith (ur.) *The Globalization of World Politics: An introduction to international relationship*, 634-648. Oxford: Oxford University Press.

Crush, Jonathan (1995) *Power of Development*. New York : Routledge.

Curtis, M. (1998) *The Great Deception: Anglo-American Power and World Order*. London: Pluto Press.

Della Sala, Vincent (2001) *Constituting Governance: Democratic Dead End or Dead on Democracy?*. Dostopno na <http://les1.man.ac.uk/conweb/papers/conweb6-2001.pdf> .

Dependency theory (2006). Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Dependency_theory (12. 02. 2006).

Dollar, David (2004) *Globalization, Poverty, and Inequality since 1980*. Dostopno na http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2004/09/28/000112742_20040928090739/Rendered/PDF/wps3333.pdf (16. 01. 2006).

Doornbos, Martin (2001) 'Good Governance': The Rise and Decline of a Policy Metaphor?. *Journal of Development Studies* 37(6), 93-108.

Eichengreen, Barry in J. Bradford De Long (1991) *The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Programme*. Dostopno na http://www.j-bradford-delong.net/pdf_files/Marshall_Large.pdf (03. 05. 2006).

Embedded liberalism (2006). Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/%22embedded_liberalism%22 (13. 05. 2006).

Erdmann, Saleha (2004) *Development Studies*. Dostopno na http://www.stolaf.edu/depts/cis/wp/erdmanns/webpages/postww_dvlp.htm (21. 08. 2006).

Escobar, Arturo (1995) *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton: Princeton University Press.

Evans, Peter (1997) The eclipse of the State? Reflections on Stateness in an Era of Globalization. *World Politics* (50)1, 62-87.

Fouad, Makki (2004) The empire of capital and the remaking of centre-periphery relations. *Third World Quarterly* 25(1), 149-168.

Foucault, Michel (1991) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. London: Penguin.

Fukuyama, Francis (1989) *The End of History*. London: Hamish Hamilton.

Galbraith, John Kenneth (1979) *The Nature of Mass Poverty*. Cambridge: Harvard University Press.

Giddens, Anthony (2000) *The Globalizing of Modernity*. V David Held in Anthony McGrew (ur.) *The global transformations reader: an introduction to the globalization debate*. Oxford: Polity.

Gilman, Nils (2003) *Mandarins of the Future*. London: The Johns Hopkins University Press.

Globalization (2006). Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Globalization> (05.06.2006).

Grovoguvi, Siba N'Zatioula (2002) *Sovereigns, Quasi Sovereigns, and Africans-Race and Self-Determination in International Law*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Hamdok, Abdalla (2001) *Governance and Policy in Africa: Recent Experiences*. Dostopno na <http://www.wider.unu.edu/publications/dps/dp2001-126.pdf#search=%22Hamdok%20Governance%20and%20Policy%20in%20Africa%3A%20Recent%20Experiences%22> (07. 06. 2006).

Held, David, Anthony McGrew, David Goldblatt in Jonathan Perraton (1999): *Global transformations: politics, economics and culture*. Cambridge : Polity.

Hoogvelt, Ankie (1982) *The Third World in Global Development*. London: Macmillan Press.

Hoogvelt, Ankie (1997) *Globalization and the Postcolonial World: The New Political Economy of Development*. London: Macmillan Press.

IMF Staff (2002) *Globalization: Threat or Opportunity? International Monetary Fund*. Dostopno na: <http://www.imf.org/external/np/exr/ib/2000/041200.htm> (05.06.2006).

Jameson, Fredric (2000) *Globalization and Political Strategy*. *New Left Review* 4, 49-68.

Južnič, Stane (1991) *Ideologija razvoja. Teorija in praksa* 28(10-11), 1186-1200.

Južnič, Stane (1991) *Ideologija razvoja. Teorija in praksa* 28(8-9), 1015-1017.

Kiely, Ray (1999) *The Last Refuge of the Noble Savage: Critical assesment of post-development theory*. *The European Journal of Development Research*, 11(1), 30-55.

Kuhnen, Frithjof (1987) *Causes of Underdevelopment and Concepts for Development*. *The Journal of Development Studies* 8, 11-25.

Levitt, Theodore (1983) *The globalization of markets*. *Harvard Bussiness Review* 61(3), 92–102.

Mann, Michael (1997) *Has Globalization Ended Rise and Rise of the Nation-state?*. *Review of International Political Economy* 4(3), 472-496.

Manzo, Kate (1991) *Modernist Discourse and the Crisis of Development Theory*. *Studies in Comparative International Development* 26(2), 3-36.

Marcuse, Peter (2000) *The Language of Globalization*. *Monthly Review*, 52(3).

Matthews, Sally (2004) Post-development Theory and the question of alternative: A View from Africa. *Third World Quarterly* 25(2), 373-384.

Milward, Bob (2003) *Globalisation? Internationalisation and Monopoly Capitalism. Historical Process and Capitalist Dynamism*. Cheltenham: Edward Elgar.

Moles, David (1999) *Dependencia and Modernization*. Dostopno na <http://www.chrononaut.org/~dm/papers/dependencia.pdf#search=%22Dependencia%20and%20Modernization%22> (21. 08. 2006).

Mrak, Mojmir (2002) *Mednarodne finance*. Ljubljana: GV Založba.

Nandy, Ashis (1987) *Traditions, Tyranny and Utopias*. Oxford: Oxford University Press.

Nederveen Pieterse, Jan (2000): After Post-development. *Third World Quarterly* 21(2), 175-191.

Nustad, Knut G. (2001) Development: the devil we know. *Third World Quarterly* 22(4), 479-489.

Ohmae, Kenichi (1990) *The borderless world: power and strategy in the interlinked economy*. New York: Harper Business.

Otsubo, Shigeru (1996) *Globalization: A new Role for Developing Countries in an Integrating World*. Dostopno na: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/1996/07/01/000009265_3961214131359/Rendered/PDF/multi0page.pdf (13. 03. 2006).

Pikalo, Jernej (2003) *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Založba Sofija.

Post-structuralism (2006). Dostopno na <http://en.wikipedia.org/wiki/Poststructuralism> (23. 02. 2006).

Preston, P. W. (1982) *Theories of Development*. London: Routledge.

Preston, P. W. (1987) *Rethinking development: essays on development and Southeast Asia*. London in New York: Routledge & Kegan Paul.

Preston, Peter Wallace (1996) *Development Theory*. Oxford: Blackwell Publishers.

Rapley, J. (1996) *Understanding Development*. Boulder, Colo.: Lynne Rienner.

Rist, Gilbert (1997) *The History of Development: From Western Origins to Global Faith*. London in New York: Zed Books.

Roberts, G. (1984) *Questioning Development*. London: Returned Volunteer Action.

Rostow, Walt Whitman (1966) *The Stages of Economic Growth: A non-Communist Manifesto*. Cambridge: Cambridge University Press.

Roy, Ash Narain (1999) The Third World in the Age of Globalisation: Requiem or New Agenda?. *Journal of International Relations and Development* 4(2).

Sachs, Wolfgang (1992) Development: A Guide to the Ruins. *The New Internationalist* Junij, 5.

Said, Edvar W. (1978) Orientalizem. Western Conception of the Orient, Slovenski prevod Orientalizem. Zahodnjaški pogledi na Orient, 1996, Studia Humanitatis, Ljubljana.

Scholte, Jan-Aart (2000) *Globalization: A Critical Introduction*. Basingstoke: Macmillan.

Scholte, Jan-Aart (2001) The globalization of world politics. V John Baylis in Steve Smith (ur.) *The globalization of world politics: an introduction to international relations*, 13-32. Oxford: Oxford University Press.

Scholte, Jan-Aart (2002) *What Is Globalization? The Definitional Issue – Again*. Working Paper. Dostopno na <http://www.warwick.ac.uk/csgr/wpapers/wp10902.pdf> (20.06.2006).

Sen, Amartya (1999) *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.

Shivji, Issa G. (2004) Good Governance, Bad Governance and the Quest for Democracy in Africa: An Alternative Perspective. *HakiElimu Working Paper Series* 4(8), 2-8.

Sklair, Leslie (2000): The transnational capitalist class and the discourse of globalization. *Cambridge Review of International Affairs* 14(1).

Slovar slovenskega knjižnega jezika (1994). DZS: Ljubljana.

Smelser, N. J. (1964) *Towards a Theory of Modernization*. New York: Basic Books.

Sørensen, Georg (2001) *Changes in Statehood. The Transformation of International Relations*. Houndmills: Palgrave.

Svetličič, Marjan (2004) *Globalizacija in neenakomeren razvoj po svetu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Sweezy, Paul M. (1997) More (Or Less) on Globalization. *Monthly Review* 49, 4.

Šabič, Zlatko (1999) *Voting in international organizations: mere formality or a matter of substance?*. Ljubljana: Faculty of social sciences.

Taylor, Peter J. (2000) Izations of the World: Americanization, Modernization and Globalization. V Colin Hay in David Marsh (ur.) *Demystifying Globalization*, 49-70. Basingstoke: Palgrave.

Thomas, Caroline (2001) Poverty, development, and hunger. V John Baylis in Steve Smith (ur.) *The globalization of world politics: an introduction to international relations*, 559-581. Oxford: Oxford University Press.

UNDP (1999) *Human Development Report 1999*. Oxford: Oxford University Press.

Veltmeyer, Henry (2005) *Development and Globalization as Imperialism*. Dostopno na <http://laberinto.uma.es/articulosinpublicar/veltmeyer.htm> (21. 04. 2006).

Weiss, Linda (1998) Globalization and the Myth of Powerless State. *New Left Review* (225), 3–27.

Weiss, Thomas G. (2000) Governance, Good Governance and Global Governance: Conceptual and Actual Challenges. *Third World Quarterly* 21(5).

Woods, Ngaire (2001) International political economy in an age of globalization. V John Baylis in Steve Smith (ur.) *The Globalization of World Politics: An introduction to international relationship*, 277-298. Oxford: Oxford University Press.

World Bank (1994) *Governance. The World Bank Experience*. Washington, DC: The World Bank.

World Bank (1995) *Global Economic Prospects and the Developing Countries*. Dostopno na http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/1995/04/01/000009265_3970716144109/Rendered/PDF/multi0page.pdf (17. 04. 2006).

World Bank (1998) *Assessing aid - what works, what doesn't, and why*. Dostopno na http://wdsbeta.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2000/02/23/000094946_99030406212262/Rendered/PDF/multi_page.pdf (15.06.2006).

World Bank (2004) *World Bank Atlas – Measuring Development*. Dostopno na http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2004/11/03/000012009_20041103155503/Rendered/PDF/302590PAPER0WB0Atlas.pdf (17. 04. 2006).

World Bank (2006) *World Development Report 2006*. Dostopno na <http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2006/Resources/477383-1127230817535/082136412X.pdf> (15. 06. 2006).

World Systems Theory (2006). Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/World_system_theory (18. 04. 2006).